



T. C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI**

**EŞ-ŞEYH İBRÂHİM EL-YÂZİCÎ'NİN
HAYATI, ESERLERİ VE ARAP DİLİNE
OLAN KATKILARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Nesrin DURSUN

BURSA - 2019



T. C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI**

**EŞ-ŞEYH İBRÂHİM EL-YÂZİCÎ'NİN
HAYATI, ESERLERİ VE ARAP DİLİNE
OLAN KATKILARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Nesrin DURSUN

**Danışman
Doç. Dr. Hüseyin GÜNDAY**

BURSA – 2019

TEZ ONAY SAYFASI
T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 701623044 numaralı Nesrin Dursun'un hazırladığı "EŞ-ŞEYH İBRÂHÎM EL-YÂZİCÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE ARAP DİLİNE OLAN KATKILARI" konulu Yüksek Lisans Tezi Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 17.06.2019 günü 13:00-14:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.



Üye

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı
Doç. Dr. Hüseyin GÜNDAY
Bursa Uludağ Üniversitesi



Üye
Doç. Dr. Fadime KAVAK
Bursa Uludağ Üniversitesi



Üye
Dr. Öğretim Üyesi Emin UZ
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Tarih

17.06.2019



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 28/05/2019

Tez Başlığı / Konusu: EŞ-ŞEYH İBRÂHİMEL-YÂZİCÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE ARAP DİLİNE OLAN KATKILARI

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 104 sayfalık kısmına ilişkin, 28/05/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin... adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5. 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

28/05/2019

Adı Soyadı: NESRİN DURSUN

Öğrenci No: 701623044

Anabilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Programı: YÜKSEK LİSANS

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Doç. Dr. Hüseyin GÜNDAY

28/05/2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “EŞ-ŞEYH İBRÂHÎM EL-YÂZİCÎ’NİN HAYATI, ESERLERİ VE ARAP DİLİNE OLAN KATKILARI” başlıklı çalışmamın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarım kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

28/05/2019



Adı Soyadı: NESRİN DURSUN
Öğrenci No: 701623044
Anabilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
Programı: YÜKSEK LİSANS
Statüsü: Y.Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Nesrin DURSUN
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı	: Arap Dili ve Belâgatı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xi +108
Mezuniyet Tarihi	: ... /.../
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Hüseyin GÜNDAY

**EŞ-ŞEYH İBRÂHÎM EL-YÂZİCÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ
VE ARAP DİLİNE OLAN KATKILARI**

Tam adı İbrahim b. Nâsîf b. ‘Abdullah b. Nâsîf b. Canbulât b. Sa’d el-Yâzicî el-Hımsî’dir. 2 Mart 1847 tarihinde Beyrut’ta dünyaya gelmiştir. Edebiyatçı bir ailede doğup yetişmiş olması sebebiyle küçüklüğünden itibaren iyi bir eğitim alarak büyümüştür. Bu sayede çocukluk ve gençlik dönemlerinde şiir yazmaya başlamış ama daha sonra Arap dili ve edebiyatı çalışmalarına ağırlık vermek istediği için şiiri bırakmıştır.

Kendisini yazar, şair, dilci, eleştirmen, öğretmen, gazeteci, bilim adamı (kâşif astrolog) ve sanatçı (resim, müzik, oyma, nakış ve süsleme) olarak gördüğümüz çok yönlü bu şahsiyet Arap dili için yaptığı çalışmalarla öne çıkmıştır. Hayatını adeta Arapçaya adayın el-Yâzicî, Arapçanın yaşadığı problemleri çözmek için gayret göstermiş; dilin doğru kullanılması, korunması adına birtakım değerlendirme ve önerilerde bulunmuştur. Arapçanın yabancı kelimeler karşısında tahrifata uğramaması adına ta‘rîbin önemine vurgu yapmış ve 38 kelimeyi Arapçalaştırmak suretiyle dile kazandırmıştır. Sanayi, teknoloji ve benzeri alanlarda gelişen dünyanın gerisinde kalan ve modern sözcükleri bünyesinde barındırmadığı için yabancı dillerin istilasına maruz kalan Arapçayı korumak adına öncelikli olarak iştikakı gerekli görmüştür. Bunun için döneminde ihmal edildiğini düşündüğü bazı vezinlere, kelime türetiminde kullanılmasını önererek dikkat çekmiştir. Diğer dilcilerden ayrı olarak nahtın sülâsî fiillerde de olabileceğini iddia eden ilk kişidir. Hem halkın hem dilin bozulmasından duyduğu endişeler çalışmalarının tetikleyicisi olmuştur. el-Yâzicî’nin Arap dili ile ilgili araştırma ve görüşlerini kaleme aldığı makalelerinin kitaplaştırıldığı *Ebhâs Lugaviyye*, onun dil ile ilgili düşüncelerini ihtiva eden temel bir kaynaktır.

Anahtar Sözcükler: İbrâhîm el-Yâzicî, İştikak, Ta‘rîb, Naht, Arap Dili ve Edebiyatı, Ebhâs Lugaviyye.

ABSTRACT

Writer's Name	: Nesrin DURSUN
University	: Bursa Uludağ University
Institute	: Social Sciences Institute
Field	: Basic Islamic Sciences
Branch	: Language of Arabic and Literature
Degree Awarded	: Thesis of Master
Page Number	: xi +108
Degree Date	: ... /.../
Supervisor	: Doç. Dr. Hüseyin GÜNDAY

AL-SEIKH IBRAHIM AL-YAZIJI'S LIFE, BOOKS AND CONTRIBUTIONS TO ARABIC LANGUAGE

His full name was Ibrahim b. Nasif b. ‘Abdullah b. Nasif b. Janbulad b. Sa‘d al-Yaziji al-Himsi, and he was born in Beirut on March 2, 1847. Being born and raised in a family containing many men of letters, he received a good education from his early childhood onwards. After starting to write poetry in his childhood and as a teenager, he gave it up to focus on studies of the Arabic language and literature.

The versatility of this person, who can be described as an author, poet, linguist, critic, teacher, journalist, scientist (explorer and astronomer) and artist, was topped by his studies of the Arabic language. al-Yaziji devoted almost his entire life to Arabic and has made significant efforts to resolve the problems encountered in the language, while making comments and recommendations for its correct use and preservation.

Arabic had always been known to have a rich reservoir of words, expressions and descriptions, but as Arab society had failed to adopt new technologies, the words generated related to the innovations in such fields as science and industry had no Arabic equivalents, leading to a need for systematic efforts to bring Arabic up date with modern life. According to al-Yaziji, this could first be done with *ishtiqaq*, through which equivalents can be derived for foreign words from existing Arabic words. When *ishtiqaq* was not possible, *ta‘rib* was be the next course of action, meaning Arabization or Arabicization.

Key words: Ibrahim al-Yaziji, Ishtiqaq, Ta‘rib, Naht, Arabic Language and Literature, Ebbas Lugaviyye

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geen eser
a.yer.	: Aynı yer
b.	: bin
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
nşr.	: Neřreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Bu çalışmada eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilip, Ebhâs Lugaviyye kitabı çerçevesinde dil ile ilgili bazı görüşleri ele alınmıştır. Çalışmalarının çoğunu Arapça ile ilgili araştırmaları oluşturmaktadır. Arap dilinin bozulmasından ve çağın gerisinde kalmasından endişelenen İbrâhîm el-Yâzicî hayatı boyunca bu sorunlara çözümler bulmak için gayret sarf etmiştir. Bu çalışmayla amaçlanan İbrâhîm el-Yâzicî'yi tanıtmak ve yaptığı pek çok alandaki çalışmalarıyla birlikte özellikle Arap diliyle ilgili araştırmalarına dikkat çekmektir. Giriş bölümünde İbrâhîm el-Yâzicî'nin yaşadığı dönemdeki siyasal, kültürel ve düşünce hayatı yer almaktadır. İki bölümden oluşan tezin ilk bölümünde İbrâhîm el-Yâzicî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise yazarın Ebhâs Lugaviyye kitabı esas alınmak suretiyle İbrâhîm el-Yâzicî'nin dil ile ilgili görüşleri ve Arap diline olan katkıları işlenmiştir.

Yüksek lisans eğitimim sırasında ders dönemi ve tez aşaması olmak üzere benden kıymetli akademik bilgilerini ve tecrübelerini esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Hüseyin GÜNDAY'a saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmamdaki değerli katkılarından dolayı kıymetli hocalarım Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN ve Doç. Dr. Abdulkadir BAYAM'a, görüş ve önerileriyle yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Salih ZOR ve Arş. Gör. Süheyla Hale BAYIRBAŞ'a, kaynak temini konusundaki katkısından dolayı Arş. Gör. Abdulkerim İskender SARICA'ya teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamda yardımları olan tüm hocalarım ve arkadaşlarıma, her zaman yanımda olan ve desteklerini her daim hissettiğim sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	İİ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	İİİ
YEMİN METNİ	İV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	Vİİ
ÖNSÖZ.....	Vİİİ
İÇİNDEKİLER	İX

GİRİŞ

İBRÂHÎM EL-YÂZİCÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM

1. SİYASİ HAYAT	1
2. KÜLTÜREL HAYAT	2
3. DÜŞÜNCE HAYATI	3

BİRİNCİ BÖLÜM

İBRAHÎM EL-YÂZİCÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. HAYATI (1847-1906).....	5
----------------------------	---

1.1. Doğumu ve Gençliği	5
1.2. Kişisel Özellikleri.....	9
1.3. Yetenekleri	10
1.4. Edebî Üslûbu	13
1.5. Ölümü.....	14
2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	16
2.1. Şair.....	16
2.2. Yazar.....	18
2.3. Gazeteci	19
2.4. Eleştirmen.....	22
2.5. Bilim Adamı	25
3. ESERLERİ	27
3.1. Te'lif Türünden Eserleri.....	27
3.1.1. Nüc'atu'r-Râid ve Şir'atu'l-Vârid fi'l-Müterâdif ve'l-Mütevârid.....	27
3.1.2. el-Ferâidu'l-Hisân min Kalâidi'l-Lisân	29
3.1.3. el-'İkd, Dîvânu'ş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî	30
3.1.4. Ebhâs Lugaviyye, el-Luga 'Unvânu'l-Ümme ve Mir'âtu Ahvâlihâ ve Sebîlihâ ila'n-Nuhûdi ve Mücârâti'l-'Asr.....	35
3.1.5. Resâilu'l-Yâzicî	36
3.1.6. Resâil Mütebâdele beyne'ş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî ve Kustâkî el-Hımsî	37
3.1.7. Lugatu'l-Cerâid.....	39
3.2. Süreli Yayınlar.....	41
3.2.1. Cerîdetu'n-Necâh.....	41
3.2.2. Mecelletu't-Tabîb	42
3.2.3. Cerîdetu'l-Beyân.....	43
3.2.4. Cerîdetu'd-Diyâ	44
3.2.5. Es'ile ilâ Mecelleti'l-Beyân ve'd-Diyâ ve Ecvibetu'ş-Şeyh İbrâhîm 'aleyhâ	45
3.3. Tenkîh Türünden Eserleri.....	46
3.3.1. Tenbîhâtu'l-Yâzicî 'alâ Muhîti'l-Muhît li'l-Bustânî, Bâbu'l-Hemze.....	46
3.3.2. Tenbîhât 'alâ Lugati'l-Cerâid	47
3.3.3. Delîlu'l-Hâim fî Sınâ'ati'n-Nâzim ve'n-Nâsir	47
3.3.4. Nefehâtu'l-Ezhâr fî Müntehebâti'l-Eş'âr.....	47
3.3.5. 'Ukûdu'd-Dürer fî Şerhi Şevâhidi'l-Muhtasar	47
3.3.6. Risâletu'l-Gufrân	48
3.3.7. Nuhabu'l-Mileh	48
3.3.8. Târîhu Bâbil ve Âşûr.....	48
3.3.9. Tashîhu İbârati Tercemeti'l-Kitâbi'l-Mukaddes.....	49
3.3.10. Tuhfetu'l-Mevdûd fi'l-Maksûr ve'l-Memdûd	50
3.3.11. el-Ferâidu'd-Durriyye.....	50
3.4. Şerh Türünden Eserleri.....	50

3.4.1. Şerhu'l-Makâmeti'l-Bedeviyye	50
3.4.2. Metâliu's-Sa'd li Mutâli'i'l-Cevheri'l-Ferd	50
3.4.3. el-'Arfu't-Tayyib fi Şerhi Dîvân Ebi't-Tayyib	51
3.5. İhtisar Türünden Eserleri	52
3.5.1. Nâru'l-Kırâ fi Şerhi Cevfi'l-Ferâ	52
3.5.2. el-Cümâne fi Şerhi'l-Hizâne	53
4. İBRÂHÎM EL-YÂZİCÎ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

İBRÂHÎM EL-YÂZİCÎ'NİN ARAP DİLİNE KATKILARI

1. SÂMÎ DİLLERİN KÖKENİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	61
1.1. Sâmî Dillerin Kökeni ile İlgili İddiaları Ele Alma Biçimi	62
1.1.1. “Sâmî Dillerin Kökeni İbranicedir.”	62
1.1.2. “Sâmî Dillerin Kökeni Süryanicedir.”	64
1.1.3. “Sâmî Dillerin Kökeni Ermenicedir.”	65
1.1.4. “Sâmî Dillerin Kökeni Arapçadır.”	65
1.2. Arapça ve İbranice Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar.....	66
1.3. Değerlendirme ve Sonuç	71
2. FUSHÂ VE ÂMMÎCE	72
3. DİL VE ÇAĞ	79
4. TA'RÎB.....	88
5. NAHT	96
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	101
EKLER.....	105

GİRİŞ

İBRÂHİM EL-YÂZİCÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM

1. SİYASİ HAYAT

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olan Lübnan'da Dürzîler ve Mârunîler arasında önceden beri süregelen çatışmalar mevcuttu. Buna bir çözüm bulmak amacıyla Fransa, İngiltere, Rusya ve Avusturya duruma müdahil olarak birtakım fikirler öne sürdüler ve Avusturya'nın önerisi kabul edildi. Buna göre 1843 yılında Lübnan, Dürzîlerin ve Mârunîlerin yöneteceği şekilde iki kaymakamlığa ayrıldı. Yinelenen çeşitli sorunlar üzerine 1846 yılında ikili kaymakamlığa yeni bir düzen getirilmiştir.¹

1860 yılına gelindiğinde ise Mârunîlerin ayaklandığı görülmektedir. Dürzîler de Mârunî köylerini basıp, oradaki insanları öldürerek buna karşılık vermişlerdir.² Çatışmalar sonucunda 11.000 kişi hayatını kaybetmiştir.³ Avrupa devletleri konsoloslukları bu duruma sessiz kalmamışlardır. Fransa'da bu kargaşaya müdahale etmek, Lübnan ve Suriye'ye yardım etmek için kamuoyu talep edilmiştir. Bunu müteakiben Temmuz ayının başlarında Fransız ve İngiliz donanmaları Beyrut sularına girmiştir. Fransız orduları ayrıca karadan da çıkarma yapmıştır. Nihayetinde II. Abdülmecit'in veziri Fuat Paşa'nın da içlerinde olduğu Fransa, İngiltere, Rusya, Almanya ve Avusturya'nın elçilerinden oluşan kongrede Lübnan'da yeni bir düzen kurulması için müzakereler yapılmıştır. 'Kânûn-i Esâsî' adı altında Lübnan'ın Osmanlı'ya bağlı müstakil bir sancak olmasına karar verilmiştir. Buna göre bölge, Avrupalı devletlerin

¹ Yılmaz Özdemir, *19. Yüzyıl'da Lübnan'da Arap Dili Grameri Çalışmaları*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 21-22.

² Hüseyin Günday, *Cubrân Halîl Cubrân ve Çağdaş Arap Edebiyatındaki Yeri*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 91.

³ B. J. Odeh, *Lübnan'da İç Savaş*, çev. Yavuz Alogan, 1. b., İstanbul: Belge Yayınları, 1986, s. 79.

onayından sonra Osmanlı sultanının atayacağı Hıristiyan bir mutasarrıfın başkanlığında yönetilecektir. 9 Haziran 1861 tarihli nizamnâme uyarınca Lübnan, 957 köy ve 40 nahiyeden oluşan 7 kazaya ayrılmıştır. Kazaların isimleri şu şekildedir: Şûf, Metn, Kesrevân, Betrûn, Kûra, Cezîn ve Zahle. İbrâhîm el-Yâzicî'nin yaşadığı dönemde de toplam 6 mutasarrıf görev yapmıştır.⁴

2. KÜLTÜREL HAYAT

Lübnan'da hayat normale dönmeye başlayınca insanlar kültürel faaliyetlere yönelmişlerdir. Edebiyatta, toplumsal ve siyasi konularda toptan bir değişim gözlenmiştir. Bu değişimin başlıca sebepleri ise şunlardır: Avrupa kültüründen etkilenme, Doğu'nun Batı ile olan etkileşimi, okullar ve matbaalar aracılığıyla yayılma gösteren misyonerlik faaliyetleri vb.⁵

Yabancı misyonerler Beyrut'ta Amerikan ve St. Yûsuf Üniversiteleri'ni kurmuşlardır. Bu okullarda misyonerlik faaliyetleri başlangıçta yoğun iken zamanla etkisini yitirmiştir. Arapça ile birlikte yabancı dil eğitimi; fen bilimleri, sosyal bilimler ve matematik eğitimi de verilmiştir.⁶

Arap Rönesansı öncesinde Doğu toplumlarındaki fikir hayatı, kendi içlerindeki yazar ve şairlerin düşüncelerine göre şekillenirdi. Daha sonra tercümelerin artmasıyla Doğu semalarında Avrupa aklının yıldızları doğmaya başlamıştır. Bu etkilenmeyle birlikte dilde, edebiyatta ve düşünce yapısında yeni bir eğilim baş göstermiştir. Elbette bunda mütercimlerin katkısı yadsınamaz.

Arap Rönesansının ortaya çıkmasındaki temel etkenleri ise şöyle sıralayabiliriz:

- Modern okulların açılması
- Matbaa
- Basın
- Bireysel özgürlüğün öneminin kavranması

⁴ İsâ Mihâîl Sabâ, *eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, 3. b., Kâhire: Dâru'l-Maârif, s. 6-7.

⁵ a.g.e., s. 8.

⁶ Günday, a.g.e., s. 87.

- Edebî ve ilmî topluluklar
- Halk kütüphaneleri
- Müzeler
- Tiyatro
- Avrupalıların Arap Edebiyatı ile ilgili çalışmaları⁷

3. DÜŞÜNCE HAYATI

Arap Rönesansı ile birlikte Avrupa'yı taklit ön plana çıkmıştır. Tabîî ilimlerin yayılmasıyla birlikte kişisel özgürlük ruhu da kendini göstermeye başlamıştır. Böylece toplumda, düşüncede ve şiirde olan geleneksel kısıtlamalardan kurtulma yolunda adımlar atılmıştır. Sonuç olarak şiirin üslubu, tasavvur ve hayal unsurları değişmiştir. Avrupa'yı betimleme, hikâye ve aşk şiirlerinde taklit eden birkaç yazar ortaya çıkmıştır. O dönemde Araplarda lirik şiir hariç olmak üzere dramatik, didaktik ve epik şiirler mevcuttu. Modern bilimsel eğitimin etkisiyle şairlerin hisleri incelik kazanmış, hassaslaşmıştır. Bu sayede insanın duygularını daha iyi idrak eder hale gelmişlerdir.⁸

Yazı üslubunda sadelik tercih edilen bir tarz haline gelmiştir. İstiâre, secî gibi süslü söz sanatları terk edilerek; anlamı açık, söz sanatlarından uzak bir anlatım tercih edilmiştir. Yönelindikleri bu yeni tarzı uygulamak için bazı yazarlar üslubu açık ve basit olan İlk İslam Dönemi yazarlarını, bazıları da ilk Abbasi Dönemi yazarlarını taklit etme yoluna gitmişlerdir.⁹ Bunun sebeplerinden birisi de Arap dili ve edebiyatıyla ilgili pek çok klasik eserin bu dönemde yoğun olarak yayınlanmış olmasıdır. Aslında yapılan bu çalışmalar klasik Arap edebiyatı alanındaki kitapları ihya etme amacı taşımaktadır. Nâsîf el-Yâzicî'nin *Mecma'u'l-Bahreyn*, Ahmed Fârîs eş-Şidyâk (ö.1305/1887)'in *es-Sâk 'ale's-Sâk* isimli eserleri de ihya amacıyla yazılmıştır. Çünkü bu eserler modern dönemde yazılmış olmalarına rağmen klasik bir tür olan 'makâme' kategorisindedirler.¹⁰

⁷ Sabâ, a.g.e., s. 8.

⁸ a.g.e., s. 10-11.

⁹ Özdemir, a.g.e., s. 35.

¹⁰ Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, 1. b., Ankara: Vadi Yayınları, 2012, s. 12.

Arap Rönesansı döneminde edebiyatta çok fazla yenilik olmamıştır. Corcî Zeydân (1861/1914) bu dönemdeki edebiyatı şöyle izah etmiştir:

‘‘Arap Rönesansı’nın ilk döneminde ortaya konulan dil ilimlerinin çoğu kendilerinden önceki kitaplardan çıkmıştır. Bu dönemde yazılanların çoğunu eskiden yazılmış kitaplara yapılan telhis, şerh ve ta’likler oluşturur. Yakın zamana kadar Mısır’da durum hala böyleydi. Suriye ve özellikle Lübnan’a gelince; Hıristiyanlar arasında dil ve dil ilimleri konusunda bir hareket meydana gelmiştir.’’¹¹

¹¹ Sabâ, a.g.e., s. 9.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBRAHİM EL-YÂZİCÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. HAYATI (1847-1906)

1.1. Doğumu ve Gençliği

İbrâhîm b. Nâsîf b. ‘Abdullah b. Nâsîf b. Canbulât b. Sa‘d el-Yâzicî el-Hımsî 2 Mart 1847 yılında Beyrut’ta dünyaya geldi.¹² Dürzî olan¹³ el-Yâzicî ailesinin kökeni Havran’a dayanmaktadır. Aile, miladi 15. yüzyılda Humus’a taşınmıştır. Burada aile üyeleri valilere kâtiplik yaparlardı. Dedeleri bu yüzden Türkçede *kâtip* anlamına gelen *el-Yâzicî* ismini almıştır ve bundan sonra bu isimle tanınır olmuşlardır. Sonra ailenin bir kısmı Kürtlerin yönetimi altındaki Şam ve Mermerita’ya, bir kısmı da Lübnan’a ve Teym Vadisi’ne taşınmıştır.¹⁴ İbrâhîm el-Yâzicî’nin ailesi de Lübnan’ın Kefirşeyma köyünü yurt edinmiştir. Sa‘d el-Yâzicî, Emir Ahmed’e kâtiplik yaptığı sıralarda (17. yy.) *Şeyh* lakabıyla taltif edilmiştir. Bu isimlendirme de *el-Yâzicî* lakabında olduğu gibi bundan sonraki zamanlarda tüm aile bireyleri için kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵

İbrâhîm el-Yâzicî’nin babası Nâsîf el-Yâzicî, Sâbât eş-Şâmî ile evlenmiş ve altısı kız, altısı erkek olmak üzere on iki çocukları olmuştur.¹⁶ Kızların isimleri Hannâ,

¹² Michel Jaha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, 1. b., Londra: Riad el-Rayyes, 1992, s. 18. el-Yâzicî’nin biyografileri için bkz.: Nikola Ziyâde, *A‘lâm ‘Arab Muhdesûn*, Beyrut: el-Ehliyye, 1994, s. 99-104; Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâbi‘l-Lugati‘l-‘Arabiyye*, Beyrut: Dâru Mektebeti‘l-Hayât, 1967, s. 603-604; Luvîs Şeyho, *Târîhu‘l-Edebi‘l-‘Arabî fi‘l-karnî‘t-tâsi‘ aşer*, Beyrut, s. 164-169; Edîb Müruvve, *es-Sihâfetu‘l-‘Arabiyye*, Beyrut: Dâru‘l-Mektebeti‘l-Hayât, s. 13-15, 164; Muhammed Kürd Ali, *el-Muâsirîn*, haz. Muhammed el-Mısri, Matbaatu Dâru Ebû Bekr, s. 11-30; Ömer Ferrûh, *el-Minhâc*, Beyrut: Mektebetu‘l-‘Asriyye, s. 306-313; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Mücez fi‘l-Edebi‘l-‘Arabî ve Târîhihi*, Beyrut: Dârû‘l-Cîl: 2003, s. 158-183; Edhem el-Cündî, *A‘lâmu‘l-Edeb ve‘l-Fen*, Şam: Matbaatu‘l-İttihâd, 1958, s. 283-284; Mârûn ‘Abbûd, *Edebu‘l-‘Arab*, Mısır: Hindâvî, 2012, s. 321-325; İbrahim Ahmed, *Mevsû‘atu A‘lâm*, Riyad: Dâru‘ş-Şerîf, 1998, s. 204-206; Ahmet Hasan Zeyyât, *Târîhu‘l-Edebi‘l-‘Arabî*, Kahire: Dâru Nahdati Mısır, s. 476-479; Ömer Dusukî, *Neş‘etu Nesri‘l-Hadîs ve Tetavvuruhû*, Kahire: Dâru Fikri‘l-‘Arabî, 2007.

¹³ Albert Hourani, *Çağdaş Arap Düşüncesi*, 3. b., İstanbul: İnsan Yayınları, 2014, s. 76.

¹⁴ a.g.e., s. 17.

¹⁵ Hannâ el-Fâhûrî, *el-Mücez fi‘l-Edebi‘l-‘Arabî ve Târîhihi*, 2. b., Beyrut: Dâru‘l-Cîl, 1991, s. 158.

¹⁶ Jaha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 17.

Meryem, Verde, Sârâ, Esîn ve Râhîl'dir. Erkeklerin adları ise Habîb, Nisâr, Fârîs, 'Abdullah, İbrâhîm ve Halîl'dir. Ailesinde önemli edebiyatçılar olduğu için İbrâhîm el-Yâzicî dil ve edebiyatın hâkim olduğu bir çevrede doğup büyümüştür.¹⁷ Babası onunla özel olarak ilgilenmiş; el-Yâzicî'nin edebiyata olan ilgisinin artmasında önemli bir etken olmuştur. Bulduğu bu eşsiz ortam onun doğuştan gelen yeteneklerini geliştirmesine, bilgisini artırmasına katkı sağlamıştır.¹⁸

Daha 12-13 yaşlarındayken düz yazı ve şiirde kendini göstermeye başlamıştır.¹⁹ Genç yaşta şiir yazmaya başlayan el-Yâzicî, böylece edebiyatta ne kadar başarılı olduğunu göstermiştir. Edebî anlamda ilerleme kaydettikçe iyi şiir yazma konusundaki ünü de yayılmıştır. Zamanla, bulunduğu mecliste hep şiir ve edebiyat konuşulan biri haline gelmiştir. Ancak bir süre sonra bunun kendisini meşgul ettiğini düşünen el-Yâzicî, şiiri bırakıp araştırmaya yönelmiştir. Bunu takip eden zamanda döneminin meşhur imamlarından biri olan, merhum eş-Şeyh Muhyiddin el-Yâfi'den Hanefî fikhını okumuştur.²⁰ Kur'an-ı Kerîm'i de genç yaşlarda iken ezberlemiştir.²¹ Dürzî olmasına rağmen Kur'an'ı ezberlemesi Arap dili çalışmaları ile ilişkilendirilebilir.

eş-Şeyh Nâsîf el-Yâzicî'nin 1871 yılında vefat etmesinin ardından Ahmet Fârîs eş-Şidyâk (ö. 1305/1887) onun divanındaki فَطْخُل kelimesinin yazımıyla ilgili eleştiride bulunmuştur. Kelimenin doğru yazılışı فِطْخُل iken, matbaada yapılan hata neticesinde فَحْطُل şeklinde yanlış yazılmıştır. Ama eş-Şidyâk bunu bahane ederek Nâsîf el-Yâzicî'ye eleştirilerini yöneltmiştir.²² Babasına gelen bu eleştirilere henüz 24 yaşında olan eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî cevap verince aralarında şiddetli bir tartışma meydana gelmiştir. Hem yaş hem de ilim itibarıyla üstün olan eş-Şidyâk ile girdiği bu kavga Arap ülkelerinde büyük ses getirmiştir. el-Yâzicî'nin hayatında önemli etkisi bulunan bu tartışma onun

¹⁷ a.g.e., s. 19.

¹⁸ Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, Lübnan: Dâru'l-Yûsuf, s. 1059.

¹⁹ Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 18.

²⁰ Îsâ Mîhâil Sabâ, *eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, 3. b., Kâhire: Dâru'l-Maârif, s. 13.

²¹ İbrâhîm b. Abdullah el-Hâzimî, *Mevsû'a 'A'lâmi'l-Karn Râbi'a 'Aşara ve'l-Hâmise 'Aşara el-hicrî fi'l-'Alemlî'l-'Arabî ve'l-İslâmî*, Riyad: Dâru's-Şerîf, 1998, C. 1., s. 204.

²² Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 20.

büyük bir şöhrete kavuşmasına da vesile olmuştur.²³ Ayrıca eş-Şidyâk'ın küfürlü sözlerine karşılık yumuşak huyluluğunu korumasıyla da dikkatleri çekmiştir.²⁴

eş-Şidyâk, İbrâhîm el-Yâzicî'ye olan nefretini şu sözlerle ifade etmiştir:

‘‘Ziyadesiyle ahmak...Konuşmasından onun çarşı-pazar ehli ve sokak çocuğu olduğuna emin oldum. Bazı temel dersleri alabilmek için bir okula girmeye uğraştı. Her hâlükârda önemsiz ve tanınmayan biriydi. el-Cevâib'in sahibini – yani eş-Şidyâk'ı- suçlayarak bir şöhret elde etmek istedi ve kötü yoldan da olsa istediğine ulaştı. Zira bu küstahlığundan önce bizim onun varlığından haberimiz dahi yoktu.’’²⁵

Genç İbrâhîm el-Yâzicî bu tartışmada eş-Şidyâk'a karşı kazanamamış olabilir. Ama eş-Şidyâk da onu hezimete uğratmış değildir. Çünkü el-Yâzicî bu aşağılayıcı tavır karşısında ilmi ve güzel ahlakıyla, kararlı bir şekilde durmayı başarmıştır. eş-Şidyâk'ın dediği gibi karalama yoluyla kazanılan bir ün yoktur. Aksine tartışmadaki sakinliği, kendisine ve bilgisine olan güveniyle hem insanlar arasında hem de Arap edebiyatında tanınan bir yazar olmuştur.²⁶

Yazarın milliyetçi yönüne değinecek olursak; her zaman tam bağımsız bir devlete sahip olma arzusuyla yanıp tutuşmuştur. Bu uğurda edebiyatını etkili bir şekilde kullanan el-Yâzicî, milli duyguları harekete geçirecek şiirler yazmıştır.²⁷ el-Yâzicî'nin şairlik yönü ele alınırken değineceğimiz ‘تَنَبَّهُوا وَاسْتَفِيفُوا أَيُّهَا الْعَرَبُ!’ (*Uyanın, ayağa kalkın ey Araplar!*) çağrısı ile başlayan şiiri, bu konudaki hislerini en iyi ifade ettiği dizelerden biridir.²⁸

1868 yılında Beyrut'ta kurulan Suriye Bilim Akademisi'ne de üye olan el-Yâzicî, orada yapılan toplantılarda milli duyguları uyandırmak için Arapların şerefinden, asaletinden bahseden şiirler okumuştur. Yarının dünyasında söz sahibi olacak gençlerin kalbinin vatan için atmasını özellikle önemseydiğinden, onlar üzerinde etkili olmak istemiştir. Ülkesi için arzu ettiği yegâne şey, Osmanlı'nın ya da başka bir devletin boyunduruğu altında olmadan, özgürce ve bağımsız bir şekilde varlığını sürdürmesidir.²⁹

²³ el-Fâhûrî, *el-Mûcez*, s. 159.

²⁴ Sabâ, a.g.e., s. 18.

²⁵ Muhammed Dekrûb, ‘‘Mieviyyetu İbrâhîm el-Yâzicî’’, <http://www.aljaml.com>, s. 2. (29.11.2018).

²⁶ Muhammed Dekrûb, ‘‘Mieviyyetu İbrâhîm el-Yâzicî’’, <http://www.aljaml.com>, s. 2. (29.11.2018).

²⁷ Sabâ, a.g.e., s. 15.

²⁸ a.yer.

²⁹ a.yer.

İbrâhîm el-Yâzicî'nin dahil olduğu diğer bir grup ise; Hıristiyan aktivist düşünürlerden oluşan bir toplulukla 1875 yılında kurdukları 'Gizli Cemiyet' (الجمعيَّة السِّرِّيَّة)'tir. Daha sonraları bu cemiyete Müslüman aktivistler de katılmıştır. On iki kişiyle başlayıp yetmiş kişiyle son bulan bu topluluk, Arap birliği için çalışmıştır. Toplantılarını Beyrut'ta gizlice yapan bu grup, yaptıkları faaliyetlerle Arap cemiyetleri arasında önemli bir yer edinmişlerdir. 1883 yılında yapılan toplantılarda el-Yâzicî, milli duyguları harekete geçirecek iki kaside kaleme almıştır. Takma adla basılan bu şiirler Beyrut duvarlarına asılmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Türk vali, asılan şiirlerin geceleyin kaldırılmasını casuslarına emretmiştir. İlerleyen zamanlarda da denetim arttığı için cemiyet feshedilmiş ve aralarında İbrâhîm el-Yâzicî ve Fârîs Nemr'in olduğu cemiyetten bir grup Kâhire'ye taşınmıştır.³⁰

Çok yönlü oluşuyla dikkat çeken el-Yâzicî öğretmenlik vasfıyla da kendini gösterir. 1863 yılında Beyrut'ta Butrus el-Bustânî (ö. 1883) tarafından kurulan Ulusal Okul (المدرسة الوطنية)'da bir süre öğretmenlik yapmıştır.³¹ Beyrut'taki Katolik Rumların Patriklik Okulu (المدرسة البطريركية)'nda Arap Dili ve Edebiyatı dersleri vermiştir.³² Öğretmenlik yaptığı yıllarda babasının kitaplarının düzeltilmesi ve şerhinin yapılmasıyla da ilgilenmiştir. Öğrencileri, hocalarının sahip olduğu edebiyat bilgisine ve bu bilgileri aktarmadaki becerisine hayran olmuşlardır. eş-Şeyh Abdullah el-Bustânî, Halîl Mutrân (1869-1949), Taklâ ve Cubrân en-Nahhâs öğrencilerinden bazılarıdır.³³

el-Yâzicî yabancı dil açısından da kendini geliştirmiştir. Fransızca ve İngilizce'ye hakimiyeti iyi derecede iken; başlangıç seviyesinde Almanca bilgisi de bulunmaktadır. Ayrıca eserlerinden bahsederken değineceğimiz Tevrat tercümesi vesilesiyle İbranice ve Süryanice başta olmak üzere Sâmi dillerde derinleşmiştir.³⁴

³⁰ 'Abdu'l-Vehhâb el-Keyâlî, *Mevsû'atu's-Siyâse*, Beyrut: Dâru'l-Hudâ, 1999, C. 1, s. 20-21.

³¹ Michel Jehâ, *Tenebbehû ve'stefîkû Eyyuhe'l-'Arab..İbrâhîm el-Yâzicî Nahdaviyyen ba'de Karnin 'alâ Rahîlihî*, 2006, <https://elaph.com>, (02.05.2018).

³² Hannâ, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, s. 1060; Sabâ, a.g.e., s. 19.

³³ Sabâ, a.g.e., s. 19.

³⁴ Serkîs, a.g.e., s. 1927.

1.2. Kişisel Özellikleri

el-Yâzicî'nin genel özelliklerine baktığımızda onun asabi mizaçlı, keskin zekalı, inatçı aynı zamanda diğerkâm olduğunu görmekteyiz. Asaleti konusunda oldukça hassas olan el-Yâzicî, gururlu kişiliğiyle dikkat çekmektedir. Öyle ki insanların bir kazanç uğruna nazik davranmalarını yağcılık olarak nitelemektedir. O yüzden dalkavukluktan her zaman kaçınmış; kanaat etmeyi mutluluğunun en önemli etkenlerinden biri olarak görmüştür. Eğer böyle düşünmemiş olsaydı rahatlık ve bolluk içinde bir hayat sürmüş olacaktı. Ama el-Yâzicî'nin isteği hiçbir zaman bu yönde olmamıştır. Hatta 1882 yılında kendisine Zahle şehrinin kaymakamlığı görevi verilmek istenmiş, o da bu teklifi geri çevirmiştir.³⁵ Ne var ki asaleti konusundaki bu titizliği ve gururlu duruşu, kendini savunması gereken durumlarda bazen kibir seviyesine yükselir. Bunu, hasımları - özellikle Luvîs Şeyho (1859-1927)- ile olan diyaloglarında ve el-Yâzicî'nin karşısındakine yönelttiği eleştirilerde görmek mümkündür.³⁶

el-Yâzicî tatlı diliyle herkesi etkileyebilen, samimi bir yapıya sahiptir.³⁷ Aynı zamanda hoş sohbetli ve şakacıdır. Yaptığı edebi şakalar sayesinde onun meclisinde bulunanlar hiç sıkılmadan, güzelce vakit geçirmişlerdir. Ayrıca edebi, güzel ahlakı, ağırbaşlılığı ve ciddiyetiyle tanınan el-Yâzicî, kendisine duyduğu saygıdan dolayı muhatabına karşı asil bir tavır takınır. Bu yüzden bir yanlışı eleştirdiğinde hatayı yapan kişiye saygısızlık etmez.³⁸

el-Yâzicî tabiatı itibarıyla uzlete meyillidir. Ama kendi içine çekilmesi, onu ülkesine olan sevgisinden alıkoymaz. Sahip olduğu vatan sevgisiyle ülkesinin gelişmesi, özgürlüğüne kavuşması için çalışan bir aksiyon adamı olmuştur.³⁹

el-Yâzicî'nin, hayatının son dönemlerinde bir gününü nasıl geçirdiğine değinecek olursak; sabahları hafif bir kahvaltı yapan yazar pek iştahlı bir bünyeye sahip değildir. Kahvaltının ardından çalışmaya koyulur. Öğle vakti geldiğinde yemeğini yer, kahve ve

³⁵ Sabâ, a.g.e., 16.

³⁶ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, s. 1062.

³⁷ el-Fâhûrî, *Mûcezz*, s. 160.

³⁸ Corci Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri's-Şark*, Lübnan: Dâru'l Mektebe li'l-Hayât, s. 144.

³⁹ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, s. 1062.

nargilesini içer, sonra da uyur. Günün geri kalanını dinlenerek, kendini yormayacak işler yaparak ve bazen de dışarı çıkıp tanıdıklarıyla tavla oynayarak geçirir. Akşam olduğunda evine dönen el-Yâzicî midesine ağır gelir endişesiyle akşam yemeği olarak sadece bir bardak süt içer ve tekrar çalışmaya başlar. Babası kahve ve tütüne nasıl düşkünse; el-Yâzicî de nargileye öyle düşkündür.⁴⁰

1.3. Yetenekleri

el-Yâzicî'nin ellerinden çıkan, kaleminden dökülen edebiyatında, şiirinde ve bütün sanatında iki unsuru her zaman görmek mümkündür: titizlik ve mükemmellik. Hatta giyinişinde, oturuşunda, yürüyüşünde, yeme içmesinde ve konuşmasında, yani yaptığı her şeyde bunlar hâkimdir. Bu özelliklerini el sanatlarına da yansıtan el-Yâzicî, usta bir nahhât ve eşsiz bir ressam olarak karşımıza çıkmaktadır. Küçüklükten itibaren oymacılığa ilgi duyan yazar oyma damga yapmış, ilerleyen zamanlarda çeşitli resim ve desen oymaları gerçekleştirmiştir.⁴¹ Desen konusunda iyi olması gençlik yıllarına uzanır. Gençken, kuyumcu olan kardeşi eş-Şeyh Nisâr'ın yanına gider gelir. Orada nakış ve süsleme alanlarında kayda değer bir başarı elde eder.⁴²

Onun oymacılık konusundaki yeteneğini bilen Doktor Wandick, el-Yâzicî'den o zamanlar yaygın olan duvar takvimlerinden yapmasını ister. Zira bu takvimlerin Arapçası henüz mevcut değildir. Doktor Wandick harfleri ve şekilleri oymak için gerekli olan matbaa malzemelerini, o dönemin ustabaşı olan Mûsa Atâ aracılığı ile temin eder. Titiz bir şekilde takvimin harf ve rakamlarını oyan el-Yâzicî, yaptığı işi en güzel şekliyle tamamlar. Nihayetinde ortaya çıkan takvim, bu türden ilk Arapça takvim olarak kayıtlara geçer.⁴³ Âsâ Mîhâil Sabâ (1900-1978)'nın verdiği bilgiye göre, el-Yâzicî bu takvimi 14 yaşına girmeden yapmıştır.⁴⁴

⁴⁰ Zeydân, a.g.e., s. 149.

⁴¹ a.g.e., s. 150-151.

⁴² Serkîs, a.g.e., s. 1928.

⁴³ Zeydân, a.g.e., s. 150-151.

⁴⁴ Fâlih Nasîf el-Haciyye el-Kilânî, “Şair İbrâhîm el-Yâzicî”, *Mevsû'atu Şu'arâi'l-'Arabiyye*, C. 8. Irak, 2010, <http://majles.alukah.net/t125546/>, (12.07.2018).

El-Yâzicî'nin resim ve oymacılık yeteneklerini kullanarak ortaya koyduğu en önemli işlerinden birisi de Beyrut'ta Arap harflerini yapmasıdır. Avrupa harflerinin kullanıldığı matbaa, 15. yüzyılın ortalarında Avrupa'da henüz ortaya çıkmışken, Arap harfleriyle yapılan matbaaya da gereken önem verildi. Bunun neticesinde Arap harfleri yapıldı ve bu sayede Venedik, Roma, Paris, Londra ve Oxford'da kitaplar basıldı. Bu harfler genel olarak benzerlik gösterebilir de hepsinin kendine özgü bir tarzı vardı. Bunları izleyen zamanda İstanbul'da, İstanbul harfleriyle tanınan Arap matbaası kuruldu. 18. yüzyılın başlarında ise Suriye'de Rumi harflerle basım yapan bir matbaa açıldı. Akabinde Amerikan misyonerler 19. yüzyılın başlarında Suriye'ye geldiler. Buraya geldiklerinde onların Malta'da matbaaları vardı. 1822'de kurulan bu matbaada Londra matbaasının harfleri kullanılıyordu. Misyonerler, Ahmed Fârîs eş-Şidyâk'ın da yardımıyla bu matbaada kitap basmışlardır. 1834 yılına gelindiğinde ise matbaayı Beyrut'a taşımışlardır. Üzerinden 4 yıl geçmesinin ardından, dönemin matbaa müdürü Ely Smith yeni harflerin yapılması meselesine gereken önemi vermiştir ve İstanbullu yazarlardan birinin yardımıyla meşhur Arap harflerinin dökümü yapılmıştır.⁴⁵

Matbaada kullanılan Amerikan kalıbı güzel olmasına rağmen, şekillerin çokluğu sebebiyle yapımı pahalıya mal oluyordu. Bu açıdan İstanbul kalıpları tercihe şayan olsa da diğer yönlerden Amerikan harflerinden aşağı kalıyordu. Bunun üzerine el-Yâzicî 1886 yılında yeni kalıpların yapımı için kolları sıvamıştır. Amerikan ve İstanbul harflerinin iyi olan yönlerini bir araya getirerek oluşturduğu bu yeni harflere '*Serkîs Harfleri*' denilmiştir. Çünkü bunların kalıbı Beyrut'taki *Lisânu'l-Hâl*'in sahibi Halîl Efendî Serkîs'in dökümhanesinde yapılmıştır. Şu an Suriye, Mısır ve Amerika'daki Arap matbaalarında yaygın olarak kullanılan harfler bunlardır. Bu harflerin yapımı için büyük bir titizlik ve yetenek gerekmektedir. Zira harfin basıma hazır hale gelmesi ancak çelik çubuğun oyulup şekil verilmesiyle mümkün olabilir. Çelikten yapılan bu kalıplara matbaacılık dilinde '*el-Eb*' (Baba) denilmektedir. Sonra çelik, bakırın içine girecek şekilde çakılır ve buna da '*el-Ümm*' (Anne) denilir. *el-Ümm*'ün üzerine kurşun dökülüp kalıptan çıkarılması suretiyle de matbaada bildiğimiz harfler elde edilir. el-Yâzicî de bu tekniği kullanarak harfleri pek çok ölçüde yapmıştır. Kahire'ye de büyük ve küçük

⁴⁵ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri 'ş-Şark*, s. 161-162.

arasındaki orta ölçekte harf yapımı tekniği gelince dökümhanelerde kalıplar yapılmış ve matbaalardaki kullanımı yaygınlaşmıştır.⁴⁶

Arapçayı sonradan öğrenen insanların ihtiyaç duyduğu, Arapçada karşılığı olmayan özel harekeleme sistemi Mısır'da Batılı hareketlerle sağlanıyordu. Mısır hükûmeti 1903 yılında Bulak Matbaası'ndan, kullanışlı bir kalıp kullanılarak harfler yapmasını istediğinde bakışlar el-Yâzicî'ye yönelmiştir. Çünkü bu işi titiz ve güzel bir şekilde yapmaya en uygun isim ondan başkası değildir. Arap diline faydası olacak her konuda en iyiyi yapacak da şüphesiz el-Yâzicî'dir.⁴⁷

Mihâil Savâyâ ise İbrâhîm el-Yâzicî'nin yaptığı harflerle katkıda bulunduğu başka bir alanı zikreder. Şöyle ki pek çok alanda faaliyette bulunan Selim el-Haddâd, Arapça daktilo icat edeceği zaman el-Yâzicî'nin ekonomik harflerini kullanmıştır. Bu harfleri örnek olarak daktiloya uygun harfler yapmış ve böylece Arapça daktiloyu icat etmeyi başarmıştır.⁴⁸

Gitarıyla güzel müzikler çalan el-Yâzicî⁴⁹, gençliğinden ömrünün son zamanlarına değin her zaman güzel el yazısına sahip olmuştur.⁵⁰ Yağlı boya ve kara kalem olmak üzere resme meraklıdır. Aynadan bakmak suretiyle otoportresini çizmiştir. Ayrıca kız kardeşi Verde'nin ve pek çok arkadaşının portresini çizmiştir. İbrâhîm el-Yâzicî'nin çizmiş olduğu bir resim, Lübnan Savaşı sırasında yıkılıp içindeki pek çok şey yağmalanmadan önce Milli Kütüphane'nin büyük salonunda asılıydı.⁵¹ Tüm bunların yanı sıra yeteneğiyle ortaya koyduğu ürünlerin en önemlisi şüphesiz yeni Arap harflerini yapmasıdır.⁵²

⁴⁶ a.g.e., s. 162.

⁴⁷ a.g.e., s. 161-163.

⁴⁸ Muhammed Dekrûb, 'Mieviyyetu İbrâhîm el-Yâzicî', <http://www.aljaml.com>, s. 4. (29.11.2018).

⁴⁹ el-Eb Kümeyyil Huşeyme el-Yesû'î, *Resâil Mütabedele*, Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1988, s. 9.

⁵⁰ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri's-Şark*, s. 151.

⁵¹ Muhammed Dekrûb, 'Mieviyyetu İbrâhîm el-Yâzicî', <http://www.aljaml.com>, (29.11.2018), s. 4.

⁵² Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri's-Şark*, s. 151.

1.4. Edebî Üslûbu

İbrâhîm el-Yâzicî, belîğ bir kâtip olmasına olanak sağlayan nesri, bir sanat olarak kabul etmiş ve Arap Edebiyatı'nı düz yazının başlangıcından itibaren takip etmiştir. Bu sayede bütün üslup tarzlarına vâkıf bir yazar haline gelmiştir. Abbasiler Dönemi terassul yazarlarından Ebû Bekr el-Hârizmî (ö. 383/993), İbnu'l-Amîd (ö. 360-970) ve es-Sâbî (ö. 384-994)'nin üsluplarından hoşlanan el-Yâzicî, ünlü *Mukaddime*'nin yazarı olan İbn Haldûn (ö.808/1406)'un ilimlerin tasnifindeki üslubunu da beğenmektedir. Böylece el-Yâzicî'nin yazımında da iki farklı üslûp kendini göstermektedir.⁵³ İlki, genellikle mektuplarında, kitap ve makalelerinin girişinde kullandığı daha ağır ve secîli bir dil iken; diğeri, ağırlıkla araştırma ve incelemelerinde kullandığı akıcı bir üslûptur. Bahsedilen ilk kategorideki üslûbunda doğal olarak kusurları bulunmaktadır. Zira sanatlı söyleyişte aşırıya gitme, mecazlara bolca yer verme, aynı anlamı ifade için farklı kelimeler kullanma bulunduğu dönemin beğenisine uzaktır.⁵⁴ Geri kalan düz yazılarına bakılacak olursa; Zühre ve Kamer makaleleri hariç olmak üzere yazımı çok süslü değildir. Bir bilim adamı, tarihçi ve sosyolog üslubuyla yazılarını kaleme almıştır.⁵⁵ Zaten mevcut eserlerine baktığımızda mektup ve mukaddimelerin, araştırma yazılarına nazaran sayıca daha az olduğunu görebiliriz. Bu durumda kullandığı dilin çoğunlukla akıcı ve açık bir dil olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

el-Yâzicî'nin üslûbu sağlamlık, belagat ve kolaylığı kapsamı bakımından İbnu'l-Mukaffa' (ö. 142/759)'nın üslûbuna benzer. Ama pek çok yönden el-Yâzicî'nin dili kendisine özgüdür. Garîb kelimeleri kullanmaz, üslûbunda bir karmaşıklık ve zorluk olmaksızın açıklık hâkimdir. Herhangi bir zayıflık ve durgunluğun olmadığı; akıcı, kelimelerin birbirleriyle uyumlu ve ahenkli olduğu bir dil kullanır.⁵⁶ Kalemi konusunda sabırlı, kelimeleri doğru yerde kullanma açısından tecrübeli, fesahat noktasında bilgilidir ve yazısını ancak açık ve doğru olacak şekilde yazar. Anlaşılır bir dil kullanan el-Yâzicî'nin yazdıklarını okurken kelimelerin sesini duyar gibi hissedersiniz. Kurduğu cümleleri ince bir akıl ve güzel bir mantıkla birbirine bağladığını fark edersiniz.

⁵³ el-Fâhûrî, *Mûcez*, s. 181.

⁵⁴ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, s. 1070.

⁵⁵ eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *el-İkd, Dîvânu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, Beyrut: Dâru Mârûn 'Abbûd, 1983, s. 19.

⁵⁶ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri's-Şark*, s. 151-152.

Oluşturduğu bu cümlelerde, birbiriyle uyum, anlaşılabilirlik ve açıklık daima gözetilmiştir.⁵⁷ Ayrıca hayatının her alanında olan titizliğini burada da görmek mümkündür. Çünkü yazılarını basıma göndermeden önce defalarca gözden geçirir ve gerekli düzeltmeleri yapmaktadır. Bir hata olur endişesiyle de büyük ve anlaşılır harflerle yazmaktadır.⁵⁸

Fuâd Efrâm el-Bustânî, el-Yâzicî'nin üslûbu ile ilgili şunları ifade etmiştir:

‘‘Şüphesiz İbnu'l-Mukaffa' ve Bedüzzaman (ö. 398/1008)'dan beri hiçbir Arap yazar cümlelerdeki bir kelimenin sırrını, paragraftaki bir cümlenin sırrını ve makaledeki bir paragrafın sırrını el-Yâzicî gibi kavrayamamıştır. Bu, parçaların uyumundan hareketle bütünü yapısını görebilen uyanık bir sanatçı bakışıdır.’’⁵⁹

1.5. Ölümü

İbrâhîm el-Yâzicî, *Diyâ Dergisi*'nin son sayısının çıktığı yaz aylarında romatizmadan dolayı rahatsızlanmış ve 28 Aralık 1906 günü, Matariyye'de⁶⁰ hayata gözlerini kapamıştır.⁶¹ Ölümünün karaciğer kanserinden kaynaklandığı yönünde rivayetler bulunmaktadır.⁶² 59 yaşında hayata veda eden yazar hiç evlenmemiştir. el-Yâzicî'nin evinde geriye sadece kardeşi eş-Şeyh Halîl'in oğlu eş-Şeyh Habîb kalmıştır.⁶³

Arkadaşları ve sevenleri ölümünün ertesi gününde el-Yâzicî'ye yakışan bir törenle onu uğurlamışlardır. Naaşı özel bir trenle Matariyye'den Kahire'ye taşınmıştır. Cenazesinde önde gelen edebiyatçılar ve şehrin ileri gelenlerinden oluşan kalabalık bir topluluk, tren istasyonundan itibaren birlikte yürümüşlerdir. Daha sonra Mısır ve İskenderiye'deki bazı mason localarında anma töreni düzenlenmiştir.⁶⁴

Îsâ İskender el-Me'lûf (1869-1956), el-Yâzicî için yazılan mersiyeleri bir araya getirdiği bir kitabın varlığından söz eder. 50'den fazla mersiye içeren ve 300 sayfa olan

⁵⁷ Sabâ, a.g.e., s. 24

⁵⁸ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri's-Şark*, s. 151.

⁵⁹ Sabâ, a.g.e., s. 24.

⁶⁰ Matariyye: Lübnan'ın güneyinde, Litani Nehri'nin yakınlarında bulunan bir köy.

⁶¹ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri's-Şark*, s. 147.

⁶² Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 21.

⁶³ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri's-Şark*, s. 147.

⁶⁴ a.yer.

bu kitabın ismi *Merâsî eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*'dir. Kitapta, el-Yâzicî'nin ölümünden duyulan üzüntünün gazete ve dergilerde ifade bulmuş hali, yine aynı şekilde şair ve yazarların nazım ve nesir biçiminde yazdıkları mersiyeleri yer almaktadır. Ama kitabın basımı yapılmamıştır ve el yazması olarak mevcuttur. Halîl Mutrân'ın ilk beytini aşağıda vereceğimiz şiiri de bu kitapta bulunmaktadır:

رَبِّ الْبَيَانِ وَسَيِّدِ الْقَلَمِ وَفَيْتَ قِسْطَكَ لِلْعُلَى فَنَمِ⁶⁵

‘‘Kalemin ve beyânın efendisi

Yücelik namına üzerine düşeni yaptın, bu yüzden rahat uyu.’’

Hidiv Sırrı Teşrifâtî'nin, eş-Şeyh Habîb el-Yâzicî'ye ulaştırılmasını istediği taziye de şu şekildedir:

‘‘Kıymetli eş-Şeyh Habîb el-Yâzicî'ye;

Ulu Hidiv Hazretleri, büyük üstat eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî'nin bu fani diyardan ebedi âleme intikaliyle, Arap dili ve edebiyatının ağır kaybını öğrendiğinde; Mısır ve Şam'da Arap ilimlerine yönelik önemli hizmetleriyle dolu bu değerli hayatın bitmesine olan derin üzüntüsünü ifade etmek istemiştir. Hidiv hazretleri, size ve el-Yâzicî ailesinin diğer fertlerine taziyelerini iletmemi bana emretmiştir. Ayrıca ben ve diğer Arapça okurları da sizlere taziyesimizi sunmaktayız.’’

*Hidiv Sırrı Teşrifâtî Ahmet Zeki*⁶⁶

13 Mart 1907'de Beyrut'ta gerçekleşen el-Yâzicî'yi anma töreninde bilgin Yuhannâ şu konuşmayı yapmıştır:

‘‘Bu törende anısını canlandırdığınız merhum eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî ile sıkı bir ilişkim ya da onun hakkında geniş bir bilgim yoktu. Ne var ki onda gördüklerimden, onun hakkında işittiklerimden ve el-Yâzicî'nin yazdıklarını okuduktan sonra anladım ki, o Arap Dili ve Edebiyatı'nın büyük âlimlerindendi. Asil bir şair, beliğ bir hatipti. Ayrıca o; temiz hayatı, iyi niyeti ve yüce ruhuyla büyük erdem sahiplerinden biriydi. Edindiğim bilgiye göre; fakirlik, kanaat ve sadeliği seçen, hiç kimseden yardım istemeyen ve yardım kabul etmeyen, insanlardan müstağni biriydi. Onun hayatının mutluluğu herkesin istediğinin aksine akıl dünyasında oldu. Yani öğrenme, düşünme ve yazma. Onun ve sizin şerefimize düzenlenmiş olan bu anma töreni gerçekten el-Yâzicî'ye yakışır bir şekilde gerçekleşmiştir.’’⁶⁷

⁶⁵ Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 22.

⁶⁶ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri*'ş-Şark, s. 148.

⁶⁷ Sabâ, a.g.e., s. 34.

el-Yâzicî'ye yakışır bir şekilde, onun anısını yaşatmak isteyen Brezilya'daki *Suriye ve Lübnan Topluluğu* (الجالية اللبنانية والسورية) bir miktar para toplayarak Beyrut'ta bronz bir heykel yapmayı tasarlamışlardır. Bu düşüncelerini gerçekleştirdiklerinde Beyrut idarecileri heykeli dikmek için en uygun yerin neresi olabileceği ile ilgili fikir yürütmeye başlamışlardır. Yapılan mülahazalar sonucunda İbrâhîm el-Yâzicî'nin hayatında izlediği yol olan, yani Patriklik Okulu'na giden yol seçilmiştir. 1923 yılında Lübnan ve Fransız hükûmetinin katılımıyla gerçekleşen törende el-Yâzicî'nin heykeli dikilmiştir.⁶⁸

Mısırlı âlim Ahmed Zekî Paşa (1867-1934) 1926 yılında Beyrut'a geldiğinde el-Yâzicî'nin heykelini ziyaret edip ona üzerinde “*Millette hizmet eden en değersiz kişiden Arap diline hizmet eden en yüce kişiye*” yazılı bronz bir taç hediye etmiştir. 1956'da ise Lübnan hükûmeti ve önde gelen şair ve yazarların katıldığı bir törenle, heykel Beyrut'taki UNESCO Sarayı'na taşınmıştır.⁶⁹

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1. Şair

el-Yâzicî edebiyat hayatının başlarında, babası gibi şiiirler yazmıştır. Nazmettiği şiiirlerin çoğunu da tarih düşürmeleri oluşturmuştur.⁷⁰ Şiiir yazdığı zamanlar çocukluk ve gençlik yıllarını içine almaktadır.⁷¹ Daha sonra şiiiri bırakıp dil, edebi sanatlar ve akli ilimlerle meşgul olmaya başlamıştır.⁷² Bununla birlikte şiiirde kıymetli bir yeri vardır ve

⁶⁸ a.g.e., s. 36.

⁶⁹ a.yer.

⁷⁰ el-Yâzicî, *el-İkd*, s. 16.

⁷¹ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri 'ş-Şark*, s. 144.

⁷² ed-Dâğır, a.g.e., 730.

şiiiriyle de büyük bir ün sahibi olmuştur. Hatta edebiyatçılar bir kasideyle ilgili danışmak ve fikir almak için el-Yâzicî'ye başvurmuşlardır.⁷³

el-Yâzicî bir süre sonra şiirle uğraşmayı bıraktığı için hayatında şiirin yeri daha azdır. Bununla birlikte, diğer işlerinde olduğu gibi şiiri de mükemmellik ve özeni bir arada bulundurur. Nesirde ve dilde ulaştığı benzersizlik ve dehaya burada da ulaşmıştır. Kesinlikle onun şiiri, edebiyatının görmezden gelinmeyecek alanlarından birisidir.⁷⁴ Düz yazıya olan yönelimi onu şiirden alıkoymuş olmalıdır. Yoksa el-Yâzicî'nin bu alanda da çok önemli bir yeri olurdu.⁷⁵

el-Yâzicî'nin şiiri, sözleri özenle seçilmiş, zarif bir dille şekil almış; hoş ve güzel bir nazımdır. Yazar, kolaylık ve sağlamlığı, incelik ve açıklığı şiirinde bir araya getirmiştir.⁷⁶ el-Yâzicî'nin öğrencisi Halîl Mutrân, hocasını: '*Beyânın sahibi ve kalemin efendisi*' olarak nitelemiştir.⁷⁷

Arkadaşları, yakınları el-Yâzicî'nin övgü ve ağıt türünde şiirler yazmasını kendisinden beklemekteydi. Ama yazarımız bu türden olan nazımları vakit kaybı olarak nitelendiriyordu. İnsanlara göre ise, bir şairin iyi ya da kötü olması, şairin hayatta olanlara yaptığı övgü ve ölmüş olanlara yaptığı ağıt ölçüsündeydi. Bu edebi türlerden hoşlanmadığını ifade etmekle birlikte yine de övgü ve ağıt türünde yazılar yazdığına şahit olmaktayız. Bunu bazen sevdiklerine, bazen de saygın kişilere yazıp göndermiştir. Yazdığı zamanlarda da hemen o an içinde yazar ve bunun için çok çaba harcamazdı. Yazdıklarının çoğunda secîli bir üslup kullanırdı. Yani onun nazmı okunduğunda Hemedânî, Hârizmî ve Sâhib'in tarzında olduğu dikkatleri çekerd. ⁷⁸

el-Yâzicî'nin şiir hakkındaki düşünceleri ise şöyledir: '*Şüphesiz vezin ve kafîye - manevi şartları sağlamadığı sürece- bir sözün şiir olması için yeterli değildir. Öyle ki nazmın, lafız ile şiir olmadan önce anlam ile şiir olması gerekir.*' Yani el-Yâzicî'ye göre şiir, akıldan önce kalbe hitap etmelidir. Bu şiir, ruhu, hayal semasında mutlu ve rahat bir

⁷³ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri's-Şark*, s. 144.

⁷⁴ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, s. 1062.

⁷⁵ Sabâ, a.g.e., s. 22.

⁷⁶ a.g.e., s. 23.

⁷⁷ el-Yâzicî, *el-İkd*, s. 11.

⁷⁸ Muhammed Kürd 'Alî, *el-Mu'âsirûn*, Matba'atu Dâru Ebû Bekr, 1980, s. 22.

şekilde uçan akılsal bir çelinme seviyesine yükseltir. Ve orada ahlaki yücelik, milliyetçi eğilim ve vatan sevgisini canlandırır.⁷⁹

el-Yâzicî, şiir için ayrıca şu ifadeleri kullanmıştır:

‘‘Bilinen odur ki şiir, en güzel lafızları, en asil manaları, sağlam bir dil zevki, düzeltme ve tashihte çok fazla çaba gerektirdiğinden, söz çeşitlerinin en yücesi ve ulaşacağı en uç noktasıdır. Şiirin ehil olmayan ağızlarında bulunması onu küçük düşürür, ışıltısını yok eder ve güzel özelliklerini ortadan kaldırır. Şiir avamın elinde dolaştığı için, şiir erbabının mücevher değerindeki pek çok şiirini kalplerine gömmelerine neden olur.’’⁸⁰

2.2. Yazar

el-Yâzicî düz yazıya yeni bir boyut kazandırmıştır. Yazınsal üslûbunda sağlamlığı ve kolaylığı bir arada bulunduran yazarımız bu yönüyle çağdaşlarından ayrılmıştır. Kendisinden sonraki dönemin edebiyatçılarının çoğu ondan etkilenmiş ve onu taklit etmeye çalışmıştır. Bunlardan bir kısmı onun üslûbunu takipte başarılı olurken diğer yarısının çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştır. el-Yâzicî düz yazıyla ilgili olarak şu sözleri sarf etmiştir:

‘‘Şüphesiz düz yazı, ruhta ifadesini bulan anlamları açıklamak için söylenen sözlerin doğal kalıbıdır. Âlim, cahil, zeki, ahmak, kâtip ve okuma yazma bilmeyen nesir aracılığıyla konuşur. Bundan dolayı nesir, bu tabakaların hepsinin anlaşacağı şekilde olmalıdır. Anlam, düz yazı kullanılarak en belirgin ve en açık şekliyle ifade edilmelidir. Bu kesinlikle, bir aracı olmadan lafızdan anlama geçecek şekilde; söylenen sözün bütün anlamlarının kullanılmasıyla gerçekleşir.’’⁸¹

İbrâhîm el-Yâzicî'nin ne kadar kaliteli bir yazar olduğu özellikle *Zühre* ve *Kamer* makalelerinden anlaşılabilir. Ayrıca Arap Aydınlanması yazımının doğru ve sağlıklı bir şekilde yol almasında büyük etkisi olmuştur.⁸²

⁷⁹ Sabâ, a.g.e., s. 23.

⁸⁰ a.g.e., s. 11.

⁸¹ a.g.e., s. 24.

⁸² Dâğır, a.g.e., s. 730.

2.3. Gazeteci

Bugünkü haliyle *gazetecilik* (الصحافة) terimini ilk kullanan kişi *Lisânu'l-'Arab Gazetesi*'nin kurucusu, Nâsîf el-Yâzicî'nin torunu olan eş-Şeyh Necîb el-Haddâd (ö. 1889)'dır. Ondan sonrasında bu isim kullanılır olmuştur. İlk başlarda الوقائع ve غزوة kelimeleri gazeteler için kullanılan terimlerdi. غزوة isimlendirmesi 1566'da Venedik'te kurulan ilk gazeteden gelmektedir. 1858 yılına gelindiğinde Halîl el-Hûrî Beyrut'ta *Hadîkatu'l-Ahbâr Gazetesi*'ni kurmuş ve gazete için *jurnal* terimini kullanmıştır. Fransızca olan *jurnal* kelimesinin anlamı, günlük gazeteyi ifade etmek üzere *günlük* demektir. Ama el-Hûrî'nin *jurnal* terimiyle ifade ettiği gazetesi haftalık bir gazeteydi. Edîb İshâk *jurnal* kelimesi ile ilgili '*Mebâhis fi'l-Cerâid*' isimli yazısında şöyle der: *Jurnal* ile *gazete* (الجريدة) arasında aslında bir ilişki yoktur. İlkine gerçekte olduğu şeyden dolayı '*günlük gazete*' ismi verilmiştir. Sonra bir terim olarak genelleştirilmiş ve günlük olsun ya da olmasın gazete kelimesini karşılayacak şekilde kullanılmıştır.⁸³

Kont Raşîd ed-Dehdâh, gazete için الصحيفة kelimesini tercih etmiştir ve bu kullanım dönemin gazetecileri tarafından kabul görmüştür. Ahmed Fârîs eş-Şidyâk ise buna karşılık gelen الجريدة kelimesini kullanmıştır. Bu kelime *yapraksız hurma dalı* anlamına gelir. Şöyle ki, Araplar İslam'ı kabul ettikten sonraki zamanlarda, biri öldüğünde Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetleri budanmış hurma dallarına yazar ve ölen kişinin mezarına koyarlardı. Şidyâk da buradan yola çıkarak "*üzerine yazı yazılan yapraksız hurma dalı*" anlamındaki جريدة kelimesini mecazen kullanmıştır.⁸⁴ O tarihten sonra da bütün gazeteciler arasında *cerîde* isminin kullanımı yaygınlaşmıştır. Bunlardan ayrı olarak gazete için أَوْراقُ الْخَوَادِثِ، الْوَرَقَةُ الْخَبْرِيَّةُ، الرِّسَالَةُ الْخَبْرِيَّةُ، نَشْرَةٌ gibi isimlendirmeler kullanılmıştır.⁸⁵

Gazeteciler 19. yüzyıla kadar جريدة ve مجلة tabirlerinin tam ayrımını yapamamışlardır. İbrâhîm el-Yâzicî de *Tabîb Dergisi*'nde çalışmaya

⁸³ Filib di Tarrâzî, *Târîhu's-Sihâfeti'l-'Arabiyye*, C. 1, Beyrut: el-Matba'atu'l-Edebiyye, 1913, s. 5-7.

⁸⁴ Edîb Müruvve, *es-Sihâfetu'l-'Arabiyye*, Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1. b., 1961, s. 14.

⁸⁵ Tarrâzî, a.g.e., C. 1, s. 7.

başlamasıyla birlikte مجلة kelimesinin kullanımına işaret etmiştir. *Mecelle* ile belirli aralıklarla çıkan; bilimsel, dini, edebi, tarihi vb. gazeteleri kastetmiştir. *Mecelle* kelimesi جَلَّ، جَلَّالًا، جَلَّالَةً kökünden türeyen ve ‘makam, derece ve hikmet açısından yüce olmak’ anlamlarına gelen bir kelimedir. Bu anlamdan yola çıkarak *mecelle* ile, içinde hikmet barındıran kitapçık kastedilmiştir. Diğer bir açıklamada ise –Edîb Mürüvve’ye göre daha doğru olan- مجلة ‘ortaya çıktı, belirdi’ anlamlarına gelen جَلَّ، جَلَّالَةً kelimesinden türemiştir. Yani bununla kastedilen, olayların aslının gazete ile ortaya çıkarılmasıdır.⁸⁶ Sonrasında *mecelle* kelimesi dergiler tarafından bugünkü anlamıyla -dergi- kullanılmaya başlanmıştır. Bu şekilde yaygınlık gösteren ve genel kabul gören *mecelle* lafzının asıl anlamı artık kullanılmamaktadır. Günümüzde bu kelime ile süreli yayın kastedilmektedir. Bununla birlikte modern sözlüklere bakıldığında *mecellenin* karşılığı bugünkü anladığımız şekliyle dergi değil, terk edilen anlamıyla gazetedir.⁸⁷

Arap gazeteciliği, henüz Arap Aydınlanmasının gerçekleşmediği, durgunluk döneminde ortaya çıkmıştır. Ahmed Fârîs eş-Şidyâk, Butrus el-Bustânî (ö.1883), Edîb İshâk gibi edebiyatın önde gelen isimlerinin yaptığı katkılarla gelişme göstermiştir. İsmi geçen ilim adamları Arap basınının iyi bir duruma gelmesi için çalışmışlardır. Her gazetecinin karşılaştığı zorlukları aşmak ve Arap dilini çağın ihtiyaçlarına göre düzenlemek için büyük çaba sarf etmişlerdir.⁸⁸

Yazın hayatına el-Bustânî’nin *Cinân Dergisi*’nde başlayan el-Yâzicî, 1872’de Yûsuf Şelfûn ve Louis Sabuncu’nun dergileri olan *Necâh*’ta yazmaya başlamıştır. 1873 yılında ise yine Yûsuf Şelfûn’un çıkardığı *Tekaddum Dergisi*’nde kalem oynatmıştır. 1880 yılında Nikola Nakkaş ve Can Nikola Nakkaş’ın çıkardıkları *Misbâh Dergisi*’nde yazmıştır.⁸⁹ Bu dergi vesilesiyle Arap dünyasında şöhret kazanan el-Yâzicî, 1884’te *Tabîb Dergisi*’nde

⁸⁶ Mürüvve, a.g.e., s. 14-15.

⁸⁷ Tarrâzî, a.g.e., C. 1, s. 8. Bahsi geçen modern sözlüklerden kasıt, yazarın kendi dönemi, yani 20. yüzyıldaki sözlükler olmalıdır. Zira günümüz sözlüklerinde *mecelle* kelimesinin karşılığı dergidir.

⁸⁸ el-Fâhûrî, *Târîhu’l-Edebi’l-‘Arabî*, s. 1063.

⁸⁹ Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 31.

yazmaya başlamıştır. Doktor Beşâre Zelzel ve Doktor Halîl Sa'âde ile birlikte çıkardıkları *Tabîb Dergisi*'nin kurucusu dönemin ünlü cerrahı Doktor George Boost'tur. Mevcut ortaklığın üzerinden bir yıl geçmeden yayın hayatına son veren dergide el-Yâzicî, dil ve edebiyat makaleleri yazarak, yazma hususundaki ününü artırmıştır.⁹⁰

el-Yâzicî gazeteciliğe devam etmek istemiştir ama dönemin şartları fikirlerini özgürce ortaya koyması için yeterli olmamıştır. Bu yüzden Lübnan'dan Mısır'a taşınmıştır. 1897 yılında Beşâre Zelzel ile birlikte *Beyân Dergisi*'ni çıkarmaya başlamışlardır. Ama çok geçmeden bu dergi de kapanmış ve ortaklar ayrılık kararı almışlardır. 1898'de ise el-Yâzicî tek başına *Diyâ Dergisi*'ni çıkarmaya başlamıştır. Bu dergi, ifadelerindeki açıklık ve üslubundaki sağlamlıkla büyük bir üne sahip olmuştur. Hastalığı şiddetlenince yazmaya devam edemeyen el-Yâzicî, 8 yılın sonunda dergiye son vermiştir.⁹¹

İbrâhîm el-Yâzicî, gazeteciliğin amacının insanlara sadece haberleri iletmek olmadığı görüşündedir. Basın, kitlelere rehberlik edecek şekilde halkı birlik ve beraberliğe çağırmalı, zulüm ve kötülük karşısında susmamayı öğütlemelidir. Bu yüzden gazete ve dergiler toplumda fitne ve karışıklık çıkarmamalı ve ülkenin birliğini bozacak söylemlerde bulunmamalıdır. Bu hususlara dikkat edilmediği takdirde toplumdaki ahlak, gelenek-görenek ve bilgi düzeylerinde oluşan bozukluktan gazeteler sorumlu tutulmalıdır. Ayrıca aynı sebeplerle gazeteler dili en doğru şekilde kullanılmalıdır. Çünkü onların yapacağı hatalar insanların evine giren gazeteler aracılığıyla hızlı bir yayılma gösterecektir. Bu durumda okuyucu bu dil hatalarından etkilenip kendisi de dili yanlış kullanmaya başlayabilir. Bu yüzden el-Yâzicî, basını toplum birliğini gözetken, iyi ahlakı ve dili doğru kullanmayı teşvik eden bir okul olarak görmektedir.⁹²

⁹⁰ Sabâ, a.g.e., s. 25.

⁹¹ a.g.e., s. 25-26.

⁹² Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 34-35.

el-Yâzicî'nin basın yolcuğu 1870'te başlayıp 1906'ya kadar sürmüştür. O hiçbir zaman sıradan bir gazeteci, salt bir editör ya da sadece yazılarını süsleyen bir yazar olmamıştır. Aksine bu yazım türünde, yenilikçiliği bünyesinde barındıran bir hoca olarak önemli bir role sahiptir.⁹³ el-Yâzicî'yi basın alanında önemli kılan sebeplerden birisi de gazetelerin dilini düzeltmeye kendini adayan ilk kişi olmasıdır.⁹⁴

2.4. Eleştirmen

Lübnan'da eleştiri türünün ortaya çıkışı –özellikle dil eleştirisi- kimi yazarların, fasih Arapçayı bozması sebebiyle olmuştur. Çünkü dil kullanımındaki üslup zayıflamıştır. Anlatımlar ise dil ve gramer hatalarıyla dolu bir şekilde yetersiz, cılız bir hal almıştır. İçerisinde dil ve anlatım bakımından yanlışlık bulunmayan bir gazete, dergi ya da kitap neredeyse yok denecek kadar az bulunur bir duruma gelmiştir. Yazarların yaptıkları hatalar bu seviyeye ulaşıncı bu yanlışların karşısında duran, dili düzeltme amacı güden sesler yükselmeye başlamıştır. Dilin sıhhati konusunda kaygıları olan bu isimlerin başında da eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî gelmektedir. Bu konudaki fikir ve eleştirilerini eserlerini incelerken ele alacağımız *Lugatu'l-Cerâid* isimli makalesinde bir araya getirmiş ve yayınlamıştır.⁹⁵

Eleştiride eskiden beri tutulan iki yol vardır: Birincisi Asma'î (ö. 216/831), Ferrâ (ö. 207/822), Sa'leb (ö. 291/904), İbn Kuteybe (ö. 276/889), Zebîdî (ö. 1205/1791), ve Harîrî (ö. 516/1122)'nin benimsediği katı olan yoldur. Onlar kıyasa ve en fasih olan tabire uymayan her lafzı yanlış kabul etmişlerdir. Bu görüştekilere göre lehçeler fasih ve en fasih olarak ikiye ayrılır. Bunların dışındaki lehçelerin doğruluk anlamında geçerliliği yoktur. Doğru kabul ettikleri kabileler ise Kays, Temîm ve Esed kabileleridir. Bu kabile lehçelerini garîb kelimeler konusunda, i'râb ve çekimde otorite saymışlardır.

⁹³ a.g.e., s. 31.

⁹⁴ Sabâ, a.g.e., s. 25.

⁹⁵ Mustafa Gîlfân, *el-Lisâniyyât fi's-Sekâfeti'l-'Arabiyyeti'l-Hadîse*, 1. b., Mağrib: Dâru'l-Beydâ, 2006, s. 16.

Bunlardan sonra sırasıyla Huzeyl, Kinâne'nin bir kısmı ve Tayy kabilesinin bazı kullanımları örnek olarak alınmıştır. İkincisi ise diğer lehçelerin de doğru kabul edildiği, daha toleranslı olan yaklaşımdır. Bu grubu oluşturan isimler şu şekildedir: İbn Mekkî es-Sakalî, İbnü's-Sîd el-Batalyevsî (ö. 521/1127), İbn Hişâm el-Lahmî (ö. 577/1181). el-Yâzicî'nin takip ettiği yol ise ilk gruptakilerin benimsediği, katı eleştiri metodudur.⁹⁶

İlim ve çalışma konusunda ne kadar titiz olduğu bilinen el-Yâzicî, eleştiri konusunda da hassasiyetiyle öne çıkmıştır. İnce zevke sahip olmasının yanı sıra doğru bildiğini söylemekten asla çekinmediği için dil ve edebiyat konusunda hata yapanları düzeltmekten geri durmamıştır.⁹⁷ Çünkü doğru olanın yapılmaması el-Yâzicî için bir keder vesilesidir ve bu kederden kurtulmasının tek yolu yanlış yapan kişiyi tenkit etmesidir. Arap dili için bu kadar çalışmasından ve adeta kendisini dile adamasından dolayı dilde yapılan hataları asla affetmemiştir ve karşısındakini incitecek kadar sivri bir dille eleştirilerini kaleme almıştır. Hatta *Aglâtu'l-Muvelledîn* makalesini yazarken kendisini ve babasını dahi eleştirmekten geri durmamıştır. Bunun sebebi ise el-Yâzicî'nin dil ve gramer hatalarını en büyük kötülüklerden biri olarak görmesi ve kişinin bu hatalardan arınmasını da en yüce iyiliklere ulaşmakla eşdeğer saymasıdır. Bazen bir şairin şiirini bazen de büyük bir âlimin makalesini dil ve gramer hatası yaptığı için küçümseyerek eleştirmiştir.⁹⁸ el-Yâzicî nezdinde hatayı yapan değil hatanın kendisi önemli olduğu için kendinden önceki âlimleri de döneminin âlimlerini de aynı sert üslûbuyla eleştirmekten çekinmemiştir. Ayrıca yönelttiği bu eleştirilerde, tespit ve yorumlarının doğruluğunu açık, kesin delillerle desteklemiştir.⁹⁹ Bu kadar titiz olduğu için kendi yazılarını da defalarca kontrol etmiş ve en doğru şekilde yazmak için çaba göstermiştir. Böylesine dile tutkun olan el-Yâzicî'nin beğendiği ve övgüyle andığı iki ismi de zikretmekte fayda vardır: İbn Fâriz (ö. 632/1235) ve el-Mütenebbî (ö.

⁹⁶ Beşîr Sa'îd Seher, "en-Nakdu'l-Lugavî 'inde İbrâhîm el-Yâzicî'", Basra, *Mecelletu Ebbâsu'l-Basra*, C. 37, S. 2 (2012), s. 58-59.

⁹⁷ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, s. 1065.

⁹⁸ Tarrâzî, a.g.e., C. 2, s. 94.

⁹⁹ Sabâ, a.g.e., s. 14.

354/965). Bu âlimleri övmesinin sebebi de yaptıkları hataların çok az olmasıdır.¹⁰⁰

İbrâhîm el-Yâzicî'nin eleştirilerine savaş açan, ona bu konuda düşmanlık eden bazı isimler vardır: *Muktataf* dergisinin kurucuları (Ya'kûb Sarrûf ve Fâris Nemr), Şekîb Arslan, Sa'îd Şertûnî ve Cizvit Cemaati bunlara örnek olarak verilebilir. el-Yâzicî de onların yazdıklarına karşı acımasız bir şekilde karşılık verirdi. Hatta çoğu zaman onlarla olan diyaloglarında alaycı bir tavır takınırdı. Bu tartışmalar bazen karşılıklı suçlamalarla son bulur bazen de bir dostluğa vesile olurdu.¹⁰¹

İbrâhîm el-Yâzicî'nin eleştirisini iki kategoride incelemek mümkündür. Birincisi el-Yâzicî'nin çalışmalarında daha çok yer alan dil eleştirisi; ikincisi ise edebî eleştiridir.¹⁰² Dil eleştirisinden bahsedecek olursak; el-Yâzicî, çalışmalarının çoğunu dile ayırmış ve dergilerinde de ağırlıklı dille ilgili konulara yer vermiştir. Dilin katıksız olarak kalması ve ilerlemesi uğrunda azimli, hırslı bir tutum sergilemiş ve dili korumak için gayretle çalışmıştır. Bu koruma dürtüsünden dolayı çoğu zaman sert tavırlarıyla ön plana çıkmış ve bazen de aşırıya kaçmıştır. Bu yüzden bir edebî eser hakkında görüş bildirirken tüm dikkatini genellikle eserin dil ve gramer kısmına vermiştir. Fuâd Efrâm el-Bustâni de konuyla ilgili şunları söylemiştir:

‘İbrâhîm el-Yâzicî, harflerin öldüğünü ve ruhun yaşamaya devam ettiğini; dilin uzmanlaşmak için bir amaç olmayıp sadece manayı ifade için bir araç olduğunu idrak eden Lübnanlılardan biridir. Araç ne kadar kolay ve esnek olursa düşünce de o derecede anlaşılır olur ve en iyi haliyle ortaya çıkar. el-Yâzicî, dilde uzmanlaşması ve etimolojide derinleşmesiyle, bu gerçeğin hakkını en iyi veren kişidir. Bu yüzden eskinin güzelliğinin taklidi ve yeni oluşanın orijinalliği ile uyumlu olan, doğru bir araca sahip olduğu için onun Modern Aydınlanmaya öncülük etmesi olağandır. Eğer el-Yâzicî'den başkası onun metoduyla dili ele almış olsaydı, bu araç (dil) yeterli olurdu ve doğru anlatımın, hayatın bütün alanlarına nüfuz etmesini sağlardı. Bugüne baktığımızda ise el-Yâzicî'nin dili çağa uygun hale getirmek için Arapçayı ihya çabalarının üzerinden yarım asır geçtiğini görüyoruz ve hâlâ aynı

¹⁰⁰ Tarrâzî, a.g.e., C. 2, s. 94.

¹⁰¹ Kürd 'Alî, a.g.e., s. 16.

¹⁰² el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, s. 1065.

*sorunları tartışıyoruz. Öyle ki şu sözler adeta dilimize pelesenk oldu:
Allah eş-Şeyh İbrâhîm'e rahmetiyle muamele eylesin.*'¹⁰³

İbrâhîm el-Yâzicî, bir eseri eleştirirken onun yalnızca bir beytine bakmaz. Beytin içinde olduğu kasideyi bir bütün olarak inceler. Çünkü o beytin anlaşılması kendisinden önce veya sonra gelen beyitle mümkün olabilir. el-Yâzicî bu tutumunu şöyle açıklamaktadır: *'Beyitlerin kasidedeki yeri, kelimelerin beyitteki yeri gibidir. Nasıl ki kelimelerin birbirleriyle olan ilişkisine bakılmaksızın beyit anlaşılmazsa; beyitlerin bağı ve aralarındaki ilişkiye bakılmaksızın kaside anlaşılamaz.'*¹⁰⁴

el-Yâzicî'nin edebî eleştirilerinden bahsedecek olursak; az sayıda edebî eseri ele aldığı için daha sınırlı bir alanı oluşturur. Bununla birlikte yaptığı edebî eleştirilerinde de sağduyulu, anlayışlı ve dengeli bir tutum sergilemiştir. Onun en değerli edebî eleştirisi el-Mütenebbî'nin *Dîvân*'ına yaptığı tezyîlidir. Yazar, Mütenebbî'nin şiirinde tabir ve anlam ilişkisini ortaya koymak için çalışmıştır. Bu işinde azımsanmayacak ölçüde başarılı olmuştur ama genellikle asıl amacından sapmıştır. Yani kelime ve anlam ilişkilerini tespit için bu çalışmaya başlamıştır. Ama divandaki anlaşılması zor beyitlerin yorumlanması kısmında eski eleştirmenlerin görüşlerinin karşısında yer alarak onların yanlışlarını tespit etmiş ve kitabı bu şekilde telif etmiştir.¹⁰⁵

2.5. Bilim Adamı

Araştırmaya, ilme olan ilgisinden bahsettiğimiz el-Yâzicî'nin bu yönelimleri sadece dil ve edebiyatla sınırlı kalmamıştır. Astronomi, matematik, fizik, kimya ve tıp alanlarında araştırmalar yapmış ve bu çalışmalarını *Diyâ Dergisi* aracılığıyla okuyucuya aktarmıştır. Diğer alanlarda da şöhreti yayılan yazar Batılılar tarafından tanınan bir bilim insanı haline gelmiştir. İsveç ve Norveç Kralı, bilime olan katkılarından dolayı el-Yâzicî'yi madalya ile

¹⁰³ a.g.e., s. 1065-1066.

¹⁰⁴ Michel Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 55.

¹⁰⁵ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, s. 1065-1066.

ödüllendirmiştir. Ayrıca Paris, Anvers ve Salvador'daki *Astronomi Topluluğu* (الجمعية الفلكية)'na üye olarak kabul edilmiştir. Ünlü Fransız astronom Flamaryun ile birlikte yürüttüğü önemli araştırmaları vardır.¹⁰⁶

Astronomi alanında değerli çalışmalara imza atan yazar bir yıldız keşfederek kâşif astrologlar arasında yerini almıştır.¹⁰⁷ el-Yâzicî'nin yaptığı araştırmalar Paris'teki *Astronomi Topluluğu*'na ait olan dergide ve ünlü *Cosmos* dergisinde yayınlanmıştır. *Cosmos*'ta yazısının yayınlanması Lübnanlılar tarafından bir gurur vesilesi olmuştur. Hatta *el-Ahvâlu'l-Beyrûtiyye Dergisi* bu yazıyı Arapçaya çevirmiş ve makaleye 'Vatanın Bilimsel Başarısı' başlığını atmıştır.¹⁰⁸

el-Yâzicî'nin matematik alanında da araştırmaları bulunmaktadır. Meşhur bir matematik problemi olan, dairenin 7'ye bölünmesi konusunda çalışmaları olmuştur. Vefatından birkaç yıl önce doğruya çok yakın bir sonuca ulaşan el-Yâzicî, bu araştırmasının sonucunu Paris'teki *Bilim Akademisi* (أكاديمية العلم)'ne göndermiştir. Ama sonucu hakkında elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁰⁹

Kimi edebiyatçılar İbrâhîm el-Yâzicî'nin bilim adamı olarak nitelendirilmesini kabul etmezler. Çünkü onlara göre el-Yâzicî, laboratuvarına kapanarak günlerini mikroskopun önünde, gecelerini ise gözlemevinde geçirerek yeni bir şey keşfetmiş değildir. Ama el-Yâzicî bilim adamı sıfatını hak etmemiş olsaydı ne İsveç ve Norveç kralından madalya ile ödüllendirilir, ne Paris, Anvers ve Salvador'daki *Astronomi Topluluğu*'na üye olarak seçilir ne de ünlü Fransız astronom Flamaryun ile karşılıklı mektuplaşma onuruna sahip olabilirdi.¹¹⁰

¹⁰⁶ a.g.e., s. 26.

¹⁰⁷ Mârûn 'Abbûd, *Edebu'l-'Arab*, Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1960, s. 321.

¹⁰⁸ Sabâ, a.g.e., s. 26.

¹⁰⁹ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri'ş-Şark*, s. 161.

¹¹⁰ Sabâ, a.g.e., s. 28.

3. ESERLERİ

el-Yâzicî'nin te'lif eserleri sayıca çok fazla değildir. Mevcut kitaplarının çoğunu şerh, ihtisar ve düzeltme (tenkîh) türünden eserleri oluşturmaktadır. Yazarımız müstakil kitaplardan ziyade dergi ve gazetelerde, çeşitli konularda çok sayıda makale yazmıştır.

3.1. Te'lif Türünden Eserleri

3.1.1. *Nüc'atu'r-Râid ve Şir'atu'l-Vârid fi'l-Müterâdif ve'l-Mütevârid*

Üç ciltten oluşan kitabın üçüncü cildi basılmamıştır.¹¹¹ Mevcut iki ciltten birincisi 315 sayfadır, beş bâbdan oluşur ve her bâbın, sayıları on bir ile on dokuz arasında değişen fasılları vardır. Birinci bâb yaratılış, fıtratta mevcut olan haller, duyular ve işleyişleri vb., ikinci bâb mizaç, yetenekler ve bunlara bağlı olan özellikler, üçüncü bâb insan tabiatındaki durumlar, dördüncü bâb ruhsal devinimler, gerilimler ve bunlarla ilişkili olan durumlar, beşinci bâb ise soy, nesep ve nesiller gibi konuları içermektedir.

228 sayfadan oluşan ikinci ciltte ise üç bâb vardır ve her bâbın sayıları on üç ile kırk altı arasında değişen fasılları bulunmaktadır. Birinci bâb ilim, edebiyat vb., ikinci bâb toplum, birlik, hayat ve değişim, üçüncü bâb ise eşyanın durumu ve işlerin ele alınışı gibi konuları içermektedir.

el-Yâzicî, kitabın önsözünde içerikten bahsederken toplamda on iki bâbın varlığından söz etmiştir. İlk iki ciltte sekiz tanesine yer verdiğine göre kalan dört bâb, basımı yapılmamış olan üçüncü cilde ait olmalıdır. Buradaki konu başlıklarına gelecek olursak; birinci bâb yönetici, idareci ve toplumda ortaya çıkan ayrılıklar, fitneler ve bunların önlenmesi konularını, ikinci bâb yeryüzü, atmosfer ve ikisiyle ilgili olayları, üçüncü bâb zaman ve zamanın durumları/halleri, dördüncü bâb ise ahiret meseleleri konularını içermektedir.¹¹²

¹¹¹ a.g.e., s. 22.

¹¹² Bkz.: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Nüc'atu'r-Râid ve Şir'atu'l-Vârid fi'l-Müterâdif ve'l-Mütevârid*, Neşir: el-Emîr Nedîm Âl Nâsiru'd-Dîn, 2. b., Lübnan: Mektebetu Lübnân, 1970.

Zengin bir sözlük hükmünde olan kitapta, konuyu açıklayan eş ya da yakın anlamlı kelimeler ifadeyi tamamlayacak şekilde sıralanmıştır. Örnek verecek olursak ilk cildin ilk faslı olan *yaratma* eylemi 14 fiil kalıbıyla açıklanmış, akabinde 7 isim formu eklenmiştir. Faslın kalanında ise Allah'ın yaratmasının ne şekilde olduğu, varlığı nasıl vücuda getirdiği, şekillendirdiği ve yaratılanın sahip olduğu mizaç ve yeteneklerden yine eş anlamlar kullanılarak bahsedilmiştir.¹¹³

el-Yâzicî'nin kitabı yazma sebebi ise gazetecileri, yazarları ve mütercimleri buldukları aşağı dil seviyesinden kurtarıp; onlara yüksek bir dil imkânı sağlamaktır.¹¹⁴

Basımını el-Emîr Nedîm Âl Nâsiru'd-Dîn üstlenmiştir. İlk basımı 1904 yılında yapılan kitabın ikinci ve üçüncü basımları 1970 ve 1985 yıllarında Beyrut'ta yapılmıştır.¹¹⁵

Kitabın daha iyi anlaşılması için bir faslımı örnek olarak vermenin yararlı olacağı kanaatindeyiz:

فِي الشُّكِّ وَالْيَقِينِ

يقال شككتُ في الأمر، وارتببتُ فيه، واسترَبْتُ، وثرَيبْتُ، وامتَربْتُ، وتمرَيبْتُ، وخامرَني فيك شكٌّ، وداخَلَني فيه رَيبٌ، تنازَ عتني فيه الشُّكوكُ، وتجادَبتني فيه الظُّنونُ، وحَكَ في صدري منه شيءٌ، واحتَكَ، وتخالج في صدري منه أشياء. ويقال تخالَج هذا الشيء في صدري، واحتلَج، إذا نازَعَكَ فيه شكٌّ، وقد رابَني الأمر، وأرابَني، ورابَني فيه شكٌّ، وهو أمر مُريبٌ، وفلان من هذا الأمر في شكٍّ مُريبٍ، وهو في ليلٍ من الشكِّ مُظلمٍ. وفي المثل كَفَى بالشكِّ جهلاً. وتقول قد ترددتُ في صحَّة هذا الأمر، وتوقفتُ، وتنبَّتُ، وهذا أمر لستُ منه على يقين، وأمر لا أثبتُّه، ولا أحقُّه، ولا أوقِّنه، ولا أقطعُ به، ولا أجزمُ بوقوعه، ولم يثبتْ عندي، ولم تتحقَّق لي صحَّته¹¹⁶، وقد شككتُ فيه بعض الشكِّ، وعندي في هذا كل الشكِّ، وهذا أمر لا يُطمأنُّ إليه بثقة، ولا تُنشط به ثقة، ولا يُخلدُ إليه بيقين، وإنِّي لعلى مَريةٍ منه، وعلى غير بَيِّنةٍ منه، وعلى غير يقين. ويقال فلان يُؤامر نفسه إذا اتَّجه له

¹¹³ a.g.e., s. 1-2.

¹¹⁴ el-Fâhûrî, *Târîhu 'l-Edebi 'l-Arabî*, s. 1068.

¹¹⁵ Bkz.: el-Yâzicî, *Nüc 'atu 'r-Râid*.

¹¹⁶ Kitapta صحَّته olarak geçen kelime, matbaadan kaynaklanan bir sebeple yanlış yazılmış olabilir. Doğrusu صحَّته olmalıdır.

في الأمر رَأْيَان. ورَأَيْت فلانا فَجَعَلْتُ عيني تَعْجُمُهُ إِذَا شَكَّكَتْ في معرفته كأنك تعرفُهُ ولا تُنَبِّئُهُ.

ويقال في ضِدِّ ذلك قد أَيْقَنْتُ الأمر، وتَيَقَّنْتَهُ، واسْتَيْقَنْتُهُ، وَحَقَّقْتُهُ، وَتَحَقَّقْتُهُ، وَأَثْبَتُّهُ، وَعَلِمْتُهُ يَقِينًا، وَعَلِمْتُهُ علم اليقين، وهو أمر لا شكَّ فيه، ولا مَرِيَّةَ، ولا إِمْتِرَاءَ، ولا يَعْترِينِي فيه شكَّ، ولا تَعْتَرِضُنِي فيه شُبُهَةً، وأمر لا ظِلَّ عليه للريب، ولا غبار عليه للشكَّ، وهو أمر بعيد عن مُعْتَرَكِ الظُّنون، وهو بَنَجُوةٌ عن الشكَّ، وبمَعزَلٍ عن الشكَّ، وبمَعزَلٍ عن الشكَّ، وقد تَجَافَى عن مَوَاطِنِ الرِّيبِ، وَخَرَجَ من سُنْرةِ الرِّيبِ إلى صَحْنِ اليقين. وتقول قد انجلى الشكَّ، وانتقى الريب، ونسخ اليقين آية الشكَّ، وانجَلَّتْ ظُلُمَاتُ الشكوكِ، وانحَسَرَ لِثَامُ الشُّبُهَاتِ، وأسفر وجه اليقين، وأشرق نور اليقين، ولاحت عُرة اليقين، وظهر صُبح اليقين. وقد وَقَفْتُ على جَلِيَّةِ الأمر، وأطَلَعْتُ على حَقِيقَتِهِ، وأنا على بَيِّنَةٍ من هذا الأمر، وأنا منه على يقين جازم، وقد علمتُهُ عن يقين عِيَان. وهذا أمر لا يُعْقَلُ أن يكون إلا كَذَا، وقد ثَبِتَ بالبيِّنات الواضحة، والحجج الدامغة، وثبت بالدليل المقنع، وشهدت بصحَّته التجربة، وقامت عليه أدلَّة الوجدان، وأيدته شاهدة العقل والنقل، وتناصرت عليه أدلَّة الطبع¹¹⁷. و السمع

3.1.2. *el-Ferâidu'l-Hisân min Kalâidi'l-Lisân*

Yazarın 1870 yılında yazmaya başladığı, sözlük türünde olan kitaptır. *Kitab-ı Mukaddes*'i düzeltme işlerine yoğunlaştığı yıllarda sözlük yazımına ara vermiştir. 1881 yılında *Muktataf Dergisi*'nin modern okul sözlüğü yazma teklifini el-Yâzicî'ye götürmesiyle yazarımız yarım bıraktığı sözlüğü yazmaya geri dönmüştür. Ancak işlerinin yoğunluğu ve ölümünün gelip çatmasıyla birlikte kitabın yaklaşık dörtte birini (خ harfine kadar) yazabilmiştir.¹¹⁸ Hâlâ basılmamış olan kitap, Lübnan'da el-Âbâu'l-Bûlisiyyîn Manastırı'nda bulunmaktadır.¹¹⁹

İbrâhîm el-Yâzicî hayatının yarısını bu kitabı yazmaya vermiştir. Kitabı yazmaya başladığında müvelled ve muhdes kelimelere yer vermeden, sadece fasih olan kelimelerle kitabını sınırlandırmıştır. Çünkü müvelled ve muhdes kelimelerin bir araya gelemeyecek yönleri olduğu görüşündedir. O yüzden bu ikisine yer vermemiştir. Kitabının yazımında

¹¹⁷ el-Yâzicî, *Nüc'atu'r-Râid*, C. 2., s. 202-204.

¹¹⁸ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, s. 1069.

¹¹⁹ Sabâ, a.g.e., s. 22.

birini takip ve taklit etmediği, kendisinden öncekilerle çekişmediği bir yöntem izlemiştir. Kitaba aldığı kelimelerin pek çok anlamına yer vermeye özen göstermiştir. İlk önce bu kelimelerdeki asıl olduğunu düşündüğü anlamlara yer vermiştir. Daha sonra ise asıl anlamdan türeyen mecazları eklemiştir. Sözlüğü yazarken daha kısa ve öz bir üslubu tercih etmiş, az bilinen ve artık fasih kullanımda olmayan kelimelere anlatımında yer vermekten kaçınmıştır. Ayrıca müstehcen kelimeleri de kullanmamaya özen göstermiştir.¹²⁰

Corcî Zeydân, bu sözlüğün maddelerinin hepsinin ya da bir kısmının kitapların dipnotlarında yorum olarak ve müstakil sayfalarda notlar halinde bulunduğu ama el-Yâzicî'nin bunları bir araya getirme ve yazma imkânı bulamadığı görüşündedir.¹²¹

3.1.3. *el-‘İkd, Dîvânu’ş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*

Küçük hacimli bir divandır. Yazarın el yazısıyla yazdığı kitabı, kardeşinin oğlu Habîb el-Yâzicî taş baskı yoluyla Brezilya’da basmıştır. Divanın içerisine eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî'nin mektuplarının bir kısmını ve tarih düşürmelerini eklemiştir. Habîb el-Yâzicî'nin üstlendiği bu basımda yazarın *Diyâ Dergisi*'nde yayınlanan *Zühre* kasidesi ve yirmili yaşlarındayken Suriye Topluluğu'nda okumuş olduğu *Mîmîyye* kasidesi bulunmamaktadır.¹²²

Kitabın yenilenmiş baskısını 1983 yılında Mârûn Abbûd yapmıştır. 206 sayfadan oluşan kitabın önsözünü yine Mârûn Abbûd yazmıştır. Ayrıca Habîb el-Yâzicî'nin basımında yer almayan *Zühre* kasidesine bu baskıda yer verilmiştir.¹²³

el-Yâzicî'nin şiirleri geleneksel bir çizgidedir. Dönemindeki alışlagelmiş tarzı takip etmiştir. Divanını övgü, ağıt, nikâh tebriği, doğum günü ve madalya kazanılması gibi durumlarda yazdığı münasebet şiirleri oluşturur. Michel Jeha, el-Yâzicî geleneksel

¹²⁰ M. Kürd ‘Ali, a.g.e., s. 15.

¹²¹ Zeydân, a.g.e., s. 164.

¹²² el-Fâhûrî, *Târîhu’l-Edebi’l-Arabî*, s. 1062-1063.

¹²³ Bkz.: el-Yâzicî, *el-‘İkd*.

metotları izlediğinden dolayı içinde duygu ve derinlik barındıran, sanat değeri yüksek şiirlerin ondan doğal olarak beklenemeyeceğini ifade eder. Ama edebiyat eleştirmenleri el-Yâzicî'nin divanında yer alan dört ünlü kasideyi kıymetli bulmuşlardır.¹²⁴ Ayrıca İbrâhîm el-Yâzicî geleneksel olanı takip etse de nazımın inceliği ile diğerlerinden ayrılır.¹²⁵

Adı geçen meşhur kasidelerin ilk beyitleri şöyledir:¹²⁶

- 'تَنبَّهُوا وَاسْتَفِيفُوا أَيُّهَا الْعَرَبُ / فَقَدْ طَمَى الْخَطْبُ حَتَّى غَاصَتْ الرِّكْبُ'
- 'دَعِ مَجْلِسَ الْغَيْدِ الْأَوَانِسِ / وَهَوَى لَوَاحِظِهَا النَّوَاعِسِ'
- 'سَلَامٌ أَيُّهَا الْعَرَبُ الْكِرَامُ / وَجَادَ رُبُوعَ قَطْرِكُمْ الْعَمَامُ'
- 'بَنِي أُمِّي أَفِيفُوا مِنْ سُبَاتٍ / لَطُولِ رَمَانٍ سَيِّمِ السَّرِيرِ'

İlk şiirin tam metni ve çevirisi ise şu şekildedir:

تَنبَّهُوا وَاسْتَفِيفُوا أَيُّهَا الْعَرَبُ	فَقَدْ طَمَى الْخَطْبُ حَتَّى غَاصَتْ الرِّكْبُ
فِيمِ التَّعَلُّ بِالْأَمَالِ تَخَدَعُكُمْ	وَأَنْتُمْ بَيْنَ رَاحَاتِ الْفَنَاءِ سَلْبُ
اللَّهُ أَكْبَرُ مَا هَذَا الْمَنَامُ فَقَدْ	شَكَكْتُ الْمَهْدُ وَاسْتَأْفَكْتُ الرَّبَّ
كَمْ تُظْلَمُونَ وَأَسْتُمْ تَشْتَكُونَ وَكَمْ	تُسْتَعْضَبُونَ فَلَا يَبِيدُوا لَكُمْ عَضَبُ
أَلْفَنُّمُ الْهَوْنُ حَتَّى صَارَ عِنْدَكُمْ	طَبَعًا وَبِعَضُ طِبَاعِ الْمَرْءِ مُكْتَسَبُ
وَفَارَقْتُمْ لَطُولِ الدَّلِّ نَحْوَتَكُمْ	فَلَيْسَ يُؤَلِّمُكُمْ خَسْفٌ وَلَا عَطْبُ
لِلَّهِ صَبْرُكُمْ لَوْ أَنَّ صَبْرَكُمْ	فِي مُلْتَقَى الْخَيْلِ جَيْنَ الْخَيْلِ تَضْطَرُّبُ
كَمْ بَيْنَ صَبْرِ عَدَا لِلدَّلِّ مُجْتَلِبًا	وَبَيْنَ صَبْرِ عَدَا لِلْعَرِّ يَحْتَلِبُ
فَشَمِرُوا وَانْهَضُوا لِلْأَمْرِ وَابْتَدَرُوا	مِنْ دَهْرِكُمْ فُرْصَةً ضَنَّتْ بِهَا الْحَقْبُ

¹²⁴ Michel Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 59-60.

¹²⁵ el-Yâzicî, *el-İkd*, s. 10.

¹²⁶ Michel Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 60.

لَا تَبْتَغُوا بِالْمُنَى فَوْزًا لِأَنْفُسِكُمْ لَا يُصَدِّقُ الْفَوْزُ مَا لَمْ يُصَدِّقْ الطَّلَبُ
 خَلُّوا التَّعَصُّبَ عَنْكُمْ وَاسْتَوُوا عُصَبًا عَلَى الْوِثَامِ وَدَفْعِ الظُّلْمِ تَعْتَصِبُ
 لِأَنْتُمْ الْفَيْئَةُ الْكَثْرَى وَكَمْ فَيْئَةٌ قَلِيلَةٌ تَمَّ إِذْ صَمَّتْ لَهَا الْعَلْبُ
 هَذَا الَّذِي قَدْ رَمَى بِالضَّعْفِ فُوتَكُمْ وَغَادَرَ الشَّمْلَ مِنْكُمْ وَهُوَ مُنْشَعِبُ
 وَسَلَّطَ الْجَوْرَ فِي أَقْطَارِكُمْ فَعَدَّتْ وَأَرْضُهَا دُونَ أَقْطَارِ الْمَلَا خَرَبُ
 وَحَكَمَ الْعِلْجُ فِيكُمْ مَعَ مَهَانَتِهِ يَفْتَادُكُمْ لِهَوَاهُ حَيْثُ يُقَلِّبُ
 مِنْ كُلِّ وَغْدٍ زَنِيمٍ مَا لَهُ نَسَبٌ يُدْرَى وَلَيْسَ لَهُ دِينَ وَلَا أَدَبُ
 وَكُلُّ ذِي خَنْتٍ فِي الْفَحْشِ مُنْغَمِسٍ يَزْدَادُ بِالْحَاكِّ فِي وَجَعَانِهِ الْجَرَبُ
 سِلَاحُهُمْ فِي وُجُوهِ الْخَصْمِ مَكْرُهُمْ وَخَيْرُ جُنْدِهِمُ التَّنْذِيلُ وَالْكَذِبُ
 لَا يَسْتَقِيمُ لَهُمْ عَهْدٌ إِذَا عَقَدُوا وَلَا يَصِحُّ لَهُمْ وَغْدٌ إِذَا ضَرَبُوا
 إِذَا طَلَبْتَ إِلَى وَدِّ لَهُمْ سَبَبًا فَمَا إِلَى وَدِّهِمْ غَيْرَ الْخُنَى سَبَبُ
 وَالْحَقُّ وَالْبَطْلُ فِي مِيزَانِهِمْ شُرْعٌ فَلَا يَمِيلُ سِوَى مَا مِيلَ الذَّهَبُ
 أَعْنَاقُكُمْ لَهُمْ رِقٌّ وَمَا لَكُمْ بَيْنَ الدُّمَى وَالطِّلا وَالنَّرْدِ مُنْتَهَبُ
 بَاتَتْ سِمَانُ نِعَاجٍ بَيْنَ أَدْرِعِكُمْ وَبَاتَ غَيْرُكُمْ لِلدَّرِّ يَحْتَلِبُ
 فَصَاحِبُ الْأَرْضِ مِنْكُمْ ضَمِنَ ضَيْعَتِهِ مُسْتَحْدَمٌ وَرَبِيبُ الدَّارِ مُعْتَرِبُ
 وَمَا دِمَاؤُكُمْ أَعْلَى إِذَا سُفِكَتْ مِنْ مَاءٍ وَجِهٍ لَهُمْ فِي الْفَحْشِ يَنْسَكِبُ
 وَلَيْسَ أَعْرَاضُكُمْ أَعْلَى إِذَا انْتَهَكَتْ مِنْ عَرْضِ مَمْلُوكِهِمْ بِالْفُلْسِ يُجْتَلِبُ
 يَا اللَّهُ يَا قَوْمَنَا هُبُوا لِسَائِنِكُمْ فَكَمْ تُنَادِيكُمْ الْأَشْعَارُ وَالْخُطْبُ
 أَلَسْتُمْ مَنْ سَطَوْا فِي الْأَرْضِ وَافْتَتَحُوا شَرْقًا وَعَرَبًا وَعَزَّوْا أَيَّمَا ذَهَبُوا

وَمَنْ أَذَلُّوا الْمُلُوكَ الصَّيِّدَ فَانْتَعَدَتْ وَرَزَلَزَ الْأَرْضَ مِمَّا تَحْتَهَا الرَّهْبُ
 وَمَنْ بَنُوا لِصُرُوحِ الْعِزِّ أَعْمَدَةً تَهْوِي الصَّوَاعِقُ عَنْهَا وَهِيَ تَنْقَلِبُ
 فَمَا لَكُمْ وَيُحْكَمُ أَصْبَحْتُمْ هَمَلًا وَوَجْهُ عِزِّكُمْ بِالْهَوْنِ مُنْتَقِبُ
 لَا دَوْلَةَ لَكُمْ يَتَشَدُّ أَرْزَكُمْ بِهَا وَلَا نَاصِرٌ لِلْخَطِيبِ يُنْتَدِبُ
 وَلَيْسَ مِنْ حُرْمَةٍ أَوْ رَحْمَةٍ لَكُمْ تَخْنُو عَلَيْكُمْ إِذَا عَصَيْتُمْ النَّوْبُ
 فَلَيْسَ يُدْرَى لَكُمْ شَأْنٌ وَلَا شَرْفٌ وَلَا وُجُودٌ وَلَا اسْمٌ وَلَا لَقَبُ
 فَبِأَلْقَوْمِي وَمَا قَوْمِي سِوَى عَرَبٍ وَلَنْ يُضَيِّعَ فِيهِمْ ذَلِكَ النَّسَبُ
 هَبَّ أَنَّهُ لَيْسَ فِيكُمْ أَهْلٌ مَنْزَلِيَّةٍ يُقَلِّدُ الْأَمْرَ أَوْ تُعْطَى لَهُ الرُّتَبُ
 وَلَيْسَ فِيكُمْ أَخُو حَرْمٍ وَمَخْبِرَةٍ لِلْعُقْدِ وَالْحَلِّ فِي الْأَحْكَامِ يُنْتَخَبُ
 وَلَيْسَ فِيكُمْ أَخُو عِلْمٍ يُحْكَمُ فِي فَصَلِّ الْفَضَاءِ وَمِنْكُمْ جَاءَتِ الْكُتُبُ
 أَلَيْسَ فِيكُمْ دَمٌ يَهْتَابُهُ أَنْفٌ يَوْمًا فَيَدْفَعُ هَذَا الْعَارَ إِذْ يَثِبُ
 فَاسْمِعُونِي صَلِيلَ الْبَيْضِ بَارِقَةً فِي النَّفْعِ إِنِّي إِلَى رَنَاتِهَا طَرِبُ
 وَأَسْمِعُونِي صَدَى الْبَارُودِ مُنْطَلِقًا يُدَوِّي بِهِ كُلُّ قَاعٍ حِينَ يَصْطَخِبُ
 لَمْ يَبْقَ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ يُضَنُّ بِهِ غَيْرَ النَّفُوسِ عَلَيْهَا الذُّلُّ يَنْسَجِبُ
 فَبَادِرُوا الْمَوْتَ وَاسْتَعْنُوا بِرَاحَتِهِ عَنْ عَيْشٍ مَنْ مَاتَ مَوْتًا مَلُوءَةً تَعَبُ
 لِنَطْلُبَنَّ بِحَدِّ السِّيفِ مَا رَبَّنَا فَلَنْ يَخِيبَ لَنَا فِي جَنِّبِهِ أَرْبُ
 وَمَنْ يَعِشْ يَرِ وَالْأَيَّامُ مُقْبِلَةٌ يَلُوحُ لِلْمَرءِ فِي أَحْدَاثِهَا الْعَجَبُ

1. "Uyanın, ayağa kalkın Araplar!
Taştı sıkıntılar, hatta dizleri aştı.
2. Sizi aldatan emellerle oyalanmak niye,
Siz yokluk alanlarına sürüklenirken.
3. Allah-u Ekber nedir bu uyku,

- Yatak sizden şikâyet ediyor ve Rab sizi özlemişken.*
4. *Nicedir zulüm görüyor ve şikâyet etmiyorsunuz,
Nicedir öfkelenmeniz isteniyor, sizdeyse bir öfke gözükmüyor.*
 5. *Aşağılanmaya alıştınız, sonunda bu sizin karakteriniz oldu,
Bazı karakterler sonradan edinilir.*
 6. *Uzun süre aşağılanmaktan yitirdiniz kendinize saygıyı,
Yerin dibine batırılma ve bozulma size acı vermez oldu.*
 7. *Allah için ne sabırlısiniz,
Keşke sabrınız savaşta zor durumda olsaydı.*
 8. *Ne kadar da fark vardır, aşağılanma getiren sabırla,
Onura vesile olan sabır arasında.*
 9. *Sıvayın kolları, işe koyulun, gecikmeyin,
Zamanınız eski zamanların vermediği fırsatı verdi.*
 10. *Kendinizi kurtarmak için ölümü istemeyin.
Amaç doğru olmadıkça başarı da hedefe varmaz.*
 11. *Grupçuluğu kendinizden uzaklaştırın, bir anlaşmayla
Zulmü uzaklaştırmak için dağınık grupları birleştirin.*
 12. *Siz kalabalık bir grupsunuz; nice gruplar
Ona eklendiğinde az sayıda olan (zayıflayan) gruplar vardır.*
 13. *Bu, gücünüzü zaaf(ınız)la uzaklaştıran şeydir,
Sizden birlik uzaklaştı, gruplara bölündü.*
 14. *Zulüm beldelerinize hâkim oldu, onun toprakları
Ovaların ötesindeki beldelerdeyken (beldeleriniz) viran oldu.*
 15. *Bayağılığına rağmen kaba bir adam size hükmetti,
Nereye dönerse dönsün arzusuna doğru çevirdi sizi.*
 16. *Aptal, alçak, nesebi bilinmeyenlerden,
Dini de edebi de olmayan.*
 17. *Fuhşa dalmış muhanneslerden,
Ağrıyan yerini kazımakla uyuzu artan*
 18. *Hasmına karşı silahları tuzaklarıdır.
En iyi askerleri hile ve yalandır.*
 19. *Anlaşma yaptıklarında onların verdiği söz devam etmez,
Bir vaatte bulduklarında, (vaatleri) doğru değildir.*
 20. *Onları sevmek için bir sebep arasan,
Edepsizlikten başka onları sevmeye sebep yoktur.*
 21. *Hak da bâtil da onların terazisinde kanundur,
Altının yöneldiğinden başkasına yönelmez.*
 22. *Onlara köle olmuşsunuz
Sizin oyuncak, boya, tavla arasında alacağınız bir şey yoktur.*
 23. *Besili koyunlar kucağınızda geceleri,
Başkaları ise geceleri (siz uyurken) sütü sağdı.*
 24. *Sizin toprağınızda yanınızda bulundu; arazisine hizmetçinin
Sahip olduğu, ev sahibinin (toprağınızda) yabancı olduğu.*
 25. *Sizin dökülmüş kanlarınız, onların edepsizlikte dökülen
Yüz suyundan (ar perdesi) daha değerli değildir.*
 26. *Sizin çiğnenmiş namuslarınız, onların bir fülüse alınan
Namusundan daha değerli değildir.*
 27. *Allah için, ey kavmimiz, işinize koyulun.*

- Nicedir sesleniyor size şiirler ve söylevler.*
28. *Dünyaya saldıran, doğuyu batıyı fetheden
Nereye giderse gitsin üstün olan kimseler değil misiniz?*
 29. *Kralları av olarak boyun eğdiren, korkunun titrettiği ve
Altında yeryüzünün sarsıldığı kimseler (değil misiniz?).*
 30. *Şeref kulelerine direkler diken
Yıldırımların ona inip yönünü değiştirdiği.*
 31. *Yazık size. Ne oluyor ki avareler oldunuz,
Onurunuzun yüzü aşağılanmakla örtülmüş.*
 32. *Sizi güçlendirecek bir devletiniz yok,
Zor durumlarda görev üstlenecek bir yardımcınız yok.*
 33. *Başınıza belalar geldiğinde
Size şefkat gösterecek ve merhamet edecek de yok.*
 34. *Sizin şanınız da şerefiniz de asaletiniz de,
Adınız da lakabınız da bilinmiyor.*
 35. *Ey kavmim, benim Araplardan başka kavmim yoktur.
Sizden bu nesep yitip gitmesin.*
 36. *Kıpırda, (çünkü) içinizde mevki sahibi kimse yok
İşi üstlenecek ya da kendisine rütbelere verilecek.*
 37. *Sizden basiret ve tecrübe sahibi kimse yok,
Hükümlerde danışabilmek için seçilmiş olan.*
 38. *Sizde ilim sahibi kimse yok, yargı işinde hükmüne başvuru ve
Sizden kitaplara başvuru.*
 39. *Sizde gururun günün birinde harekete geçirdiği bir kan yok mu,
Geldiği zaman bu utancı uzaklaştıracak.*
 40. *Savaşta parıldayan kılıçların şakırtısını dinleyin benden,
Ben onların çınlamasıyla coşuyorum.*
 41. *Benden sıkılmış barut sesini dinleyin,
Ses çıkardığında tüm ovalarda yankılanan.*
 42. *Sizde, üzerinde zillet bulunan canlılardan başka
Değerli bir şey kalmadı alınacak.*
 43. *Ölüme koşun, onun rahatlığıyla yetinin,
Yorgunlukla dolu olarak ölen kimsenin (ölümden beter) bir hayatı yerine.*
 44. *Kılıcın keskin tarafıyla amacımızı talep edeceğiz,
Bizden, kendinde amaç olan başarısız olmayacak.*
 45. *Kim yaşarsa gelecek günleri görür; şaşılacak şeyler
(o günlerin) hadiseleri içinde kişiye görünür.’’*

3.1.4. Ehbâs Lugaviyye, el-Luga ‘Unvânu’l-Ümme ve Mir’âtu Ahvâlihâ ve Sebîlihâ ila’n-Nuhûdi ve Mücârâti’l-‘Asr

Kitap, İbrâhîm el-Yâzicî’nin *el-Muktataf, et-Tabîb, ed-Diyâ ve el-Beyân* dergilerindeki dil ile ilgili makalelerini içermektedir. Raşîd eş-Şertûnî’nin *Meşrik*

dergisine yazdığı ‘*Mecelletu’-d-Diyâ ve Lugatu’l-Cerâid*’ yazısına da yer verilmiştir. Kitapta yer alan makaleler şunlardır:¹²⁷

Aslu’l-Lugâti’s-Sâmiyye¹²⁸, Emâlî Lugaviyye¹²⁹, Tekmiletu’l-Mu‘cemâti’l-‘Arabiyye¹³⁰, el-Luga ve’l-‘Asr¹³¹, el-Cerâid fi’l-Kutri’l-Mısırî¹³², Lugatu’l-Cerâid¹³³, Mecelletü’-d-Diyâ ve Lugatu’l-Cerâid¹³⁴, eş-Şi‘r (eş-Şi‘r, el-Kamer, es-Seyyid Cemâlu’d-Dîn el-Huseynî el-Afgânî, ez-Zühre)¹³⁵, et-Ta‘rîb¹³⁶, Kitâbetu’l-‘Arabiyye¹³⁷, el-Lugatu’l-‘Âmmiyye ve’l- Lugatu’l-Fushâ¹³⁸, el-Mecâz¹³⁹, en-Nebr fi’l-Lafzi’l-‘Arabî¹⁴⁰, İktirâhu Ta‘rîbi Kütübi’t-Tıbbiyye¹⁴¹, Aglâtu’l-‘Arab¹⁴², el-Lugatu’l-Maltiyye¹⁴³, Aglâtu Lisâni’l-‘Arab¹⁴⁴, Aglatu’l-Muvelledîn¹⁴⁵, Tashîh Lisâni’l-‘Arab.¹⁴⁶

431 sayfadan oluşan kitabın neşrini Yûsuf Kazmâ Hûrî üstlenmiştir.

3.1.5. Resâilu’l-Yâzicî

Tamamı 171 sayfa olan kitabın 96 sayfasını mektupları oluştururken kalan kısmını tarih düşürmeleri oluşturmaktadır. Kitapta yer alan mektuplar konularına göre sınıflandırılmıştır. Bunların içerisinde arkadaşlarına yazmış olduğu özlem, teşekkür, tebrik, serzeniş, özür, taziye ve çeşitli konulardaki mektupları yer almaktadır. Tarih

¹²⁷ Bkz.: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, nşr. Yûsuf Kazmâ Hûrî, 1. b., Beyrut: Dâru’l-Hamrâ, 1993.

¹²⁸ a. g. e, s. 9-18.

¹²⁹ a.g.e., s. 21-37.

¹³⁰ a.g.e., s. 38-51.

¹³¹ a.g.e., s. 55-81.

¹³² a.g.e., s. 84-88.

¹³³ a.g.e., s. 89-123.

¹³⁴ a.g.e., s. 124-136.

¹³⁵ a.g.e., s. 164-198.

¹³⁶ a.g.e., s. 199-212.

¹³⁷ a.g.e., s. 213-216.

¹³⁸ a.g.e., s. 217-222.

¹³⁹ a.g.e., s. 223-246.

¹⁴⁰ a.g.e., s. 247-250.

¹⁴¹ a.g.e., s. 251-252.

¹⁴² a.g.e., s. 253-280.

¹⁴³ a.g.e., s. 281-283.

¹⁴⁴ a.g.e., s. 284-319.

¹⁴⁵ a.g.e., s. 320-363.

¹⁴⁶ a.g.e., s. 364-370.

düşürmelerini oluşturan konular ise taziye, bebek, nişan ve düğün tebrikleri, kilise inşası vb. dir.

Eserin neşrini Yûsuf Tûmâ el-Bustânî yapmıştır. Kitap Mısır'da, Yûsufiyye Matbaasında 1920 yılında basılmıştır.¹⁴⁷

3.1.6. Resâil Mütebâdele beyne's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî ve Kustâkî el-Hımsî

Kitap 38 mektuptan oluşmaktadır. Bunların çoğunu 31 mektup ile el-Yâzicî'nin yazdıkları oluşturur. el-Hımsî'nin ise sadece 6 mektubu yer almaktadır. el-Hımsî'nin en küçük kızı Linda mektuplardan oluşan bir kutuyu el-Yesû'î'ye getirmiştir. Burada İbrâhîm el-Yâzicî'nin, el-Hımsî'ye gönderdiği 27 mektup bulunmaktadır. Mektupları inceledikleri zaman el-Yâzicî'nin güzel yazıları ve eşsiz üslubundan oluşan bir başyapıtı karşılarında bulmuşlardır. Bunu takip eden süreçte mektupların yayınlanmasına karar vermişlerdir. Bu çalışmanın araştırma sürecindeyken Kustâkî el-Hımsî'nin 1913 yılında, *en-Nefâisu'l-Asriyye* dergisinde bu mektupların çoğunu yayınladığını öğrenmişlerdir. Ayrıca eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî'nin yeğeni Habîb de *el-İkd* kitabında bu mektupların 6 tanesini yayınlamıştır. el-Hımsî ve Habîb'in yayınladıkları mektuplar el-Yâzicî'nin el yazması mektuplarıdır.¹⁴⁸

Bu mektupların neşriyle ilgili bir diğer çalışma da Yûsuf Tûmâ el-Bustânî'ye aittir. Mektupların pek çoğunu yayınlamıştır. Bu çalışmaların varlığını öğrendikten sonra el-Yesû'î de mektupları yayınlamakla ilgili bir tereddüde düşmüş ve bu çalışmayı yapmaktan vazgeçmiştir. Ama sonra düşüncesini değiştirmiş ve aşağıdaki sebeplerden dolayı bu kitabı telife karar vermiştir.¹⁴⁹

- el-Hımsî'nin neşri 1975'ten öncedir ve ulaşılması güç, az bulunan bir dergide yayınlanmıştır.

¹⁴⁷ Bkz.: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Resâilu'l-Yâzicî*.

¹⁴⁸ İbrâhîm el-Yâzicî, *Resâil Mütebâdele beyne's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî ve Kustâkî el-Hımsî*, nşr: el-Eb Kûmeyyil Huşeyme el-Yesû'î, 1. b., Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1988, s. 5-6.

¹⁴⁹ a.g.e., s. 6-7.

• el-Hımsî elinde bulunan 27 mektubun sadece 22'sini ve kendi kasidesine cevap olarak el-Yâzicî'nin yazmış olduğu bir kasideyi de ekleyerek yayınlamıştır. Ayrıca edebiyatla ilgili olmayan, idari meseleleri içeren mektuplara neşrinde yer vermekten kaçınmıştır. İbrâhîm el-Yâzicî'ye yazdığı mektupların da 5 tanesi burada bulunmaktadır.

• Edîb eş-Şehbâ ise arkadaşı İbrâhîm el-Yâzicî'nin mektuplarını -birkaçını saymazsak- yorum yapmaksızın yayınlamıştır.

• Habîb el-Yâzicî ve Yûsuf Tûmâ el-Bustânî'nin yaptıkları neşirde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Bu mektuplar aracılığıyla her iki edebiyatçıyla ilgili bilgilere ulaşmamız mümkündür. el-Hımsî, el-Yâzicî'den 11 yaş küçüktür ve kendisini el-Yâzicî'nin öğrencisi olarak kabul eder. Her ikisi de Arapça ile çok ilgilidirler ve tenkit alanında çalışmaktan zevk alırlar. Bu anlamda el-Yâzicî, Arapça'yı korumak adına *Lugatu'l-Cerâid*'i yazmış, el-Hımsî de bu türün ilki sayılacak olan *Menhelu'l-Verrâd fî 'İlmi'l-İntikâd* kitabını kaleme almıştır.¹⁵⁰

Her iki edebiyatçı da arkadaşına olan sevgi ve vefasını açıkça ifade eden, iyi ahlaklı ve soylu insanlardır. Yazdıkları mektupların başında ve sonunda duygu ve düşüncelerini bu açıklıkla dile getirirler. Birbirlerine olan hitapları da sevgi doludur. İbrâhîm el-Yâzicî, Kustâkî el-Hımsî'yi samimi arkadaşı ve kardeşi olarak kabul eder; ona '*Dostum, arkadaşım, göz bebeğim*' diye hitap ederken el-Hımsî de el-Yâzicî'ye '*Kardeşim, kıymetlim, üstadım*' şeklinde hitap eder.¹⁵¹

el-Yâzicî ve el-Hımsî aile hayatları farklılık arz etse de birbirlerinin kişiliklerini etkilemişlerdir. el-Yâzicî bekâr ve yalnız olarak, hastalığının da etkisiyle karamsarlığın hâkim olduğu bir hayat sürmüştü, 59 yaşında hayata gözlerini kapamıştır. el-Hımsî ise evlenip, eşi ve kızlarıyla mutlu bir hayat sürerek, el-Yâzicî'den sonra 38 yıl daha yaşamıştır.¹⁵²

Bu mektuplarda, kişiliklerinin ve ruh hallerinin yansıması dışında yaptıkları çalışmalarla ilgili de bilgiler bulunmaktadır. İbrâhîm el-Yâzicî,

¹⁵⁰ İbrâhîm el-Yâzicî, *Resâil Mütebâdele beyne 'ş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî ve Kustâkî el-Hımsî*, s. 8.

¹⁵¹ a.yer.

¹⁵² a.g.e., s. 9.

çıkardığı dergilerden, dergilerin basım aşaması ve dergideki mevcut sıkıntılardan, yazdığı makaleler ve kitap çalışmalarından bahsetmiştir. Aynı şekilde el-Hımsî de eleştiri ile ilgili kitabından ve diğer çalışmalarından bahseder. el-Yâzicî'nin çıkardığı dergilere el-Hımsî'nin yazı gönderdiği, derginin idari ve mali işlerinden el-Hımsî'nin de bilgi sahibi olduğu mektuplarda görülmektedir.¹⁵³

85 sayfadan oluşan kitabın neşir ve tahkikini el-Eb Kemîl Huşeyme el-Yesûî üstlenmiştir. Beyrut'taki Dâru'l-Meşrik Matbaası'nda 1988 yılında yayınlanmıştır.¹⁵⁴

3.1.7. *Lugatu'l-Cerâid*

Kitap, *Diyâ Dergisi*'nin ilk yılındaki *Lugatu'l-Cerâid* makalelerinin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Kitabı derleme işini Mustafâ Efendî Tevfik el-Mueyyedî üstlenmiştir.¹⁵⁵

Onun bu makaleleri yazma sebebi ise şöyle açıklanabilir: el-Yâzicî'nin yaşadığı dönemde gazete sayılarında artış görülmeye başlamıştı. Her gün çok sayıda gazete basılıp dağıtılıyordu. Gazetede yaşanan bu canlılık, yazı sanatının yaygınlık kazanması ve yazarların yeni yazınsal üslupları denemeleri, farklı terkipler kullanmaları ve fasih lehçeleri ihya çabalarıyla açıklanabilir. Tüm bunların etkisiyle, gazetelerde artık fasih ve açık bir anlatımın hâkim olduğu yeni bir tarz benimsenmiştir. Dili daha doğru kullanmayı amaçlayan bu çalışmalar olsa da bazı gazetelerde kelimelerin yanlış kullanılması, anlatım bozukluğu ve kelimelerin olması gereken anlamı dışında kullanılması gibi hatalar yaygın olarak yapılmaktaydı. Dilin bozulmasına yönelik bu tür dikkatsiz tutumlar dil için sakıncalı olmakla birlikte, bu yanlışlıkların, herkesin ulaşabildiği gazetelerde yer alması ayrı bir sorun teşkil etmekteydi. Çünkü halkın en yakın olduğu bu yazın türündeki hatalar toplum tarafından da benimsenip kullanılmaya başlanacaktı. Böylece bu dil hataları çok hızlı bir yayılma gösterecekti. Bunu fark edip, dilin sıhhati için endişelenen el-Yâzicî ise

¹⁵³ Bkz.: el-Yâzicî, *Resâil Mütebâdele beyne 'ş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî ve Kustâkî el-Hımsî*.

¹⁵⁴ Bkz.: a.g.e.

¹⁵⁵ İbrâhîm el-Yâzicî, 'Lugatu'l-Cerâid', *Diyâ Dergisi*, C.3, S. 22 (1901), s. 696.

gazeteleri inceleyip tespit ettiği yanlışları düzeltmeyi amaçlamıştır. Mevcut tespitlerini ve tashihlerini de *Diyâ Dergisi*'nde makaleler serisi olarak yayınlamaya başlamıştır.¹⁵⁶

Kitabın başındaki yaklaşık 3 sayfalık giriş bahsi hariç, geri kalanı yapılan yanlışın belirtilip, onun düzeltilmesi şeklindedir. İçindekiler kısmında, düzeltilen her bir lafız ya da kullanım için başlık açılmıştır. Ama kitabın işlenişinde başlık veya bölüme yer verilmeksizin, tashih edilen konu, paragraf açılmak suretiyle çalışılmıştır. Toplamda 136 sayfa olan kitabın elimizdeki baskısını derleyeninin ismi belirtilmemiştir.¹⁵⁷ Ama 1984 yılında Beyrut'ta yapılan baskısını Nazîr 'Abbûd üstlenmiştir. Dâr-u Mârûn 'Abbûd'da basılan kitap 176 sayfadan oluşmaktadır. Ayrıca bu baskıda el-Yâzicî'nin *Zühre* makalesi de yer almaktadır.¹⁵⁸

Lugatu'l-Cerâid'e reddiye olarak yazılmış olan, *Islâhu'l-Fâsid min Lugati'l-Cerâid* kitabına burada yer vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Kitabın yazarı Muhammed Selîm el-Cundî'dir. Kitabın ilk kısmı *Lugatu'l-Cerâid*'e olan eleştirisini içerirken,¹⁵⁹ ikinci kısımda Kustâkî el-Hımsî'ye yazdığı reddiyeleri yer almaktadır.¹⁶⁰ Cundî, kitabının önsözünde bu eleştiri sürecinden kısaca bahseder. el-Yâzicî'nin kitabını bir arkadaşı kendisine hediye etmiştir ve bu sayede kitabı incelemeye başlamıştır. Ona göre el-Yâzicî'nin kullandığı bazı kelimelerin, doğru kullanıma göre geçerliliği bulunmamaktadır. Ayrıca el-Yâzicî'nin yanlış olduğunu belirtip düzelttiği bazı kelimelerin aslında doğru ve fasih bir kullanım olduğunu da iddia etmektedir. Kitapta geçen, yanlış olduğunu düşündüğü bu kelime ve kalıpları açıkladığı makalesi, *Feyhâ Dergisi*'nde yayınlanmıştır. İddiasını metinler ve delillerle desteklediğini ifade eden Cundî, akıl sahiplerinin bu eleştiriye kabul edeceğini belirtmiştir.¹⁶¹

el-Hımsî'nin *Minervâ Dergisi*'ne yazdıklarını inceledikten sonra da onun yanlışlarını eleştirmiştir.¹⁶² Kitabın çoğunu da aslında el-Hımsî'yi eleştirdiği bölüm

¹⁵⁶ eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Lugatu'l-Cerâid*, 1.b., Mısır: Matba'atu Matar, s. 2-3.

¹⁵⁷ Bkz: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Lugatu'l-Cerâid*.

¹⁵⁸ *Müellefâtu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.ndu.edu.lb>, s. 3, (12.01.2018).

¹⁵⁹ Muhammed Selîm el-Cundî, *Islâhu'l-Fâsid min Lugati'l-Cerâid*, 1. b., Lübnan: Dârul-Muktebes, 2014, s. 23.

¹⁶⁰ a.g.e., s. 45.

¹⁶¹ a.g.e., s. 21.

¹⁶² a.g.e., s. 21.

oluşturmaktadır. Zira el-Yâzicî'yi eleştirdiği kısım 20 sayfa iken, el-Hımsî'yi eleştirdiği bölüm 119 sayfayı kapsamaktadır.¹⁶³

3.2. Süreli Yayınlar

3.2.1. *Cerîdetu'n-Necâh*

Necâh Dergisi, Yûsuf Şelfûn ve Louis Sabuncu'nun 9 Ocak 1871'de çıkarmaya başladıkları dergidir. Siyasi, ilmî ve ticari konuları içeren dergi yarı haftalık olarak yayınlanmıştır. Bu ortaklıkları ikisinin de sahip oldukları dergileri –Şelfûn (*Zühre Dergisi*), Sabuncu (*Nahle Dergisi*)- kapatmalarından sonra olmuştur. Ama Sabuncu, *Necâh Dergisi* henüz bir yılını doldurmamışken dünyayı dolaşmak için dergideki ortaklığını bırakmıştır. Bunun üzerine Şelfûn, *el-Matba'atu'l-'Umûmiyye*'nin sahibi Rızkullah Hadrâ ile derginin basım ve dağıtımını üstlenmesi üzerine anlaşmıştır. İbrâhîm el-Yâzicî de kâr payı karşılığında dergide yazmaya başlamıştır. Bu dergiyle birlikte el-Yâzicî'nin modern yazımdaki başarısı gün yüzüne çıkmıştır. Öyle ki insanlar Nâsîf el-Yâzicî'den beri yazma kabiliyeti böylesine iyi olan bir yazar görmemişlerdi.¹⁶⁴

İbrâhîm el-Yâzicî, *Necâh*'taki yaklaşık bir yıllık çalışmasından sonra, gelirlerinin giderlerini karşılamadığı gerekçesiyle dergiden ayrılma kararı almıştır. el-Yâzicî'nin *Necâh* yolculuğu böylece sona ererken Şelfûn ve Hadrâ, Piskopos Yûsuf ed-Debs el-Mârûnî'den maddî yardım talep etmişlerdir. Bu taleplerine olumlu karşılık veren piskopos, Nikola Nakkâş ve Bulis/Polis Zîn'i dergide yazmakla görevlendirmiş, Nu'mân el-Hûrî el-Lübânî'ye de Avrupa gazetelerindeki haberleri Arapçaya çevirmesini teklif etmiştir. Bu şekilde yayınlarına devam eden dergi üçüncü yılının sonunda kapanmıştır. Bunun sebebi ise Musaytabe Mahallesinde Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında gerçekleşen olaylarla ilgili sert bir üslupla yazmış oldukları makaledir.

¹⁶³ Bkz.: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Lugatu'l-Cerâid*.

¹⁶⁴ Filib di Tarrâzi, *Târihu's-Sihâfeti'l-'Arabiyye*, s. 51.

Makalede yer alan tavsiyeler o zamanki hükûmetin hoşuna gitmeyecek şekilde olduğu için Beyrut valisi Râif Efendi derginin kapatılmasını emretti ve böylece *Necâh*, yayın hayatına son vermiş oldu.¹⁶⁵

3.2.2. *Mecelletu't-Tabîb*

Amerikan Üniversitesi'nde cerrah ve botanik hocası olan Doktor George Boost'un 1878 Ocak ayının başlarında çıkarmaya başladığı, tıp ve eczacılık alanlarında yayın yapan dergidir. Derginin amacı doktorların ve eczacıların mesleğe dair bilgi ve çalışmalarını okuyucuya aktarmaktır. Kimya, botanik, zooloji, ruhbilim, anatomi, adli tıp vb. konuları içermektedir. Derginin ilk üç yılında hem yöneticiliğini hem de yazarlığını yapan Dr. Boost, dördüncü yıl itibariyle dergi yönetimini Şahin Makaryus'a devretmiştir. Makaryus, dergiye yazı yazmaları için Dr. William Wandick, Dr. Nikola Nemr ve Eczacı Murat Bârûdî ile anlaşmıştır.¹⁶⁶

15 Mart 1884'te İbrâhîm el-Yâzicî, Dr. Beşâre Zelzel ve Dr. Halîl Sa'âde'nin dergide yazmaya başlamalarıyla dergi ayda iki kere çıkmaya başlamıştır. Ele aldıkları konular ise tıp, bilim ve sanayi alanlarındadır. *Tabîb Dergisi* modern anlamda مجلة kelimesini kullanan ilk süreli yayın yapan dergidir. *Mecelle* kelimesinin kullanımını ise el-Yâzicî önermiştir.¹⁶⁷ Dergiye dâhil oldukları tarihle 28 Şubat 1885 tarihi arasında toplamda 24 sayı yayınlamışlardır. Bu süre zarfında tarımdan astronomiye, tıptan mühendisliğe kadar çeşitli konularda makaleler yazmışlardır. İbrâhîm el-Yâzicî'nin ünlü *Emâlî Lugaviyye* makalesi de bir yazı dizisi şeklinde bu dergide yer almaktadır. Bu bir yıl içerisindeki tüm makalelerden bahsetmek mümkün olmasa da yazı dizisi olarak yayınlanan bazı makalelerin ismini zikretmekte yarar görüyoruz: *Sağlık Tavsiyeleri, Çeşitli Yararlı Konular, İncelemeler, Edebi Eserler,*

¹⁶⁵ a.g.e., s. 51.

¹⁶⁶ a.g.e., s. 57.

¹⁶⁷ a.yer.

*Bilimsel Eserler, Hayy b. Yekzân'ın Misyonu, Geometri Problemlerinin Çözümü, Suriye'nin Kuzeyine Bilimsel Bir Gezi, Çiçek Hastalığının Evreleri, Çeşitleri ve Belirtileri.*¹⁶⁸

1895 Haziran'ında dergide yazmaya başlayan Dr. İskender Bârûdî, dergiyi aylık olarak çıkarmaya başlamıştır. Kendinden öncekilerin izinden giderek, tıbbın bütün alt bölümlerini teorik ve pratik olarak ele almış; Son yıllarda, ele aldığı bu konuları, 'Sağlığın Korunması ve Tarım' başlığıyla derginin bir alt dalı olarak, aylık bir şekilde yayınlamıştır. 23 Ocak 1910 yılında ise dergideki görevini –vefat etmiş olmasına rağmen- derginin ilk sahibi Dr. George Boost'a devretmiştir. Çeşitli Beyrut matbaalarında basımı devam eden dergi, 1912'den beri Lübnan Kefirşeyma'daki Reşadiyye Matbaası'nda yayın hayatına devam etmiştir.¹⁶⁹

3.2.3. *Cerîdetu'l-Beyân*

İbrâhîm el-Yâzicî ve Dr. Beşâre Zelzel'in 15 Mart 1897 yılında¹⁷⁰ çıkarmaya başladıkları edebiyat, tıp ve sanayi konularını ele alan dergidir. Aylık olarak yayınlanan derginin basın macerası iki yıl sürmüştür.¹⁷¹ İbrâhîm el-Yâzicî, Lübnan'da düşüncelerini özgürce ifade edemediği için Mısır'a taşınmış ve *Beyân Dergisi*'ni de Dr. Zelzel ile burada çıkarmaya başlamışlardır.¹⁷²

Tıp, fizik, coğrafya, tarih, sosyoloji, biyoloji ve astronomi gibi pek çok alanı içeren bu zengin dergide, İbrâhîm el-Yâzicî'nin *el-Luga ve'l-'Asr* adlı makalesi de seri olarak yayımlanmıştır. Ayrıca okuyucuların dil ve edebiyatla alakalı sorularının yanıtladığı *Es'ile ve Ecvibetuhâ* bölümü de yer almaktadır.¹⁷³ Yazar, *Beyân* ve *Diyâ* dergileri aracılığıyla dil eleştirisini ele alan ilk kişidir.¹⁷⁴ Bu dergilerde edebiyat ile ilgili konuları,

¹⁶⁸ Bkz.: el-Yâzicî, *Mecelletu't-Tabîb*.

¹⁶⁹ a.g.e., s. 60.

¹⁷⁰ Dâğır, a.g.e., s. 731.

¹⁷¹ Necîb el-Be'inî, <http://daharchives.alhayat.com>, s. 1. (12.06.2018).

¹⁷² Sabâ, a.g.e., s. 25.

¹⁷³ Bkz.: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Cerîdetu'l-Beyân*, 1897-1898.

¹⁷⁴ 'Abbûd, a.g.e., s. 321.

yazar ve şair eleştirilerini özellikle işlemiştir.¹⁷⁵ Bu anlamda adı geçen dergiler, Arap dili için de ayrı bir önem taşımaktadır.

3.2.4. *Cerîdetu'd-Diyâ*

İbrâhîm el-Yâzicî'nin 1898 yılında çıkarmaya başladığı edebiyat, bilim, sağlık ve sanayi alanlarındaki yazıları ele alan bir dergidir. Bu derginin basımı -son sayısına kadar- Necîb Metrî'nin 1890 yılında kurmuş olduğu Ma'ârif Matbaası'nda yapılmıştır.

İbrâhîm el-Yâzicî'nin dil ve edebiyat ile ilgili makalelerinin pek çoğu bu dergide yer almaktadır. *Aglâtu'l-'Arab, Aslu'l-Lugâti's-Sâmiyye, el-Lugatu'l-'Âmmiyye, el-Lugatu'l-'Âmmiyye ve'l-Lugatu'l-Fushâ, el-Lugatu'l-Maltiyye, Edebu'd-Dâris Ba'de'l-Medâris, Sîniyye ve Şîniyye Risaleleri, Aglatu'l-Muvellidîn, Sihâfe fi'l-Garb* gibi makaleler bunlara örnek olarak verilebilir.¹⁷⁶ *Lugatu'l-Cerâid* ve *Lisânu'l-'Arab* kitaplarına yapmış olduğu eleştiriler de bu dergide yerini bulmuştur.¹⁷⁷ Ayrıca *Beyân Dergisi*'nde yayınlanan *Es'ile ve Ecvibetuhâ* bölümleri *Diyâ Dergisi*'nde de yayınlanmaya devam etmiştir.¹⁷⁸ Edebi yazıların dışında astronomi, jeoloji, zooloji, botanik, klimatoloji ve tıp alanlarını içeren makaleler yayınlanmıştır. Dergide *Bin Bir Gece* kitabı dahil olmak üzere, farklı konu ve alanlarda yazılmış modern kitaplara yer verdikleri bölümler bulunmaktadır.¹⁷⁹

Diyâ Dergisi'nde, her sayının sonunda yer alan kısa hikayeler de okuyucuyla buluşmaktadır. Örneğin Nesîb Meş'alânî'nin *Cezâu'l-Ma'rûf*'u, Nikola Bedrân'ın *Hıfzu'l-Uhûd*'u, Selîm 'Akkâd'ın *'Avâkıbu'l-Gadr*'ı, Lebîbe Hâşim'in *eş-Şerefu's-Sahîh*'i, Halîl el-Câvîş'in *'Aynu'l-Fakîd*'i ve İbrâhîm Berekât'ın *Katîl ve'd-Diye*'si dergide yayınlanan hikayeler arasında yer almaktadır.

¹⁷⁵ Edîb Müruvve, a.g.e., s. 164.

¹⁷⁶ Vâil İbrâhîm ed-Dusûkî, *Mecelletu'd-Diyâ li-Sâhibihâ eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://hadarat.ahram.org.eg>, s. 1. (27.05.2017).

¹⁷⁷ Zeydân, *Terâcimu Meşâhîri's-Şark*, s. 164.

¹⁷⁸ Bkz.: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Es'ile İlâ Mecelleti'l-Beyân ve'd-Diyâ ve Ecvibetu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî 'aleyhâ*, 1. b., der. Yûsuf Kazmâ Hûrî, Beyrut: Dâru'l-Hamrâ, 1993.

¹⁷⁹ Vâil İbrâhîm ed-Dusûkî, *Mecelletu'd-Diyâ li-Sâhibihâ eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://hadarat.ahram.org.eg>, s. 1. (27.05.2017).

Dergide makalesi yayınlanan yazarları ise şöyle sıralayabiliriz: İlyâs el-Gadbân, Emîn Hayrullah, Emîn Kerem, Cubrân en-Nehhâs, Dr. Habîb Himâm, eş-Şeyh Habîb el-Yâzicî, Hattâr Sâbit, Halîl el-Câvîş, Şehâde Şehâde, Îsâ el-Me'lûf, Ferîd el-Berbârî, Kustâkî el-Hımsî, Necîb Madî ve Nikola el-Haddâd.¹⁸⁰

3.2.5. *Es'ile ilâ Mecelleti'l-Beyân ve'd-Diyâ ve Ecvibetu's-Şeyh İbrâhîm 'aleyhâ*

Kitap, *Beyân ve Diyâ Dergisi* okurlarının İbrâhîm el-Yâzicî'ye dil ile ilgili yönelttikleri sorulardan ve el-Yâzicî'nin bu sorulara verdiği yanıtlardan oluşmaktadır. Burada bir araya getirilen soru ve cevaplar, adı geçen dergilerde *Es'ile ve Ecvibetuhâ* başlıkları altında yer almaktadır.¹⁸¹ Toplamda 157 soru, cevabıyla birlikte okuyucuya sunulmuştur. Kitabın sonunda ise *Meşrik Dergisi*'nde, *Diyâ Dergisi*'ne reddiye olarak yayınlanmış bazı konular yer almaktadır.¹⁸²

Kitapta geçen soruların içeriklerine yer verecek olursak; örneğin ج harfinin telaffuzuyla ilgili bir soru bulunmaktadır. Burada bölgelere göre bu harfin farklı kullanılışlarına yer verilip, doğrusunun ne olduğu İbrâhîm el-Yâzicî'ye sorulmaktadır.¹⁸³ Başka bir soruda ise bir okuyucu âmmîce ve fasîh kullanımlarla ilgili düşüncesini belirtmiştir. Ona göre Arapların İslâm'ı kabulünden sonra âmmîce, konuşma dili ve fushâ da yazı diliydi ve şu anki âmmîceden epey farklıydı. Zamanla Türklerin ve Batılıların etkisiyle halkın konuştuğu bu dil bozulmuştur. Yine de âmmîcenin bir gereklilik olduğunu düşündüğünü ve bu konuda el-Yâzicî'nin yorumunu merak ettiğini yazar.¹⁸⁴ el-Eb Şeyho'nun tashih ettiği *Fıkhu'l-Luga* kitabındaki bazı kullanımlar hakkında -mesela تحجیل kelimesi- bir soru bulunmaktadır.¹⁸⁵ عيسى kelimesinin kökeni¹⁸⁶, شطب kelimesinin anlamı hakkında da sorular sorulmuştur.¹⁸⁷ Örneklerden anlaşıldığı üzere sorular ağırlıklı

¹⁸⁰ Bkz.: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Cerîdetu'd-Diyâ*, Kahire: Matba'atu Ma'ârif, 1898-1906.

¹⁸¹ eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Es'ile ilâ Mecelleti'l-Beyân ve'd-Diyâ ve Ecvibetu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî 'aleyhâ*, s. 5.

¹⁸² a.g.e., s. 223-224.

¹⁸³ a.g.e., s. 45.

¹⁸⁴ a.g.e., s. 18.

¹⁸⁵ a.g.e., s. 95.

¹⁸⁶ a.g.e., s. 119.

¹⁸⁷ a.g.e., s. 33.

olarak kelimelerin, fiillerin, sayıların ve kelime gruplarının yazılışı ve okunuşunun ne olduğunu öğrenme isteğine dayalıdır. Bunların dışında edebiyatla ilgili sorular da kitapta yer almaktadır. Şairlerin divanlarından beyitler alıntılanarak, buradaki kelimelerin kullanımı, kast edilen anlamlar, vezinlerle ilgili sorular sormuşlardır. el-Yâzicî'nin *eleştiri* ve *hikâye* kavramlarıyla ilgili düşüncelerini merak edenler, kendisinden Arapça kitap önerisi isteyenler de sorularına karşılık bulmuşlardır.

224 sayfadan oluşan kitabın neşrini Yûsuf Kazmâ Hûrî üstlenmiştir. Eser, 1993 yılında, Beyrut'taki Dâru'l-Hamrâ Matbaası'nda basılmıştır.¹⁸⁸

3.3. Tenkîh Türünden Eserleri

3.3.1. *Tenbîhâtu'l-Yâzicî 'alâ Muhîti'l-Muhî li'l-Bustânî, Bâbu'l-Hemze*

Kitap, İbrâhîm el-Yâzicî'nin, Butrus el-Bustânî'nin *Muhîtu'l-Muhî* kitabına yapmış olduğu yorumları içermektedir. Bu yorum ve düzeltmeler kitabın harfi harfine bir incelemesi değildir. el-Yâzicî'nin, *Muhî*'i okuduğu esnada dikkatini çeken kelime ve kullanımları not alması, altını çizmesi ve gördüğü yanlışları düzeltmesiyle ortaya çıkmıştır. Zaten basımı yapılan bu kitap da *Muhî*'in sadece 'hemze' bölümünü kapsamaktadır.¹⁸⁹

el-Yâzicî'nin yeğeni Dr. Selîm Şem'ûn ve Cubrân en-Nehhâs, İbrâhîm el-Yâzicî'nin yaptığı bu yorum ve düzeltmeleri bir kitap haline getirmeye karar vermişlerdir. el-Yâzicî'nin nokta ve çizgilerle yapmış olduğu işaretlemeleri çözümede zaman zaman zorlanmışlardır. Anlaşılması güç olan bazı işaretleri tahminen yorumlamışlar, bunları doğruya en yakın olacak şekilde ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu kitabı hazırlarken bazen zorlanıp, çalışmayı bırakma aşamasına gelseler de vazgeçmemiş ve ellerinden geleni yapmışlardır.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Bkz.: el-Yâzicî, *Es'ile İlâ Mecelleti'l-Beyân ve'd-Diyâ ve Ecvibetu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî 'aleyhâ*.

¹⁸⁹ İbrâhîm el-Yâzicî, *Tenbîhâtu'l-Yâzicî 'alâ Muhîti'l-Muhî li'l-Bustânî, Bâbu'l-Hemze*, der. Selîm Şem'ûn, Cubrân en-Nehhâs, İskenderiye, 1933, s. 3.

¹⁹⁰ a.g.e., s. 4.

100 sayfadan oluşan kitap, 1933 yılında İskenderiye’de basılmıştır.¹⁹¹

3.3.2. *Tenbîhât ‘alâ Lugati’l-Cerâid*

Gazete ve dergilerde yer alan dil hatalarını ele aldığı bir eserdir. Kitabın basımı Kahire’de 1901 yılında yapılmıştır.¹⁹²

3.3.3. *Delîlu’l-Hâim fî Sınâ’ati’n-Nâzim ve’n-Nâsir*

Şâkîr el-Betlûnî’nin derlemiş olduğu bu kitaba el-Yâzicî, inşa ve terassul âlimlerinin sözlerini eklemeyi gerekli görmüştür. Bunun için düzeltme faaliyetini üstlenmiş, kendi görüşleri ve mektuplarından ilaveler yaparak çalışmayı tamamlamıştır.¹⁹³ Kitap 1885 yılında basılmıştır.¹⁹⁴

3.3.4. *Nefehâtu’l-Ezhâr fî Müntehebâti’l-Eş’âr*

Kitabın basımı 1886 yılında Beyrut’ta Matba’atu’l-Edebiyye’de yapılmıştır.¹⁹⁵

3.3.5. *‘Ukûdu’d-Dürer fî Şerhi Şevâhidi’l-Muhtasar*

Kitap, Şahin ‘Atıyye’nin eserinin gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi suretiyle ortaya konulmuştur. 1887-1888 yıllarında Beyrut’ta basılmıştır.¹⁹⁶

¹⁹¹ Bkz.: el-Yâzicî, *Tenbîhâtu’l-Yâzicî ‘alâ Muhîti’l-Muhît li’l-Bustânî*.

¹⁹² Fazlıoğlu, a.g.m., s. 367.

¹⁹³ Filib di Tarrâzî, *Târîhu’s-Sihâfeti’l-‘Arabiyye*, C.2., s. 90.

¹⁹⁴ *Müellefâtu’s-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.ndu.edu.lb>, s. 1, (12.01.2018).

¹⁹⁵ *Müellefâtu’s-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.ndu.edu.lb>, s. 1, (12.01.2018).

¹⁹⁶ *Müellefâtu’s-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.ndu.edu.lb>, s. 1, (12.01.2018).

3.3.6. *Risâletu'l-Gufrân*

el-Yâzicî, Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî'nin hikaye türündeki bu kitabını gözden geçirip düzeltmiştir. Kitap, Ma'arrî'nin ikinci bir dünyaya yaptığı hayali bir yolculuğu anlatmaktadır. Burada kitabın yazarı, kendinden önceki âlimlerle karşılaşır ve onlar hakkındaki görüşlerini yazar. Kitabın basımı ise 1903 yılında yapılmıştır.¹⁹⁷

3.3.7. *Nuhabu'l-Mileh*

el-Yâzicî, atasözlerinden oluşan bu kitabı gözden geçirip gerekli düzeltmeleri yapmıştır. Kitabın müellifleri, Cizvitçi Babalar olup, isimleri Yuhanna Bill ve Augustinus Rodet'tir. Kitap beş bölümden oluşmaktadır.¹⁹⁸

3.3.8. *Târîhu Bâbil ve Âşûr*

Cemîl Nahle el-Mudevver'in yazdığı kitabı, İbrâhîm el-Yâzicî kalemiyle güzelleştirmiş, kendi söz ve üslup kalıbına dökerek, çağının en belîğ ve fasih kitabı olacak şekilde ortaya koymuştur.¹⁹⁹

82 sayfadan oluşan kitapta iki bölüm yer almaktadır. İlki coğrafi, ikincisi tarihi bölüm olacak şekilde düzenlenmiştir. İlk bölümde Bâbil Ülkesi ve Meşhur Şehirleri²⁰⁰,

¹⁹⁷ *Müellefâtu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.ndu.edu.lb>, s. 1, (12.01.2018).

¹⁹⁸ *Müellefâtu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.ndu.edu.lb>, s. 2, (12.01.2018).

¹⁹⁹ Filib di Tarrâzî, *Târîhu's-Sihâfeti'l-'Arabiyye*, s. 90.

²⁰⁰ Cemîl Nahle el-Mudevver, *Târîhu Bâbil ve Âşûr*, nşr: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, Mısır: Hindâvî, 2012, s. 13.

Âsur Ülkesi²⁰¹ başlıkları yer alırken; ikinci bölümde İlk Bâbil Halkları Üzerine²⁰², İlk Âsur Devleti²⁰³, İkinci Âsur Devleti²⁰⁴ ve İkinci Bâbil Devleti²⁰⁵ başlıkları bulunmaktadır.

3.3.9. *Tashîhu İbâratî Tercemeti'l-Kitâbi'l-Mukaddes*

Cizvitçi Babalar 1872 yılında İbrâhîm el-Yâzicî'den Tevrat'ı Arapçaya çevirmesini istemişlerdir. Kendisinden titiz bir çalışma beklenen el-Yâzicî, Tevrat'ı İbranice, Süryanice, Yunanca ve Latineden Arapçaya çevirmiştir. Onun bu tercüme ve tashih çalışması yaklaşık 9 yıl sürmüştür. Ayrıca Tevrat'ın Arapçaya çevrilmesi, Arapçanın Hıristiyanlar arasında yayılmasına katkı sağlamıştır.²⁰⁶ Mezmurların ve İncilin çevrilmesinde Abdullah Zâhir'in tercümesine bağlı kalmıştır.²⁰⁷

İbrâhîm el-Yâzicî'nin tercüme olarak Tevrat'a katkısı *Ezgiler Ezgisi, Mezmurlar, Eyüp ve Yereya* bölümlerindedir. Bu çevirilerine bakıldığında onun dil, düz yazı ve şiirdeki kabiliyetini görmek mümkündür.²⁰⁸

Aslında bu çalışma, tercümeyle birlikte bir tashih, gözden geçirme ve düzeltme işlemidir. Çünkü Cizvitçi Babalar 1872'de Augustin Rodet'in gözetiminde, Beyrut'ta Tevrat'ın Arapçaya çevrilmesi işine başlamışlardır. İbrâhîm el-Yâzicî'nin bu çalışmadaki yeri ise yazınsal olarak metni gözden geçirmek, nahiv ve dil açısından inceleyip gerekli düzeltmeleri yapmaktır. el-Yâzicî'nin de katkısıyla ortaya konulan bu Tevrat tercümesi dil açısından en doğru çeviri kabul edilmiştir. Ayrıca en fasih üsluba ve en anlaşılır ifadeye sahip tercüme olmuştur.²⁰⁹

'Abduh Vâzin'in bildirdiğine göre el-Yâzicî'nin tercüme ettiği kısımlar şu anki Tevrat'ta yer almamaktadır. Kitâb-ı Mukaddes'ten sorumlu olan Dâru'l-Meşrik, el-

²⁰¹ a.g.e., s. 29.

²⁰² a.g.e., s. 43.

²⁰³ a.g.e., s. 53.

²⁰⁴ a.g.e., s. 61.

²⁰⁵ a.g.e., s. 71.

²⁰⁶ Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 24.

²⁰⁷ Serkîs, a.g.e., s. 1928.

²⁰⁸ 'Abduh Vâzin, *İbrâhîm el-Yâzicî el-Mu'allim*, 2007, <http://www.diwanalarab.com>, s. 2, (27.11.2018).

²⁰⁹ *Müellefâtü's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.ndu.edu.lb>, s. 2, (12.01.2018).

Yâzicî'nin çevirisi yerine Cizvitçi Babaların çevirisini Tevrat'a almıştır. Bu yapılan, matbaanın kendisine, İbrâhîm el-Yâzicî'ye ve edebî hatıraya zarar veren büyük bir yanlıştır.²¹⁰

3.3.10. *Tuhfetu'l-Mevdûd fi'l-Maksûr ve'l-Memdûd*

Cemâlu'd-Dîn b. Mâlik'in eserine yapmış olduğu düzeltmedir. Bu düzeltme faaliyeti, yazarın dipnotlarına yapılmış olan yorumları da içermektedir.²¹¹

3.3.11. *el-Ferâidu'd-Durriyye*

Arapça-Fransızca olarak düzenlenmiş bir sözlüktür.²¹²

3.4. Şerh Türünden Eserleri

3.4.1. *Şerhu'l-Makâmeti'l-Bedeviyye*

İbrâhîm el-Yâzicî'nin babası Nâsîf el-Yâzicî'nin *Mecma'u'l-Bayreyn* kitabındaki ilk makâme, Makâmetu'l-Bedeviyye'dir. İbrâhîm el-Yâzicî, bu makâmeyi şerh etmiştir. Kitap 1940 yılında basılmıştır.²¹³

3.4.2. *Metâliu's-Sa'd li Mutâli'i'l-Cevheri'l-Ferd*

Babası Nâsîf el-Yâzicî'nin *Cevheri'l-Ferd* isimli kitabına yapmış olduğu bir şerhtir. Asıl metinle kendi şerhini birleştirerek kitabı yayınlamış ve bu ismi vermiştir. Yazara haksızlık olmaması adına orijinal metin kırmızı mürekkeple yazılarak şerhten ayrılmıştır.

²¹⁰ 'Abduh Vâzin, *İbrâhîm el-Yâzicî el-Mu'allim*, 2007, <http://www.diwanalarab.com>, s. 3, (27.11.2018).

²¹¹ Serkîs, a.g.e., s. 1931.

²¹² Jeha, *İbrâhîm el-Yâzicî*, s. 25.

²¹³ *Müellefâtü's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.ndu.edu.lb>, s. 2, (12.01.2018).

Sarf ve nahiv konularını içeren kitap 1888 yılında Beyrut'ta basılmıştır.²¹⁴ 1875'te muhtemelen ilk basımı yapılan kitabın²¹⁵ bizde mevcut olan baskısı 1881 yılına aittir.²¹⁶

Kitabın sarf bölümü beş kısımdan oluşmaktadır. Başlıkları ise şunlardır: Fiil Çeşitleri²¹⁷, Fillerin Zamirlerle Birlikte Çekimi²¹⁸, İdgâm ve İ'lâl²¹⁹, İsmın Hükümleri²²⁰, İsim ve Fiil Çekimleri.²²¹ Nahiv bölümü ise sekiz kısımdan ibarettir ve başlıkları şunlardır: Kelime Çeşitleri²²², İ'râb ve Binânın Hükümleri²²³, Mu'rabların Hükümleri²²⁴, Merfu' İsimler²²⁵, Mansûb İsimler²²⁶, Mecrurlar²²⁷, Muzarinin İ'râbı²²⁸, Tevâbi'.²²⁹

Sarf ve nahiv konularının ardından, kitapta anlatılan gramer konuları kitabın sonunda örneklerle pekiştirilmiştir. Bu son kısımda, işlenen konuların i'râbları, sayfalara atıf yapılarak verilmiştir. Son bölümle birlikte kitap yaklaşık 100 sayfadan oluşmaktadır.²³⁰

3.4.3. *el-'Arfu't-Tayyib fî Şerhi Dîvân Ebi't-Tayyib*

Kitap, Mütenebbî'nin *Dîvân*'ının şerhidir. Şerh yazmaya karar verip bu işe başlayan aslında İbrâhîm el-Yâzicî'nin babası Nâsîf el-Yâzicî'dir. Ama ömrü, bu çalışmayı tamamlamaya yetmemiş ve kitabın kalanını İbrâhîm el-Yâzicî yazmıştır. Kitabı

²¹⁴ Serkîs, a.g.e., s. 1929, 1931.

²¹⁵ *Müellefâtü's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.ndu.edu.lb>, s. 2, (12.01.2018).

²¹⁶ Bkz.: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Metâliu's-Sa'd li Mutâli'i'l-Cevheri'l-Ferd*, 2.b., Beyrut: Matba'atu'l-Murselîn el-Yesû'îyyîn, 1881.

²¹⁷ a.g.e., s. 4.

²¹⁸ a.g.e., s. 14.

²¹⁹ a.g.e., s. 20.

²²⁰ a.g.e., s. 29.

²²¹ a.g.e., s. 33.

²²² a.g.e., s. 36.

²²³ a.g.e., s. 40.

²²⁴ a.g.e., s. 43.

²²⁵ a.g.e., s. 47.

²²⁶ a.g.e., s. 53.

²²⁷ a.g.e., s. 58.

²²⁸ a.g.e., s. 59.

²²⁹ a.g.e., s. 62.

²³⁰ Bkz.: el-Yâzicî, *Metâliu's-Sa'd li Mutâlii'l-Cevheri'l-Ferd*.

tamamlayan kendisi olsa da bundan şahsi bir fayda beklemeyen yazar, eserde babasının isminin geçmesini yeterli bulmuştur.²³¹

Yazar bu şerhi tamamlamak için Mütenebbî'nin *Dîvân*'ı ile ilgili yazılmış tüm şerh ve te'villeri incelemiştir. Bu eserlerdeki doğru ve yanlış görüşleri karşılaştırmalı olarak ele almıştır. *Dîvân*'daki şiirlerin çoğunda bulunan kapalılığı gidermek için Mütenebbî gibi düşünmeye çalışmış, *Dîvân*'da yer alan bu kapalılıkları, eşsiz filolojik bir şerhle açıklamıştır. Bununla birlikte, Arap şiirindeki i'râb, anlam ve lafızların kapalılıklarını açıklamak için ideal bir metot ortaya koymuştur.²³²

1882 yılında Beyrut'taki Edebiyye Matbaası'nda basılan kitabın²³³ elimizde bulunan baskısı 1995 yılına aittir. Mütenebbî'nin hayatını temel alan bir önsöz ile birlikte, kitabın düzenlenmesi ve basıma hazırlanmasını Dr. Ömer et-Tabbâ' üstlenmiştir. Toplamda 719 sayfa olan kitabın son 85 sayfasını İbrâhîm el-Yâzicî'nin şerhi oluşturmaktadır.²³⁴

3.5. İhtisar Türünden Eserleri

3.5.1. *Nâru'l-Kirâ fî Şerhi Cevfi'l-Ferâ*

İbrâhîm el-Yâzicî'nin babası Nâsîf el-Yâzicî'nin nahiv türündeki kitabına yapmış olduğu ihtisar çalışmasıdır.²³⁵ Kitabın isminde geçen *Ferâ* kelimesi yaban eşeği anlamına gelmektedir ve Araplar nezdinde en değerli avdır. Hatta bir Arap atasözünde 'Avların hepsi yaban eşeğinin içindedir/karnındadır.' denilerek, yaban eşeğinin diğer bütün avlara bedel olduğu ifade edilmiştir. Bu anlamından yola çıkılarak tüm nahiv konularını

²³¹ eş-Şeyh Nâsîf el-Yâzicî, *el-'Arfu't-Tayyib fî Şerhi Dîvân Ebi't-Tayyib*, Beyrut: Dâru'l-Erkam, 1995, s. 645.

²³² el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, s. 1070.

²³³ Sabâ, a.g.e., s. 21.

²³⁴ Bkz.: eş-Şeyh Nâsîf el-Yâzicî, *el-'Arfu't-Tayyib fî Şerhi Dîvân Ebi't-Tayyib*.

²³⁵ Sabâ, a.g.e., s. 21.

kapsamasına bir işaret olsun diye *yaban eşeğinin karnı/içi* anlamına gelen جَوْفُ الْفَرَاءِ tamlaması kullanılmıştır.²³⁶

Her bir nahiv konusu beyitle başlar ve sonra düz yazıyla açıklamaya devam edilir. Açıklama içerisinde de yine beyitlere başvurulmuştur. Kitap 317 sayfadan oluşmaktadır.²³⁷

3.5.2. *el-Cümâne fi Şerhi'l-Hizâne*

İbrâhîm el-Yâzicî'nin babası Nâsîf el-Yâzicî'nin sarf türündeki kitabına yapmış olduğu ihtisar çalışmasıdır.²³⁸ 1889 yılında Edebiyye Matbaası'nda basılan kitap, 113 sayfadan ibarettir.²³⁹

4. İBRÂHÎM EL-YÂZİCÎ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

el-Yâzicî'nin değerli oluşu, kendisini misyonuna adanması ve hiç değişmeksizin samimi bir şekilde çalışarak hayatını bu amacına vakfetmesi sebebiyledir. Bu uğurda yokluk içinde bir hayat sürmeyi tercih etmiş ve maddi olanaklardan uzak olarak yaşamını yitirmiştir. Zenginlik, şan ve şöhretten vazgeçerek amacı için çalışmıştır. Hastalanıp bitkin düşse de çok yönlü görevini yerine getirmek için rahatını, sağlığını ve en sonunda canını feda etmiştir. Eğer kendini görevine bu denli adanması ve yürüdüğü bu yolda dil, edebiyat, basın, matbaa, bilim, eleştiri ve Arap Aydınlanması için çalışmaya Arap Aydınlanması ile kurulan temeller bu denli sağlam olmazdı.²⁴⁰

Yazarla ilgili yaygın olarak yapılan eleştiri ise onun az sayıda eser vermiş olmasıdır. Yapılan bu eleştirinin haklı olmadığını söylemekte yarar vardır. Çünkü aslında o,

²³⁶ eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, *Nâru'l-Kırâ fi Şerhi Cevfi'l-Ferâ*, 2. b., Beyrut: Matbaatu'l-Edebiyye, 1889, s. 1.

²³⁷ Bkz.: el-Yâzicî, *Nâru'l-Kırâ fi Şerhi Cevfi'l-Ferâ*.

²³⁸ Sabâ, a.g.e., s. 21.

²³⁹ Serkîs, a.g.e., s. 1930.

²⁴⁰ a.g.e., s. 1071.

çalışmalarını çok yönlü olarak yürütmüştür. Telif, tashih, şerh ve düzeltmeler yapmış; öğretmenlik, matbaa için oymacılık gibi daha başka işleri de içine alan çok sayıda kapsamlı çalışmalara imza atmıştır. Bu sayede Arap Aydınlanması için önemli isimlerden olmuştur.²⁴¹ Bundan dolayı ortaya koyduğu her eser ve iş azımsanmayacak ölçüde değerlidir.

el-Yâzicî hakkındaki görüş ve yorumları ise şöyle sıralayabiliriz:

Mustafâ Lutfî el-Menfelûtî: “*O, şimdiki asrın en büyük ilim adamıdır. Çok az dilci, beyandaki gücü ve yazımdaki ustalığında ona denk olabilir. O, özelde Suriye'nin genelde ise Arapların gururudur. Eğer Allah Arapça için el-Yâzicî'yi korursa, Arapça onun elinde çok daha iyi bir yere gelir.*”²⁴²

Doktor Şiblî eş-Şemîl: “*eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî'nin dil ve edebiyat ilimlerine olan katkısı inkâr edilemez. Bana göre onun en büyük katkısı matbaa harflerini yapmasıdır. Bunun için pek çok kategori/tür yapmıştır. Harici harflerin çoğu Beyrut'ta, Serkîs'in atölyesinde yapılmış ve onun ismiyle anılmıştır. Bu harfler Arap matbaalarında, Suriye, Mısır ve Amerika'da el-Yâzicî'nin bir yapıtı olarak yayılmıştır...Ayrıca o, dilin koruyucularındandı. Arapçaya sonradan giren yabancı kelimelerin artmasından hoşlanmazdı. Arapçada anlamları karşılayacak yeni kelimeler türetmek için çok çabalardı ve bu işte genellikle başarılı olurdu...*”²⁴³

Halîl Mutrân: “*eş-Şeyh, doğru hayatı, dingin aklı, bilgisinin enginliği ve bilgisinin insanları kuşatmasıyla beni eğitmiştir. İyi bir eğitici ve yol gösterici olması sebebiyle onu uzun bir süre bırakmadım. Sözlerimde abartıya yer vermeden söylüyorum ki; eğer insan, içinde ve dışında hatalardan uzak olsaydı, şüphesiz eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî insanların en az kusurlusu olurdu...Şüphesiz eş-Şeyh'in şiir, düz yazı ve üstlendiği diğer işlerde izlediği genel bir metot vardı: Mükemmellik metodu. Yeni bir şey yaratmasa da yaptığı işi en iyi şekilde yerine getirmiştir...*”²⁴⁴

Mârûn ‘Abbûd: “*Şüphesiz bilim ve edebiyat hizmetkârlarına duyduğumuz vefa, kalem oynattığı her işte son derece üstün olan İbrâhîm el-Yâzicî'yi anmayı bizlere gerekli kılar. O, geride bir eser bırakmamış olsa da Arap Aydınlanması yazarlarını doğru, sağlam söze yönlendirmesiyle en büyük eser sahibidir.*”²⁴⁵

Oxford Üniversitesi'nde Arap Dili hocası olan, ünlü İngiliz müsteşrik Marcolous, Yâkût el-Hamevî'nin *Mu‘cemu'l-Udebâ* isimli kitabının basımıyla ilgileniyordu. Kitabın deneme baskılarını okuyup değerlendirmeleri için Arap ilim adamlarına gönderiyordu.

²⁴¹ Serkîs, a.g.e., s. 1071-1072.

²⁴² Sabâ, a.g.e., s. 32.

²⁴³ a.yer.

²⁴⁴ a.g.e., s. 32-33.

²⁴⁵ el-Yâzicî, *el-‘İkd*, s. 12.

Marcolous, bu çalışmalar neticesinde ilk baskısı yapılan kitabın önsözünde şunları söylemiştir:

“Güvenilir ilim adamları, deneme baskıları okuma işini üstlendiler. Yayınlayan kişi için, âlimlerin yaptığı çalışmanın değerini tanımamak, katkılarını ve büyük hizmetlerini kabul etmemek mümkün değildir. Kitabın neredeyse yarısını, geniş ilmi ve dikkatli incelemesiyle eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî gözden geçirdi. Geçtiğimiz Kasım ayında ise el-Yâzicî yaşamını yitirmiştir. Doğuda, Arapça âlimler ve öğrencilerin hepsi bu hüznü gark olmuşlardır. Ben de onun ne anlam ifade ettiğini Kahire'nin gazete ve dergilerinde sık sık tekrarladım. Kendimi tamamıyla onun hünerlerini övmeye, erdemini ve yeteneklerini takdir etmeye verdim.”²⁴⁶

Şeyh Muhyî'd-Dîn el-Hayyât:

لَيْسَ بِدُعَا فَأَنْتَ إِبرَاهِيمُ
لُعَّةُ الْعَرَبِ قَدْ دَعَتْكَ أَبَاهَا

“Arap dili seni babası olarak isimlendirdi / Bid'at değil, çünkü sen İbrâhîm'sin.”

Bu beyitte babaların babası Halîl İbrâhîm'e benzetilerek kinaye yapılmıştır.²⁴⁷

²⁴⁶ Sabâ, a.g.e., s. 33.

²⁴⁷ a.g.e., s. 34.

İKİNCİ BÖLÜM

İBRÂHÎM EL-YÂZİCÎ'NİN ARAP DİLİNE KATKILARI

Bu bölümde ele alınan konular el-Yâzicî'nin Ebhâs Lugaviyye adlı kitabı temel alınarak işlenecektir. Tezin birinci bölümünde değinildiği üzere yazarın dil ile ilgili makalelerinin bir araya getirilerek oluşturulduğu bu kitap, el-Yâzicî'nin bu hususlardaki fikirlerinin bilinmesi adına faydalı bir eserdir.

1. SÂMÎ DİLLERİN KÖKENİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Sâmîler, Hz. Nuh'un oğlu olan Sam'ın soyundan gelen halktır. Bu halkın konuştuğu dile de Sâmî dilleri denilmektedir. Sâmîler kelimesini -Tevrat'ı esas alarak- 1781 yılında terim olarak kullanan ilk kişi Alman bilim adamı August Ludwig von Schlözer'dir.²⁴⁸ Sâmîlerin anavatanının neresi olduğuyula ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşler, ilk yurdun Arap Yarımadası, Irak, Suriye, Afrika, Ermenistan, Avrupa, Kafkasya veya Akdeniz'de batmış olan adalar olabileceği yönündedir. Genel kabul ise Arap Yarımadası'ndan yanadır.²⁴⁹ İbrâhîm el-Yâzicî ise Sâmîlerin yaşadığı yerin kuzeyde Ermenistan sınırı, güneyde Umman Denizi, doğuda Basra Körfezi ve batıda Kızıldeniz olmak üzere Batı Asya'nın güney kesimleri olduğunu ifade etmektedir.²⁵⁰

Sâmî diller Doğu ve Batı olmak üzere iki kola ayrılır. Doğu Sâmî dil grubunda Akkadca yer almaktadır. Batı Sâmî dil grubu ise Kuzey ve Güney olarak iki gruba ayrılır. Kuzey kolunda Ebra Dili, Ugaritçe, İbrânîce, Amurice, Fenikece, Ârâmîce-Süryânîce, Moabca ve Edomca yer alırken; Güney kolunu ise Kuzey Arapçası, Güney Arapçası ve Habeşçe oluşturmaktadır.²⁵¹

²⁴⁸ Salih Tur, 'Samî Diller Üzerine Bir İnceleme', *Şarkiyat Mecmuası*, C.1, S. 14 (2009), s. 130.

²⁴⁹ Adnan Demircan, 'Sâmîler', *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, 2009, C. 36, s. 75.

²⁵⁰ eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, Ebhâs Lugaviyye, s. 9.

²⁵¹ Demircan, a.g.m., s. 76. el-Yâzicî, Habeşçenin Hâmî dillerden olduğunu ifade etmiştir. Bkz.: el-Yâzicî, Ebhâs Lugaviyye, s. 9.

1.1. Sâmi Dillerin Kökeni ile İlgili İddiaları Ele Alma Biçimi

Sâmi dillerin kökeninin ne olduğu konusunda âlimlerin birbirinden farklı görüşleri bulunmaktadır. Her bir grup kendi konuştukları dilin Sâmi dillerin aslı olduğunu iddia etmektedir. Burada her bir iddia deliliyle birlikte verilip, karşı delillerle çürütülecektir.²⁵² Ama bu değerlendirme el-Yâzicî'nin konuyu ele alışıyla sınırlı tutulacaktır.

1.1.1. "Sâmi Dillerin Kökeni İbranicedir."

Yahudi dil bilginleri ve tanınmış Hıristiyan bilginler, dillerin kökeninin İbranice olduğu görüşündedirler ve bunu şu şekilde temellendirirler: Âdem'e öğretilen dil, oğlu Şit'e kalmıştır. Daha sonra Sam'ın torunu Eber aracılığıyla İbrâhîm'de son bulmuştur. Eber'den geldiği için de *İbrânice* (عِبْرَانِيَّةُ) olarak isimlendirilmiştir. Buna ek olarak Eber, Bâbil Kulesi'ni inşa edenlerin arasında değildi. Bu yüzden dillerin karışması hadisesi²⁵³ onu etkilemedi ve zaten sahip olduğu dili (İbranice) korumuş oldu. Dillerin kökeninin İbranice olduğunu destekleyen diğer kanıtları ise; yaratılıştan Tufana kadar olan sürede pek çok İbranice ismin varlığıdır. Âdem, Adn, Wişon, Cihon gibi isimler bunlara örnek

²⁵² el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 9.

²⁵³ Bâbil Kulesi inşası sırasında dillerin karışması efsanesi Tevrat'ın Yaratılış Kitabı'nın 11. Bölümünde şöyle yer almaktadır:

1. Başlangıçta dünyadaki bütün insanlar aynı dili konuşur, aynı sözleri kullanırlardı.
 2. Doğuya göçerlerken Şinar bölgesinde bir ova bulup oraya yerleştiler.
 3. Birbirlerine, "Gelin, tuğla yapıp iyice pişirelim" dediler. Taş yerine tuğla, harç yerine zift kullandılar.
 4. Sonra, "Kendimize bir kent kuralım" dediler, "Göklere erişecek bir kule dikip ün salalım. Böylece yeryüzüne dağılmayız."
 5. RAB insanların yaptığı kentle kuleyi görmek için aşağıya indi.
 6. "Tek bir halk olup aynı dili konuşarak bunu yapmaya başladıklarına göre, düşündüklerini gerçekleştirecek, hiçbir engel tanımayacaklar" dedi,
 7. "Gelin, aşağı inip dillerini karıştıralım ki, birbirlerini anlamasınlar."
 8. Böylece RAB onları yeryüzüne dağıtarak kentin yapımını durdurdu.
 9. Bu nedenle kente Babil adı verildi. Çünkü RAB bütün insanların dilini orada karıştırmış ve onları yeryüzünün dört bucağına dağıtmıştı.
- "Babil": İbranicede "Kargaşa" sözcüğünü çağırıştırır. <https://www.academia.edu/36208178/Tevrat.pdf>, (02.10.2018)

olarak verilebilir. Josephus²⁵⁴ kendi döneminde, Nuh Tufanından epey önce, üzerinde İbranice yazılar olan taşın bir sütunun o bölgede bulunduğunu iddia eder. Buna göre Şit ve Ehnuh tarafından dikilmiş iki sütun bulunmaktaydı. Bunlardan biri Tufanda yitip gitmiştir. Kalanı ise üzerinde İbranice yazılar olan o sütundur.²⁵⁵

Yahudilerin iddialarına yanıt verecek olursak; İbrâhîm'in dilinin İbranice olduğu doğru değildir. Çünkü onun aşireti Harran'da yaşıyordu ve dilleri de Keldânice idi. Bu bilgiyi Tevrat'ta geçen Ya'kûb ve Lâbân olayı desteklemektedir.²⁵⁶ Şöyle ki Ya'kûb ve Lâbân, Gilat Dağı'nda sözleşirler ve oraya taş yığını dikerler. Ya'kûb, o yığına İbranice bir kelime olan Galet ismini verir. Lâbân ise Keldânice bir kelime olan Yegar-Sahaduta adını verir. Her iki kelime de *tanıklık yığını* anlamına gelmektedir. Yani buradan İbranice'nin, İbrâhîm'in göç ettiği Kenanlıların dili olduğu sonucu çıkmaktadır. Eşiya peygamber de İbraniceyi Kenân dili olarak isimlendirmektedir.²⁵⁷

Daha önce bahsi geçen العبرانية kelimesinin Âbir'den geldiği iddiası doğru kabul edilse bile; bununla kastedilen o halka aidiyettir, dile değil. Delil olarak, Kenân halkının İbrâhîm'i, *İbrâni* olarak isimlendirmesini öne sürebiliriz. Çünkü bu isimlendirmede dil göz önüne alınmamıştır. Ayrıca İbraniler, Kenân topraklarından ayrıldıktan sonra Mısır'da yüzyıllarca yaşamışlardır. Bunun akabinde çöle yerleşen halk, bir süre de burada yaşamıştır. Bütün bu süre boyunca dilleri Kenânca olmayan halklarla bir arada

²⁵⁴ M.s. 1. yy.'da yaşamış Yahudi tarihçi.

²⁵⁵ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 10.

²⁵⁶ Yaratılış 31:47-53

47. Lavan taş yığınına Yegar-Sahaduta, Yakup ise Galet adını verdi.

48. Lavan, "Bu yığın bugün aramızda tanık olsun" dedi. Bu yüzden yığına Galet adı verildi.

49. Mispa diye de anılır. Çünkü Lavan, "Birbirimizden uzak olduğumuz zaman RAB aramızda gözcülük etsin" dedi.

50. "Eğer kızlarıma kötü davranır, başka kadınlarla evlenirsen, yanımızda kimse olmasa bile Tanrı tanık olacaktır."

51. Sonra, "İşte taş yığını, işte aramıza diktiğim anıt" dedi.

52. "Bu yığın ve anıt birer tanık olsun. Bu yığının ötesine geçip sana kötülük etmeyeceğim. Sen de bu yığını ve anıtı geçip bana kötülük etmeyeceksin.

53. İbrahim'in, Nahor'un ve babalarının Tanrısı aramızda yargıç olsun.",

<https://www.academia.edu/36208178/Tevrat.pdf>, (02.10.2018).

²⁵⁷ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 10.

bulunmuşlardır. Bundan dolayı İbranilerin konuştuğu bu Kenân dili onlara isnat edilmiş ve *İbranice* olarak isimlendirilmiştir. Yani bu dil, Yahudilerin iddia ettiği gibi Âbir'e değil; dili konuşan İbrani halka dayanmaktadır. Ayrıca İbrâhîm'den önce Abimelek, Adoni-Bezek ve Kiryat Ye'arim gibi İbranice ünlü şahıs ve yer isimleri kullanılmaktaydı. Josephus'un kanıt olarak ortaya koyduğu, üzerinde İbranice yazılar olan taş sütunla ilgili de kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla dayanağı olmayan bir iddiadan ibarettir.

258

1.1.2. "Sâmî Dillerin Kökeni Süryanicedir."

Süryaniler ve onlarla aynı düşüncede olan Mes'ûdî ve İbn Haldûn gibi doğulu tarihçiler, dillerin aslının Süryanice olduğu görüşündedirler. Bu konudaki delilleri ise şöyledir: Nuh ve gemide beraberinde olanlar Tufandan sonra Arap yarımadasına inmişlerdir. Burası Ermenistan'a yakın olan iki nehrin (Dicle-Fırat) arasındaki bölgedir. Gemi bu topraklara geldiğinde orada konuşulan dil Keldânice idi. Süryanice ve Keldânice ise zaten aynı dildir.²⁵⁹

Süryanilerin bu delilleri geçersizdir. Çünkü Bâbil'de dillerin karıştırılması hadisesinde Keldânice de diğer dillerle karışmıştır ve bu dilleri birbirinden ayırmak mümkün değildir. Buna göre İbrâhîm'in ailesinin bu hadiseden korunmuş olması iddiasının delili nedir? Ayrıca Sam'ın ve Tufandan sonra gemiden inenlerin konuştuğu dilin Keldânice olduğu nereden bilinmektedir?²⁶⁰

²⁵⁸ a.yer.

²⁵⁹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 10.

²⁶⁰ a.g.e., s. 11.

1.1.3. “Sâmî Dillerin Kökeni Ermenicedir.”

Ermenilerin, dillerin aslının Ermenice olduğunu iddia etmelerindeki dayanak Süryanilerle aynıdır. Onlar aslında Sam’ın değil Yâfes’in soyundan gelmiş olmalarına rağmen bu iddialarında ısrarcıdırlar. Hatta buna ek olarak Âdem’in yeryüzüne gönderildiği toprakların kendi ülkeleri olduğunu söylerler. Çünkü onlara göre Firdevs, Ermenistan’da idi ve Allah burada Âdem’e dili öğretti. Nuh Tufanından sonra ise geminin bu topraklarda karaya oturmasıyla insanlığın kalan kısmı bu ülkede yaşamına başlamıştır. Buna bağlı olarak dil, yeryüzüne bu topraklardan yayılmıştır. Yani insanlığın ilk ortaya çıkışı ve ikinci yayılması da burada meydana gelmiştir. Ayrıca Yahudilerde olduğu gibi Ermenilerde de bazı kelimeler, dilin aslının Ermenice olduğuna delil olarak getirilmiştir ama bu konuda detaya girilmeyecektir.²⁶¹

Ermenilerin delili de Süryanilerde olduğu gibi geçersizdir. Çünkü daha önce belirtildiği gibi Bâbil’de dillerin karıştırılması hadisesi bütün diller için geçerlidir. Yani Ermenice de dâhil olmak üzere dillerin hepsi karışmıştır ve birbirlerine benzer olmuşlardır. Bundan dolayı Ermenicenin diğer dillerden ayrılarak öne çıkması da aynı şekilde kabul edilemez.²⁶²

1.1.4. “Sâmî Dillerin Kökeni Arapçadır.”

Araplara göre ise dillerin aslı Arapçadır. Çünkü Âdem’e cennette öğretilen dil Arapçadır. Ama zamanla bu dil bozulmuş ve Süryaniceye dönüşmüştür. Tufana kadar da sadece bu dil konuşulmuştur. Ama gemide dili Arapça olan sadece bir kişinin varlığından söz edilmektedir. Bahsi geçen bu kişi ise Curhûm’dur. Tufan sonrası Sam’ın oğlu İrem, Curhûm’un kızlarından biriyle evlenmiştir. Bu şekilde oğulları Ūs aracılığıyla Arapça asıl dil olarak yeniden ortaya çıkmıştır.²⁶³

²⁶¹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 10.

²⁶² a.g.e., s. 11.

²⁶³ a.g.e., s. 10.

Arapların bu iddiasının hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Nasıl ki her topluluk kendisinde olanla övünmek isterse Araplar da aynı içgüdüyle böyle bir iddiada bulunmuşlardır.²⁶⁴

Mevcut iddialar ve cevapları ele alındıktan sonra, dillerin aslı ile ilgili en makul yorum şudur ki; dillerin kökeni aslında birdir ve aynıdır. Bu dillerden her biri zamanla şekil olarak değişse de ve görünüşte pek çok kola ayrılrsa da esasen bu kolların hepsinin mutlak bir aslı vardır. Bahsedilen bu asıl, onu kullananların farklılaşması ve birbirlerinden uzaklaşmalarıyla farklılık göstermiş ve çeşitli lehçelere ayrılmıştır. Yapılan işlerin çeşitliliği ve asırların geçmesi bu değişiklikte büyük rol sahibidir. Çünkü dil, insanlar gibi, yaşadığımız dünya gibi daima bir değişim içindedir ve değişmeye devam edecektir.²⁶⁵

1.2. Arapça ve İbranice Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Aynı asıldan geldiği belirtilen bu dillerden Arapça ve İbraniceyi ele alacak olursak; iki dil arasındaki farklılığın, Esed ve Huzeyl kabilelerinin dilleri arasındaki farklılıktan daha çok olmadığını görebiliriz. Elbette her iki dilin de farklılıkları ve diğerinde karşılığı olmayan terimleri bulunmaktadır. Ama burada bu iki milletin, birbirinden ayrılmadan önce sahip oldukları ortak kökene değinmek isteriz. Çünkü birbirine yakın olan Araplar ve İbranilerin kullandığı pek çok ortak lafız bulunmaktadır. Bu lafızlar, yaşanan yerlerin ve toplumsal durumların farklılaşmasına rağmen değişikliğe uğramamış olan kelimelerdir. Bahsi geçen kelimelerin başında doğa için kullanılanlar gelmektedir. Örnek vermek gerekirse; gökyüzü, yeryüzü, güneş, gündüz, gece, yıl, rüzgâr, yağmur, su, dolu, çiy, nehir, tohum ve buğday gibi kelimeler her iki dilde de ortaktır. Ayrıca baş, göz, kulak, omuz, el, parmak, ayak, karın gibi organ isimleri de Arapça ve İbranicede –çok az farklılık olmakla birlikte- ortak kullanılan kelimelerdendir. Fiillerde ve iştikak yoluyla

²⁶⁴ a.g.e., s. 11.

²⁶⁵ a.g.e., s. 11-12.

elde edilen isimlerde bu ortak kullanımı görmek mümkündür. Özellikle İbranice ve Arapçadaki sülâsî fiillerin ilk iki harfinde, dillerin birbirine olan benzerliği dikkat çekmektedir. Mesela İbranicede *kesmek* anlamına gelen *قَصَّ* fiili bulunmaktadır. Ayrıca *قَصَّبَ، قَصَّرَ، قَصَّعَ، قَصَّفَ، قَصَّى* fiilleri de kesme anlamları içeren ya da kesme eylemine yakın fiillerdir. Bu fiiller Arapçada da aynı şekilde kullanılmaktadır. Hatta Arapçada bu fiillere ek olarak, yine kesme eylemiyle yakın anlamlı *قَصَّمَ، قَصَّلَ، قَصَّدَ* fiilleri bulunmaktadır.²⁶⁶

Arapça ve İbranice'nin bir olduğuna işaret eden iki durum bulunmaktadır: İlki, dildeki unsurların artması ya da eksilmesiyle kendisinde bir değişim yaşanmayan, bunlar olmadan bir konuşmanın mümkün olmayacağı zamirler, ism-i mevsuller, ism-i işaretler, edatlar ve harfler gibi dilin temel taşı olan kelimelerdir. İkincisi ise kendisinde değişikliğin mümkün olduğu isimler ve fiillerdir. Bunlara ziyade gelebilir, i'lâl ve idgâm kaideleri uygulanabilir.²⁶⁷

el-Yâzicî bu konuları araştırdığında Arapça ve İbranicedeki farklılığın aslında sadece şekilde olduğunu görmüştür. Mesela Arapçadaki müennes gaibe (*فَعَلَتْ*) İbranicede *فَعَلَا* olarak gelir. Burada İbraniler ayne'l-fiili fethalı yerine sakin olarak kullanırlar. *ت* harfi yerine de *هَاء* harfini kullanırlar. Ama bu *he* harfi yazılmakla birlikte okunmaz. Fiil ve isimlerin sonlarında yer alan ve aslı *te* olan bu harf, bu isim ve fiillere bir şey bitişmediği sürece *he* olarak kalır. Ancak meful zamiri bitiştiğinde ya da bir kelimeye muzâf olduklarında *te* harfine dönüşür. Arapçada vakıf halinde *te*'nin *he*'ye dönüşmesi durumu gibidir. Ama İbraniler bu harf dönüşümünü hem fiil hem de isimde uygularlar. Başka bir fark ise İbranicede i'lâl ve idgâm kaideleri pek çok durumda uygulanırken; Araplar kelimelerin asıllarını koruma noktasında daha gayretli bir tutum sergilemişlerdir. İbranicede hazf de yaygındır. Ama tüm bunların yanı sıra bu lafızların asıl hallerine bakıldığında hepsinin Arapça karşılıkları ortaya çıkar ve neredeyse yabancı bir şey kalmaz.²⁶⁸

el-Yâzicî, İbranice ve Arapçada bulunun kelimelerin ortak kökenlerine ilişkin araştırmalar yapmak ve deliller getirmek yerine, daha şeffaf ve açık bir yol izlemeyi tercih

²⁶⁶ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 13-14.

²⁶⁷ a.g.e., s. 14.

²⁶⁸ a.g.e., s. 14-15.

etmiştir. Bunu yaparken de başlangıç olarak, zamirlerin yapısından bahsetmeyi uygun görmüştür. Mütakellim zamirlerden örnek verilecek olursa; İbranicede müfred munfasıl zamir اُنِّي (ben) şeklindedir. Cemi‘ munfasıl olan ise نَحْنُو (biz) şeklinde gelir. Bu zamirler muttasıl olarak geldiklerinde kullanım şu şekilde olur:

فَقَدْتِي (أُنِّي için) ياء ile

فَقَدْتُو (نَحْنُو için) واو ile

Arapçada olanın aksine İbranicede zamirler, munfasıl olan asıl sahiplerine lafzen uygun olarak gelmektedirler.²⁶⁹

Muhâtab ve gâib zamirlere gelince, munfasıl ve muttasıl halleri her iki dilde de birbirleriyle uyumludur. Ancak müzekker-müennes cemi‘ zamirler iki dilde de farklılık göstermektedir. Bunların İbranicedeki munfasıl halleri şöyledir:²⁷⁰

أَنْتُمْ (siz-erkekler için)

أَنْتُنَّ (siz-kadınlar için)

هَمْ (onlar-erkekler için)

هُنَّ (onlar-kadınlar için)

Muttasıl olduklarında ise (siz-erkekler için) فَقَدْتُنَّ, (onlar-erkekler için) ise يَفْقَدُو şeklinde kullanılır. Yani mütakellim zamirlerin munfasıl ve muttasıl hallerindeki uyumluluk burada bulunmamaktadır. Bunlar Arapçadaki lafızlara benzemektedirler. Ama Arapçada kalıplar aslî hale daha yakın, nakil ve kıyasın doğruladığı aslî şekle döndürülmeye daha uygundur.²⁷¹

Bahsi geçen *asıl* olanın ne olduğuna işaret etmek gerekirse; هُمْ ve أَنْتُمْ zamirlerinden sonra و harfî gelir. Yani aslı هُمُو ve أَنْتُمُو şeklindedir. و harfinin, bu zamirlerin aslından olduğuna delil ise şairin beytinde olduğu gibi, bazen vezin gereği ortaya çıkmasıdır:

²⁶⁹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 15.

²⁷⁰ a.yer.

²⁷¹ a.yer.

سَلِي إِنْ جَهَلْتَ النَّاسَ عَنَّا وَعَنْهُمْ / فَلَيْسَ سَوَاءَ عَالِمٌ وَجَاهِلٌ

Ayrıca bu zamire başka bir zamir bitiştirinde -ضَرَبْتُمُوهُ- gibi- و harfinin açığa çıktığı yine görülmektedir.²⁷²

هُوَ zamiri tesniye olacağı zaman و harfi م harfine dönüşmüştür. Çünkü bu şekilde hareke alması daha kolaydır. Buna da tesniye elifi bitiştir. Ayrıca müzekkerlik vâvı ve müenneslik nûnu da cemi‘ çekimlerde gelmektedir. Bunun sonucunda *asılda*, tesniye هُمَا, cemi müzekker هُمُو ve cemi müennes de هُمَنَّ olarak gelmektedir. Ama zamanla çok kullanıldığı için هُمُو’daki vâv düşmüş ve cemi‘ anlamı karşılması bakımından zamirin sonundaki mim yeterli görülmüştür. هُمَنَّ’daki mim harfi ise lafzî kolaylık olsun diye nûna idgâm edilmiştir. Yani muttasıl zamirler munfasıl zamirlere, muhâtab zamirler de gâib zamirlere her şekil ve konumda hamledilmiştir. Böylece tüm zamirler tek bir forma girmiştir. Zamirlerin bu asılları İbranicede kaybolduğundan yalnızca kalıntıları bulunabilir. Ayrıca İbranicedeki gâibenin mazi çekiminde özel bir zamir bulunmamaktadır. Bu durum ise kurala aykırılık ve dildeki eksikliğe işaret eder. Bunun yanı sıra Arapların bu zamirleri süsledikleri ve lafzını değiştirdikleri söylenemez. Zaten böyle bir yanlış kullanım söz konusu olsaydı, o zaman yukarıda açıklandığı gibi aslına döndürülmesi mümkün olmazdı.²⁷³

Gâib zamirinde ise iki grupta da (muttasıl-munfasıl) tüm kalıp ve çekimlerde الهاء harfi bulunmaktadır. Ama muhâtab zamirleri, raf halinde التاء ile, diğer durumlarda ise الكاف ile gelmektedir. Oysa muhâtab zamirindeki harfin de her durumda tek bir lafızla gelmesi gerekir. Bazı Yemen lehçeleri bu sözü doğrular mahiyettedir. Onlar raf hali de dahil olmak üzere her durumda kef harfini kullanıyorlar. Örneğin عَصِيْبَتٍ yerine عَصِيْبَا diyorlar. Buna göre أَنْتَ ve türevlerini أَنْتُكَ، أَنْتُمْ، أَنْتُمْ... şeklinde kullanıyorlar. Ama nahivcilere göre bu ibdâl kategorisinde değerlendirilir ve dilsel bir olgu olarak kabul edilemez. Bununla birlikte bazı güvenilir rivayetler, bu kullanımın Habeş dilinde de bulunduğunu göstermektedir. Bu da aslında el-Yâzicî’nin iddiasını doğrular niteliktedir. Buradan Arapça ve Habeşçede eskinin izlerinin bulunduğu görülmektedir.²⁷⁴

²⁷² a.g.e., s. 15-16.

²⁷³ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 16.

²⁷⁴ a.yer.

İncelenmesi gereken diğer bir konu ise iki dilde de bulunan mezîd sîgalardır. Arapçadaki إِنْفَعَلَ ve تَفَعَّلَ bâbları, İbranicede نَفَعَلَ ve هِنْفَعَلَ şeklinde gelmektedir. Bu iki örnek, fiilin geçişliden geçişsize taşınması hakkındadır. Aslında her iki fiilde geçişlilik esastır ve geçişsiz yapıldıklarında da fail aynı kalmaktadır. Örneğin إِنكسَرَ الرُّجَاجُ denildiğinde الرُّجَاجُ faildir. Ama anlam olarak mefulün bihtir. Çünkü kırmanın etkisi onda ortaya çıkar. Fiildeki ziyadelerin hepsinin mefulün bih anlamına gelmesi bunu göstermektedir. Fiilin aslında olan geçişlilik anlamı da geçerliliğini korur. Bu görüşün gerektirdiği sonuca İbraniceden çıkarım yaparak ulaşmak mümkündür: İbranicede muttasıl nasb zamiri olan نِي fiilerin sonuna -(فَقَدَيْ gibi)- gelir. İbraniler bu *nî* zamirini sülâsî mücerred fiilin başına getirip, iki sakin harfin yan yana gelmemesi kuralı gereğince ي harfini düşürdüler. Böylece fiil نَفَعَلَ oldu. Sonra bu fiili نَفَرَدَيْ şeklinde merfûya isnat ettiler. Bu fiil ise Arapçadaki إِنْفَرَدْتُ fiiline karşılık gelmektedir. Böylece Arapçadaki طَنَنْتَنِي’de olduğu gibi, iki zamir -biri fail diğeri meful olarak- tek bir sahipte bir araya gelmiş oldu. Francis bunu zamir fail olarak adlandırmıştır. Çünkü onlarda da bu kalıptaki kullanım mevcuttur. Ama İbranicede birinci zamir, kelimenin kendi aslî yapısına dahil olmaktadır. İki dildeki çekimler aşağıdaki gibidir:²⁷⁵

<u>Arapça</u>	<u>İbranice</u>
<u>إِنْفَرَدْتُ</u>	<u>نَفَرَدْنَا</u>
<u>إِنْفَرَدُوا</u>	<u>نَفَرَدُوا</u>

İbrâhîm el-Yâzicî’nin نَفَعَلَ vezni hakkındaki yaklaşımı doğruysa, bu iddia ضَرَبَنِي örneğinde olduğu gibi ي zamirinin önüne gelen ن harfinin (nûnu-u vikâye) varlığını da açıklar. Bu ن harfinin, fiilin başına getirilmesi reddedilmiştir ama görüldüğü üzere vikâyenin bir anlamı da yoktur. Öyleyse buradaki nûn harfi fiilin asıl yapısında bulunmaktadır. Ancak pek çok dilde bulunan şân zamiri gibi, mecrûr ve mansûbun birbirinden ayrılması için fiilin dışından hazfedilmiştir.²⁷⁶

Aslında iki dilde de kullanılan lafızların çoğunun anlamlarının aynı olmaması ve iştikak yönteminin diğer dildekenden farklı olması tuhaftır. Örneğin Arapçadaki كَلَّ lafzı, kendisine ortak olan herhangi bir lafzın bulunmadığı özlü bir kelimedir. Ancak bu kelime

²⁷⁵ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 16-17.

²⁷⁶ a.g.e., s. 17.

İbranicede *tamamlamak*, *kemâle erdirmek* anlamlarına gelen كَلَّل kelimesine çevrilmiştir. Bunun tersi bir durum olarak بَيَّن kelimesi örnek olarak verilebilir. Zira bu kelimenin İbranicede bir iştikakı bulunmazken, Arapçada بَانَ fiilinin mastarı olması mümkündür.²⁷⁷

1.3. Değerlendirme ve Sonuç

Verilen tüm örnekler incelendiğinde ve bunlar üzerinde düşünüldüğünde, bu iki dilin varlığının aslında tek bir şey olduğuna dair bir şüphe kalmamaktadır. Bu dillerden birinin diğerinden çıktığı ve bunlardan birinin asıl, diğerinin ise onun kolu olduğu görüşü doğru kabul edilemez. Vaz'ın aslı, bazen yalnızca birinde bazen de diğerinde olmak üzere her iki dilde de gerçekleşmiştir. Her biri bu aslı ortaya koymada eşit düzeydedir.²⁷⁸

Arapça ile İbranicenin birliği hükmü mümkün olunca, bu iki dil ile kök dil (الإِزْمِيَّةُ) arasındaki birlik hakkında da bir sorun kalmayacaktır. Bu orijin dil, her iki koluna da eşit mesafededir ve iki dil de ondan bazı şeyler almıştır. Mesela bu dildeki cemi'lerde ن harfi م harfine bedel olmuştur. Muzâri' fiillerde çoğul olmayı ifade eden و ve teklik bildiren ي harflerinde sonra, bir kural olarak ن eklenmektedir. Mazi fiilde gâibenin müennesliğine ت ile işaret edilir. Fiillerin türemesi, başlarına gelen *hâ* harfiyle değil hemze ile yapılır. Bunda mimli mastar bulunmaktadır ve sıfat, sülâsinin üzerine bina edilir. Tüm bunlar göz önüne alındığında bu dil Arapçaya daha yakındır.²⁷⁹

Ayrıca bu kök dildeki tüm harfler, sayı ve hece bakımından İbranicedeki harflerin aynısıdır. ن harfi sakin olduğunda kendinden sonraki harfe idgâm edilir ya da hazfedilip kendinden sonraki harfin harekesi ile okunur. Çok az isim hariç olmak üzere bu dilde tesniye yoktur. Cemi' salim dışında cemi'ler için kullanılan özel bir kalıp yoktur. Tüm bunlar göz önüne alındığında bu dil İbraniceye daha yakındır. Arapça ve İbranicenin kök dille olan benzerliklerinden başka, bu dil bazen iki dille de uyumlu bazen ikisine de tamamen zıttır.²⁸⁰

²⁷⁷ a.yer.

²⁷⁸ a.yer.

²⁷⁹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 17-18.

²⁸⁰ a.g.e., s. 18.

2. FUSHÂ VE ÂMMÎCE

Sözlükte, *sözü açık olmak, sözü anlaşılır olmak* anlamlarına gelen فَصْحُ fiilinden ism-i tafdîl ile oluşturulan الْفُصْحَى kelimesi, *en açık, en anlaşılır olmak* anlamlarına gelmektedir. Yani âmmîcenin karşısında yer alan fushâ, lehçelerden uzak olarak, tüm Arapların ortak dilidir. Kur'ân-ı Kerîm de bütün Arapları kuşatacak şekilde fasih Arapça ile indirilmiştir.²⁸¹

Âmmîce ise sözlükte *halk, genellik, umumiyet* anlamlarına gelen الْعَامَّةُ kelimesinden türetilmiştir. Bir dil terimi olarak الْعَامِيَّةُ, *konuşma dili ve halk diline* karşılık gelmektedir.²⁸²

Konu, standart dil olan fushâ ve halk dili olan âmmîce hakkında yazarımız İbrâhîm el-Yâzicî'nin bakış açısı ve yorumlarıyla sınırlı tutulacaktır.

el-Yâzicî, yıllardır yazarlara ve alimlere, fushânın âmmîceyle değişmesi gerektiği çağrısında bulunan yazıların varlığından bahseder. Bu öneri sahiplerine göre kitap ve gazetelerde âmmîce kullanılmalı, Latin harfleriyle yazmaya uygun olacak şekilde yeni harfler ortaya konulmalıdır. Hatta bunlardan bazıları Batı dillerinde olmayan Arapça heceleri göstermek için özel işaretler getirmişlerdir. Adı geçen bu harflerle yazılıp basılmış hikâye vb. yazılardan örnekler el-Yâzicî'ye ulaşmıştır. Bunlar Mısır âmmîcesi ile yazılmışlardır. Ama Arap harfleriyle değil, Süryani harfleriyle yazılmış Arapça yazılardır. Bu şekilde yazılmış olan eserler okunduğunda, lafızlar kulağa Arapça öğrenen bir Batılı'nın telaffuzu gibi gelmektedir. Özellikle harekelerin med harfleriyle yazıldığı yerlerde, yazılar iyice yabancı bir dil izlenimi uyandırmaktadır. Bu şekle uyarak konuşan bir Arap'ı işitenler, bu topraklarda yaşayan bir Batılıyı taklit ettiğini zannedebilirler. Daha da tuhafı okuma yazma bilmeyen Mısırlılara bu harflerle Arapça öğretmenin daha kolay olduğunu iddia etmeleridir. Bu harflerin, Katar'da okuma yazmanın yayılmasında büyük katkısının olacağını savunurlar. Ama onların yanlılığı şudur ki, Mısırlılar onların dilinin

²⁸¹ <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/فصحى/>, (11.01.2019).

²⁸² <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/العامية/>, (11.01.2019).

harfleriyle Arapça okumayı öğreniyor değillerdir. Oysa aşına olunan harflerle okumayı öğrenmek kişi için daha kolaydır.²⁸³

el-Yâzicî'nin şahit olduğu o yıllarda, Temyiz Mahkemesi hâkimlerinden biri olan Mr. Wilmore Mısır âmmîcesinin kurallarını anlatan bir kitap yazmıştır. 1901 yılında yazılan kitabın ismi *el-'Arabiyyetu'l-Mahalliyye fî Mısır* idi.²⁸⁴ Bunu da İngiliz harflerini kullanarak yapmıştır. Bu sayede Arap topraklarında yaşayan İngilizlerin kendi alfabeleriyle Arapçayı öğrenme imkanları olmuştur. Wilmore'den başka da modern Arapçanın kurallarını öğretmek amacıyla kitaplar telif etmeye çalışan İngilizler olmuştur. Dr. Wilhelm Sitta'nın 1890 yılında yayınladığı *Kavâidu'l-Lugati'l-Âmmiyye fî Mısır* kitabı ve Alman müsteşrik Dr. Carl Wollers'in *el-Lehcetu'l-Âmmiyye el-Hadîse fî Mısır* kitabı bunlara örnek olarak verilebilir.²⁸⁵ İngilizlerin bu tarz kitapları yazmalarının bir başka sebebi de fushâyı kaldırıp yerine Latin harfleriyle yazılabilen âmmîceyi koyma isteğidir. Bunun gerekliliğini ise şöyle açıklamaktadırlar: “*Arapça ölü ve eski bir dildir. Araştırma ve bilimsel keşifler için elverişli değildir. Oysa ki bilimin faydaları kitapların derinliklerinde kalmış bir dille değil, ancak yaşayan bir dille yayılabilir. Bu yüzden fushânın âmmîceyle değişmesi gerekir.*” Bu düşüncelerine göre Arap harflerinin formunda da değişiklik gerekecektir. Çünkü Arapçanın hece harfleri, sesleri tam anlamıyla karşılamamaktadır. Bu değişimi savunmalarının bir diğer nedeni ise Arapça öğrenen yabancılar, Arapça kitaplarda sadece eğitimli kişilerin anlayabileceği kelimeler olduğunu gözlemlemişlerdir. Ayrıca Arapçada sessiz harflere gelip okuyuşları gösteren hareketlerin yabancılar tarafından anlaşılmasının zor olduğunu ifade etmektedirler. Bunun yerine kendi dillerinde olduğu gibi kelimenin hecelerine sesli harflerin -med harfleri-konulmasını istemektedirler.²⁸⁶ Ama bu yöntem uygulanacak olursa mesela سَلِيم, سَالِم, سَلَم kelimelerinin yazılışları arasında fark kalmayacaktır. Çünkü onlara göre heceleri ve sesleri belirtmek için sin harfinden sonra elif, lam harfinden sonra yâ harfî gelecek, bu durumda hepsinin yazılışı aynı olacaktır. Aynı şekilde قاتل ve قتل arasında görünürde bir fark olmayacaktır. Oysa tüm bu med ve hareketler Arapçanın doğru anlaşılmasını

²⁸³ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 217.

²⁸⁴ Bedrettin Çetiner, “Arap Âleminde Fasîh Dil-Âmmî Dil Mücadelesi”, *İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 7-8-9-10, (1995), s. 352.

²⁸⁵ a.g.m., s. 352.

²⁸⁶ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 218.

sağlamaktadır.²⁸⁷ Eğer bu tarz bir girişimde bulunulursa şüphesiz bu, Arapçada kolaylık sağlamaktan çok, dili anlaşılmazlık ve bozulmaya sürükleyecektir.²⁸⁸

Bazı yazarlar ve İngiliz gazeteleri Arapçanın Latin harfleriyle öğretiminin Katar'daki devlet okullarında uygulanması gerektiğini de savunmaktadırlar. Böylece bu kullanım kısa sürede yayılacak ve fushâ zamanla terk edilecektir.²⁸⁹ Arap halkı için bu uygulama dilin sağlığı açısından zararlı olmakla birlikte Arapçayı yeni öğrenen yabancılar için kabul edilebilir bir durumdur. Ama sadece yabancılarla sınırlı tutulması koşulu dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde Arapçanın Latin harfleriyle devamı, başta Kur'ân-ı Kerîm ve önceden yazılmış dinî, ilmî ya da edebî eserlere zarar verecektir.²⁹⁰

Yabancıların fushâ âmmîce ayrımı yapıp âmmîcenin kullanılmasını istemelerindeki temel sorun, onların bu ikiliği iki ayrı dil gibi görmeleridir. Bunun da sebebi aslında şudur: Yabancı biri eğer sadece âmmîceyi öğrenirse, fasîh bir kelimeyle karşılaştığında bunu anlamayabilir. Yine aynı şekilde sadece fushâ öğrenirse de âmmîce konuşulduğunda onu anlamayacaktır. Ama bir Arap'a göre bu ikisi ayrı şeyler değillerdir. Bir Arap fushâ olan bir cümle veya lafız duyduğunda bunu anlamakta herhangi bir sorun yaşamaz. Fushâ ile yazılan kitap ve gazeteleri zaten takip etmektedirler. Aslında temel fark âmmîcenin gramerden uzak olmasıdır. Örneğin جَاءَ الرَّجُلَانِ cümlesi herkes için anlaşılırdır. Ama eğitim düzeyi yüksek olmayan halk nezdinde, bu cümledeki الرَّجُلَانِ ile الرَّجُلَيْنِ arasında bir fark yoktur. Bununla birlikte halk, sanatlı söyleyişlerin olduğu bazı yazıları anlayamamaktadır. Örneğin el-Harîrî, el-Mutenebbî, İmruülkays ve 'Ubeyd b. el-Ebras halkın dillerini anlamakta güçlük çektikleri şairlerdendir. Ama bu yazarların Cahiliye Dönemi'nde yaşadıkları ve günümüz fushâsından ayrıldıklarını söylemekte fayda vardır. Çünkü bu edebiyatçıların dilleri fasîh olmakla birlikte, kinaye ve istiareleri içerisine alan, edebî sanatların yoğun olarak kullanıldığı dillerdir. Yani halk için fushâ ve âmmîce arasında i'râb dışında temel bir ayrım yoktur. Dili yeni öğrenen yabancılar da bu tarz dil kuralları kendilerine zor geldiği için âmmîce öğrenmeye yönelmektedirler.²⁹¹

²⁸⁷ a.g.e., s. 220.

²⁸⁸ a.g.e., s. 218.

²⁸⁹ a.yer.

²⁹⁰ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 221.

²⁹¹ a.g.e., s. 218-219.

Âmmîcenin bilimsel araştırmalar için daha elverişli olduğu meselesi inkâr edilemez. Çünkü vezin, i'râb gibi dil kaideleri uygulanmadığı için yabancı dilden alınmak istenen modern kelimeler herhangi bir kalıba sokulmaksızın alınabilir. Aslında bu konu tüm Arapların dikkate alması gereken bir meseledir. Çünkü modern bilim Arap okullarında okutulmakta ama Arapçada bilimsel terimleri karşılayan kelimelerin çoğu bulunmamaktadır. Arapların bilimsel çalışmalarının durduğu dönemden sonra Arap dünyası dışında araştırma ve buluşlar devam ettiği için yeni bilimsel terimler ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı bu alanlara ait olan terimler Arapçada eksik kalmıştır. Mevcut eksikliği gidermek için iki yönteme başvurulabilir: Birincisi yabancı kelimeleri aynen alıp Arapça kalıplara uymamasına rağmen kullanmak. Bu durum Arapçanın bozulmasına neden olacaktır. İkinci yol ise yabancı kelimelerin bir kısmını Arapçalaştırmak, bir kısmı için de kelimelerin eş anlamlılarını türetebilmek. Eğer yazarlar bu gayreti göstermezler ve Arapçayı korumak adına adım atmazlarsa fushâ zamanla yok olup, sadece camilerde ve mahkemelerde kullanılan bir dil haline gelecektir.²⁹²

Fushânın yerine âmmîceyi getirmek isteyenlerin temel iki dayanağına yer verip bunların haklılığı ya da haksızlığını el-Yâzicî nazarında ele alacak olursak; Arapçada sorun olarak gördükleri ilk şey, Arapçanın dil kurallarının detaylı ve fazla olması, bunların öğrenimi zorlaştırması ve öğrenim süresini uzatmasıdır. İkincisi ise Arapçadaki kelimelerin bilim, sanayi ve diğer modern alanlardaki yenilik ve çalışmalarda yetersiz kalması, bu alanlardaki terimlerin karşılığının Arapçada olmamasıdır. İlk meseleye baktığımızda; bir konu ile ilgili nahivcilerin farklı görüşlerde olduğunu görmekteyiz. Bu durumda dil öğrencisinin kafası bu ihtilaflardan dolayı karışmaktadır. Yani dili öğrenmeye çalışan birisi nahiv kurallarını kavramak için uzun yıllar harcasa yine de hataya düşebilir.²⁹³ Çünkü nahiv ilminde farklı prensiplerin benimsendiği ekoller bulunmaktadır. Endelusî, *el-Mufassal*'ın şerhinde ekollerin yaklaşımları ile ilgili şunları söylemiştir: “*Kûfeliler usule aykırı olana cevaz veren bir beyit işitseler, o beyti asıl sayarlar ve üzerine konu bina ederler.*” Yani Kûfe Ekolü, sema‘ konusunda hiçbir sınırlandırma yapmadan şâz ve hatalı olan dil örneklerini alıp onlar üzerinden kurallar koymaktadır. Basra Ekolü ise bunun tam tersine, dilin sıhhati konusunda oldukça titiz

²⁹² el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 219-220.

²⁹³ a.g.e., s. 222.

davranarak, dilde kıyas olarak kabul edilecek sema‘ temelli verileri kabulde pek çok şart ve kuralı zorunlu görmüştür.²⁹⁴

Yukarıda kısaca değindiğimiz dildeki farklı prensipler elbette dili tam ve doğru olarak öğrenmede bir zorluk olarak bireyin karşısına çıkacaktır. Ama bahsi geçen bu meseleler şiirden ayet, hadis veya bir beyit tahriç etmek gibi, dilde uzmanlık gerektiren alanlar hariç; salt Arapçayı öğrenen kişileri ilgilendirmemektedir. Çünkü nahivdeki bu ayrılıklar dili öğrenen herhangi birinin karşısına çıkmamaktadır. Bu ihtilaflarla dilde daha detaylı çalışan insanlar karşı karşıya gelmektedir.²⁹⁵

Yine de dilde en doğru olanı tespit etmek için *el-Ahkâmu’l-‘Adliyye Dergisi* yazarlarının şer‘î kitapları inceleyip öğrencilere kaynaklık etmesi bakımından en doğru ve ideal olanı belirlemeleri gibi, Arap Dili için de bilgili ve bakış açısı doğru olan ilim adamları bir araya gelip bir komisyon oluşturmalıdırlar. Böylece okuyuş farklılıkları, şâz kullanımlar ve şiirin gerektirdiği zaruretlar hususunda bir ortaklık sağlanabilir. Nasıl ki Arapça Kur’ân ile birleştiyse kurulacak bir komisyon aracılığıyla dilin kuralları da birleşebilir.²⁹⁶

Buna göre dil kitapları incelenip, şu an kullanımda olmayan nadir kelimeler atılabilir. Çünkü bu tarzda kelimelerin metinlerde olması sadece şerh edilmesi gereken kısımların uzamasına neden olmakta ve öğrenciye fayda vermeksizin onun kafa karışıklığının artmasına sebep olmaktadır. Daha sonra artık kullanılmayan ve anlamları kapalı olan kelimelere göz atılmalıdır. Özellikle taş, maden, bitki ve hayvan isimleri bu kategoridedir. Bahsi geçen nadir, anlaşılmasız ve artık kullanılmayan bu kelimeler gözden geçirilerek, okuyucunun uzun araştırmasını gerektirmeyen ve kolay ulaşılacağı şekilde yeniden düzenlenmelidir. Böylece Arapça dil kitaplarına erişim Avrupa dillerinde olduğu gibi sağlanabilir. Bu aşamaya gelindiği takdirde dilin öğrenilmesi daha kolay olacağı ve uzun zaman almayacağı için yabancıların şikâyet ettiği tüm zorluklar giderilmiş olacaktır. Diğer bir faydası da Araplar içerisindeki eğitilmiş sayısının artması

²⁹⁴ M. Şirin Çıkar, “Nahiv İlmi”, *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*, ed. İsmail Güler, İstanbul: İSAM Yayınları, 2015, s. 100-101.

²⁹⁵ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 223.

²⁹⁶ a.yer.

ve fushânın yaygınlık kazanması olacaktır. Tüm bunlar da kuşkusuz yazı dili ve fushâyı olumlu yönde etkileyecektir. Çünkü yazarlar artık yayınlanan fasîh kitaplarla rekabet içerisine girecekler ve mümkün olduğunca sokak ağzı ve aşağı seviyedeki tabirleri kullanmaktan kaçınacaklardır.²⁹⁷

Fushânın yerine âmmîcenin gelmesini gerekli bulanların Arapçada sorun olarak gördükleri ikinci konu ise dildeki lafızların bilim, sanayi vb. alanlarda lafız bakımından eksik olmasıdır. Arapçanın modern alandaki bazı kelimeleri karşılamada yetersiz kaldığı herkes tarafından kabul edilmektedir. Arap yazarlar, Avrupa ve Amerika’da yazılmış olan bilimsel kitapları incelediklerinde Arapçada karşılığı olmayan pek çok yabancı kelimeyle karşılaşacaklardır. Eğer dil içerisinde bu kelimeleri karşılayan lafızlar türetilmezse Arapça, Avrupa dilleriyle karışmış bir dil haline gelecektir.²⁹⁸

Aslında burada önerilen dilin anlam genişlemesine uğraması gerekliliğidir. Çünkü dildeki her anlamı karşılayan ayrı bir kelime yoktur. Bu yüzden bir kelimedenden yeni kelimeler türetilerek her birinin yeni anlamlar kazanması sağlanır. Arapçanın yeni çağdaki kelimeler açısından eksik kalması ‘Önceleri bu dil, bilimin diliydi. Bugünün ilmi, eski alimlerinkinden farklıdır vs.’ denilerek konunun göz ardı edilmesinin kimseye bir faydası olmayacaktır. Çünkü içinde bulunulan çağ, içerik ve terimlerinin eskiden farklı olduğu, bilim ve araştırma çağıdır.²⁹⁹

Yabancı kelimelerin/terimlerin Arapçaya kazandırılması amacıyla bu kelimelerin eş anlamlılarının Arapçada türetilmesi ya da yabancı kelimelerin Arapçalaştırılmasıyla ilgili bir komisyon kurmayı *Müeyyed Dergisi*’nin bazı yazarları gereksiz görmüştür. Kelime türetilmesine yüz kadar kelimedede ihtiyaç duyulduğu, bunu da *Müeyyed* gibi bir derginin yapabileceğini belirtmişlerdir. Bu iddialarının ardından bazı yabancı kelimeler için aşağıda vereceğimiz kelimeleri teklif etmişlerdir:³⁰⁰

²⁹⁷ a.g.e., s. 224.

²⁹⁸ a.yer.

²⁹⁹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 224-225.

³⁰⁰ a.g.e., s. 225.

Otomobil	جَوَابَةٌ, عَرَبِيَّة	Tramvay	سَيَّارَةٌ
Kablolu telgraf	بَرْق	Kablosuz telgraf	لَمْحٌ, شُعَاع
Telefon	النَّاقِلُ, سَفِيرٌ, نَمَّام	Fonograf	سَمِير
Fotoğraf	رَصْدٌ, عَيْنٌ	Sinematografi	خَيَالٌ
Yaka	رَقِيَّةٌ	Pelerin	كَتِفِيَّةٌ
Palto	ظَهْرِيٌّ	Pantolon	سَاقَانٌ

Bu kelimelerin Araplar tarafından işitilmediği ve kullanılmadığı aşikardır. Eğer yazarlar ve bilginler buna benzer önerilerle gelirlerse dil için verilen savaş kaybedilmiş ve dil de yok olmuş olur. Ayrıca *Müeyyed* yazarlarının belirttiği gibi dilde karşılığı bulunması gereken kelimelerin sayısı yüz değildir. Aksine yabancı bilimsel bir dergi okuduklarında, sadece bir bölümde Arapçada eş anlamı olmayan yüz kelimeyle karşılaşacaklardır. Bu yüzden her ne kadar kimi yazarlar bu iş için komisyon kurulmasını lüzumsuz görseler de bu, önemli bir gerekliliktir. İhtiyaç duyulan kelimelerin Arapçalaştırılması ve dildeki bu büyük eksikliğin kapatılması işi kolay olmasa ve belli bir zamanla sınırlı olmasa da bu önemli çalışmanın yürütülmesi için modern ilimlere hâkim bilginlerden oluşan bir komisyon kurulmalıdır. Bu ilim insanları türemiş kelimelerin anlamlarına, mecazlara ve dilin konularına vâkıf olan kişilerden seçilmeli ve çağın gerektirdiği şekilde, ihtiyaç oldukça kelime türetmeye devam etmelidir.³⁰¹

Şüphesiz eski kitaplar ve sözlükler incelendiği takdirde şu an ihtiyaç duyulan ama yazı dilinde ve âmmîcede mevcut olmayan pek çok kelime ve terkiplerle karşılaşılacaktır. Gerekli olan bu kelimelere ulaşmak elbette kolay değildir. Çünkü uzun bir zaman ve sürekli araştırma gerektirmektedir. Sadece yazıyla sınırlı olan ve konuşmada varlığını koruyamamış bu lafızları araştırarak kişinin dil hususunda yeterince bilgili olması gerekmektedir. Günümüz şartlarında önemli bir ihtiyaç haline gelen bu mesele için eski

³⁰¹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 226.

kitaplara dönülerek şu an gerekli olan kelimeler bir araya getirilmelidir. Ancak bu şekilde dil öğrencisi ihtiyaç duyduğu kelimelere herhangi bir zorluk yaşamadan ulaşabilir.³⁰²

3. DİL VE ÇAĞ

Yazar İbrâhîm el-Yâzicî, içinde bulunduğu dönemden bahsederek, o çağdaki tüm kalem erbabının Arapçadaki geri kalmışlıktan ve eksiklikten haberdar ve muzdarip olduğunu bildirmektedir. Arapça sözlükler, yazarların ve çevirmenlerin ihtiyaçlarına cevap veremeyecek yetersizliktedir. Bu yüzden yazı yazmak bu insanlar için bir hayli zor olmaktadır. Halbuki Arapça, dildeki kelimeleri bol, anlatım sahası son derece geniş, manaların betimlemeye en uygun olduğu dildir. Geçmişten gelen bu zenginliğe rağmen Arapça, bugünün dünyasındaki sanayi ve bilim terimlerini ifadede yetersiz kalmaktadır. Buna bağlı olarak pek çok mobilya, kıyafet ve birtakım eşyaların Arapça karşılığı dilde bulunmamaktadır. Bunun ortaya çıkardığı durum, adeta gördüğü nesnelere bilen ama onları lafza dökemeyen dilsiz bir kişinin hali gibidir.³⁰³

Oysa Arapça bal için 80, şarap için 200, aslan için 500, felaket için 400, kılıç ve deve için 1000 kelime türetmiş bir dildir. Ama çöl şartlarında ortaya çıkan dilin o zaman sahip olduğu kelimeler dünyalarında var olan olay ve eşyalarla sınırlıdır. Nasıl ki dil denen olgu toplumun bir aynasıysa, gelişen ve değişen toplumla birlikte dil de değişmeli ve ilerlemelidir. Elbette toplumdaki bazı geri kalmışlıklar da dilin gerilemesine neden olacaktır. Örneğin bilimin, sanatın, felsefenin vb. zirvede olduğu Abbasiler döneminde Arapçaya yabancı bir lafız -ilaç, tıbbi malzeme ve hastalık isimleri gibi tıp terimleri hariç- neredeyse hiç girmemiştir. Ama sonraki dönemlerde toplumda yaşanan sıkıntılar ve bozulmalar Arapçayı da olumsuz etkilemiştir.³⁰⁴

Dildeki bu eksikliklerin giderilmesi amacıyla Kahire’de bir dil toplantısı düzenlenmiştir. Sadece Mısırlı konuşmacılarla sınırlı tutulan toplantı³⁰⁵ Arapçanın

³⁰² a.g.e., s. 229.

³⁰³ a el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 55.

³⁰⁴ a.g.e., s. 56-57.

³⁰⁵ İbrâhîm el-Yâzicî toplantıda söz hakkının sadece Mısırlılarda bulunması durumundan oldukça rahatsız olmuştur. Tüm Arapları ilgilendiren bir meselede Arapça konuşan diğer bilginlerin de katkısını gerekli

ihtiyaçlarını gidermede tek başına yeterli olmasa da konunun gündeme getirilmesi açısından önem arz etmektedir.³⁰⁶ Toplamda 6-7 oturumdan oluşan bu toplantı sonucunda, yabancı 20 kelimeye karşılık gelecek 20 yeni kelime üretilmiştir. Bu kelimelerden bir kısmına yer verecek olursak;³⁰⁷

- Onaylama belirten براقوا (bravo) yerine مَرَحَى ve أَيَحَى kelimeleri getirilmiştir. Bunun aksi olan beğenmeme durumunda ise بَرَحَى kelimesini kabul etmişlerdir. Aslında Arapçada bu anlamları karşılayan kelimeler bulunmaktadır. Onaylama ve övgü durumlarında اللهُ، مَا شَاءَ اللهُ، أَحْسَنْتَ، أُجِدَّتْ، اللهُ اللهُ، اللهُ أَنْتَ اللهُ، اللهُ أَنْتَ اللهُ، اللهُ أَنْتَ اللهُ، اللهُ أَنْتَ اللهُ، اللهُ أَنْتَ اللهُ gibi kalıplar kullanılmaktadır. Ayrıca aferin anlamına gelen بَخَ ve بَخَ بِهَ ve بَخَ بِهَ tabirleri de dilde mevcuttur. Bir şeyin onaylanmaması ve yerilmesi durumlarında ise لَفْلَانِ، أَفٍّ لَهْ، تَبَّأَ لَهْ، جَزِيًّا لَهْ، قَبْحًا لَهْ، سَوْءًا gibi kalıplar kullanılmaktadır.
- Fransızcadan alınan بونجور (iyi sabahlar) ve بونسوار (iyi akşamlar) yerine Arapçada zaten yıllardır var olan عَمَّ صَبَاحًا ve عَمَّ مَسَاءً gibi selamlaşma kalıplarının kullanılması tercih edilmiştir. Ayrıca Arapçada bu anlamları karşılayan başka kalıplar da mevcuttur ve bunları halk arasında en cahil olarak tanınan insanlar bile bilirler. Sabah selamlaşmaları için صَبَّحَكَ اللهُ بِالْخَيْرِ ifadeleri kullanılırken; akşam selamlaşmaları için أَسْعَدَكَ اللهُ مَسَاءً، نَهَارُكَ سَعِيدٌ، لَيْلَتُكَ سَعِيدَةٌ denilmektedir. Yani dilde karşılığı olan bu tarz kelimelerin yabancı dildeki halleriyle kullanılmasına gerek yoktur. Bunun yerine ülkenin gençlerine vatan sevgisi aşılmalı, sahip oldukları dile ve kültüre sahip çıkmaları özendirilmelidir.
- Numara anlamına gelen نومرو (numara) yerine نُومْرَةٌ kelimesi kabul edilmiştir. نُومْرَةٌ kelimesinin Arapçada önceden beri 'كَمْ نُومْرَةٌ هَذَا الثَّوْبُ؟' cümlesindeki anlamıyla kullanıldığını söyleyenlerin bu yorumu doğru değildir. Çünkü نمره kelimesi kaplanın derisinde de görüldüğü üzere zıt olan renk yani benek anlamında kullanılıyordu. Bu yüzden bu iddiada ısrarcı

görmektedir. Çünkü Arap toplumu dilde yapılan değişiklik ve eklemeleri benimseyip kullanmadıkça yapılan tüm çalışmalar sonuçsuz kalacaktır. Bunun için de kendi halklarını temsil açısından Mısır dışından Arap ilim adamlarının katılımı gereklidir. Bkz.: el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 58-59.

³⁰⁶ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 56.

³⁰⁷ a.g.e., s. 60-61.

olmayıp, kelimeyi ta‘rîbe uğramış yeni bir lafız olarak kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

- Ta‘rîb yoluyla Arapçaya girmiş التَّرْبِيدُ (torpil gemisi) kelimesi yerine الحَرَافَةُ lafzının kullanılması önerilmiştir.
- Arapçada kullanılan الكُورْدُون (kordon) yerine الوَشَاح (kuşak) kelimesinin kullanılmasını tercih etmişlerdir. Aslında الكوردون kelimesi yabancı bir dilden Arapçaya kazandırılmış bir lafız değildir, dilin aslında mevcuttur. Kelime başlangıçta ipin kuvvetini ifade ederken zamanla anlam değişmiş ve ipekten dokuması olan kuşakları karşılar hale gelmiştir. Bunlar, kadınların bellerine ve başlarına süs olsun diye bağladıkları, örtülerin ve cibinliklerin etrafını çevreledikleri ve kılıç bağı olarak kullandıkları şerit ve kuşaklardır. الوشاح için ise son anlam -kılıç bağı- dışındakiler uygun değildir.
- البلكون (balkon) yerine saçak ve çıkıntı anlamlarına gelen الطَّنْفُ kelimesini uygun görmüşlerdir. Çünkü onlar balkonu, sundurma olarak açıkladıkları için الطنف lafzının bu anlamı karşılayacağını düşünmüşlerdir. Oysa bunun yerine الجَنَاح kelimesini kullanmak daha doğru olacaktır.
- Halk arasında شَمَاعَة (askı) denilen, batılı bir kelime olan بورت مانتو (portmanto) kelimesine karşılık المِشْجَبُ (elbise askısı) kelimesi tercih edilmiştir.
- Muarreb bir kelime olan الصالون (salon) yerine الجوانتي kelimesini, الجوانتي (guanti: İtalyanca eldiven) yerine الفُقَّاز kelimesini, الكارت (kart) yerine بَطَاقَةٌ kelimesini ve البوليس (polis) yerine ise الشَّرْطِيَّة ve الجَلْوَاؤُ kelimelerini kullanmayı daha uygun görmüşlerdir.

Kahire’deki dil çalışması kapsamındaki kelimelerin birkaçına yer vermiş olduk. Bu husustaki bir eleştiriden bahsedecek olursak; kelimelerin konulduktan sonra herhangi bir araştırma ve inceleme yapılmaksızın yayınlanmış olmalarıdır. Kuşkusuz bu, dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bununla birlikte yaptıkları bu çalışmaların dildeki yeri çok

önemli ve kıymetlidir. Ne var ki türettikleri bu kelimelerin ardından dahil oldukları bu topluluğu sonlandırmışlardır.³⁰⁸

Arapçadaki kelime türetim yollarını üç başlık altında toplayabiliriz: İrticâl, iştikak ve mecaz.³⁰⁹ İrticâl, herhangi bir hazırlık yapmadan söz söylemek demektir. Kelime türetimi açısından ele alındığında ise bazı seslerin isimlendirilmesi konusunda doğadaki seslerin taklit edilmesi ya da kendisinden önce konulan kelimeyle herhangi bir ortak anlam taşımaksızın yeni bir isimlendirme yapılmasını ifade etmektedir.³¹⁰ Kelime türetme ilk olarak irticâl ile başlamıştır. İnsanoğlu dil melekesini henüz kazanmadığı zamanlarda bu yolla sesleri adlandırmıştır. Canlı ya da cansız varlıklardan işitilen seslerin taklit edilmesi ve bu seslere en yakın konuşma seslerine benzetilmesiyle kelimeler vaz' edilmiştir. İrticâl ile türetilen bu kelimeler çoğunlukla tek heceyi geçmezler ve kişiler yerine olaylara işaret ederler. Bunlara örnek olarak; صَرَّ ([cırcır böceği] ötmek), فَحَّ ([yılan] tıslamak), أَنْ ([inlemek]), خَرَّ ([akarsu] şarıldamak), صَلَّ (çın çın etmek) verilebilir. Herhangi bir sesin meydana gelmediği şeylere isim vermeleri gerektiğinde ise onların hareketlerini temel almışlardır. Hareket ile ses arasında çoğunlukla bir bağlantı gözetilerek hareket, olması gerektiği düşünülen sese benzetilmiştir. Bu şekilde türetilen kelimelere örnek olarak şunlar verilebilir: شَبَّ ([ateş] tutuşmak), هَبَّ (kıpırdamak, uyanmak, kalkmak), مَطَّ (germek).³¹¹

İki harfle türetilen bu kelimelerin ortasına med harfi getirilerek, taklit edilenin hareketiyle uyumlu olan yeni adlandırmalar yapılmaya başlanmıştır. سَالَ (akmak), مَارَ (sallanmak), فَاحَ (kokusu yayılmak), حَامَ ([kuş, helikopter vb.] havada daireler çizerek uçmak) bunlardandır. Daha sonra bazı şeylerin sıfat ve görünüşleri arasında bir bağ olduğunu varsayarak bunların nitelikleri isimlendirilmiştir. Örneğin; رَنْتَ ([elbise]

³⁰⁸ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 62. Kahire'de dil için çalışmalar yapıp daha sonra kapanan bu topluluk, zaman içerisinde geçirdiği bazı aşamalardan sonra 1932 yılında "Mecme'u'l-Lugati'l-'Arabiyye" adıyla resmen kurulmuştur. Bkz.: Soner Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, 1. b., Ankara: Grafiker Yayınları, 2015, s. 277.

³⁰⁹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 66.

³¹⁰ Rıfat Akbaş, "İrticâl ve Mecâz Yöntemleriyle Arapçada Kavram Oluşturma", *Ekev Akademi Dergisi*, C.21, S. 71 (Yaz 2017), s. 259, 262.

³¹¹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 66.

eskimek), كَلَّ ([kılıç] körelmek), خَفَّ (hafiflemek), لَانَ (yumuşak olmak, esnemek), رَابَ ([süt] kesilmek), بَرَ ([toprak] işlenmemek).³¹²

Lafız-mana ilişkisi göz önünde bulundurularak anlama uygun olacak şekilde kelime türetilmesi devam etmiştir. Adlandırma faaliyetlerinin genişlemesi neticesinde tek hecelere ikinci, üçüncü ve dördüncü heceler eklenerek, sünâî kelimelerden sülâsî, rubâî ve humâsî kelimeler türetilmeye başlanmıştır.³¹³

İştikaka gelecek olursak; kıyâsî ve semâ'î olmak üzere iki çeşittir. el-Yâzicî'nin yaptığı bu sınıflandırmaya göre kıyâsî iştikaka sarf kitaplarında yer alan muzari ve emir fiillerin yapısı, ism-i fail ve ism-i meful gibi kıyasla ortaya konulan isim ve fiiller girmektedir.³¹⁴ Aslında burada bahsi geçen kıyâsî iştikak, iştikâk-ı sağîrdir. Terim olarak, türetilen kelimenin kök kelimeyle anlam ilişkisi sağlanacak şekilde, kökteki ses ve harflerin sıralaması değişmeden kelimenin başka bir kalıba dökülmesidir.³¹⁵ Bu iştikak türüne iştikâk-ı 'âmm, iştikâk-ı sarfî, iştikâk-ı asğar da denilmektedir.³¹⁶

el-Yâzicî'nin asıl üzerinde durmak istediği iştikak türü semâ'î iştikaktır. Burada bütün kelimelerin türetilmesinde geçerli olmayan, daha özel bir iştikak söz konusudur. Semâ'î iştikakta iki türetim şekli mevcuttur. İlkinde kesinlikle kıyasa yer verilmez. Örneğin الخمر الغفار, الريحان, السحاب, الغداة, الضحى, العشي, الجرف, العبر, الأخمص, الخاصرة, kelimeleri bunlardandır. Diğerinde ise her zaman geçerli olmamakla birlikte kıyasın payı bulunmaktadır. Mesela الْقِطْعَةُ (parça) lafzına kıyasla *parça* anlamı içeren bazı kelimeler bu kalıpla türetilmiştir: الْكِسْرَةُ (kırık), الْقِصْدَةُ (kırık parça), الْكِسْفَةُ (parça), الْفُلْدَةُ (ciğer parçası, kırıntı), الْخِرْقَةُ (kırpıntı), الْقِدَّةُ (parça), الْفُلْفُلَةُ (parça). Ama bu kıyas durumu sülâsî kökünde *kesme*, *parçalama* anlamı taşıyan her fiile uygulanamaz. Mesela sülâsîleri صَلَّمَ (kökünden kesme), سَلَّحَ (ayırarak, sıyırmak), قَرَضَ (kırpmak), قَطَمَ (koparmak), بَنَلَ (kesmek) olan kelimelerden, bahsedilen kıyas yoluyla الصِّلْمَةُ, السِّلْحَةُ, الْقِرْضَةُ, الْقِطْمَةُ, الْبِنْلَةُ gibi kelimeler

³¹² a.yer.

³¹³ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 67. Kelimelerin kökeninin iki harfe dayandırılması hususunda Darwin'in doğal seleksiyon görüşü etkili olmuştur. Ama yapılan çalışmalar neticesinde kelimelerin iki harften başlayıp zamanla harflerin artması yerine iki ve daha fazla hecenin zamanla kısılması söz konusudur. Sünâiyye kuramı için bkz.: Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, s. 62-76.

³¹⁴ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 67.

³¹⁵ Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, s. 33.

³¹⁶ Abdulkadir Bayam, *Arap Dilinde İştikâk*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 18.

türetilmemiştir. Yani her fiilden ism-i fâil ve ism-i mef'ûl türetilmesindeki gibi bir genel geçerlik burada söz konusu değildir.³¹⁷

İbrâhîm el-Yâzicî'ye göre sarf alimlerinin kitaplarında ihmal ettikleri bazı vezinler şöyledir;

• فُعْلَةٌ

1. Topluluk ve grup isimlendirmelerinde kullanılır. Örneğin صُبْرَةٌ (tartılmamış hububat kümesi), كُنْدَسَةٌ (yığın), كَوْمَةٌ (küme), كُنْتَلَةٌ (yığın) جُنُودٌ (taş yığını), حَزْمَةٌ (demet), عَصْبَةٌ ([10 ile 40 arası insan, at ve kuş] grup, takım), سُرْبَةٌ ([at] sürü).

2. Az olan şey ya da çoğu gittikten sonra kalan için kullanılır. Örneğin نُرْفَةٌ ([su] az), نُدْفَةٌ ([süt] çok az bir şey), نُطْفَةٌ (kova ya da su tulumunun içerisinde kalan az miktarda su, damla), صَبَّةٌ ve كُنْبَةٌ (su ve süt artığı), عَفْبَةٌ (tenceredeki et suyu artığı), عُدْرَةٌ ise geride bırakılan her şey için kullanılır.

3. Tek bir seferde alınan şeyleri isimlendirmede kullanılır. Örneğin لُقْمَةٌ (lokma), جُرْعَةٌ ([su] yudum), نُعْبَةٌ (içim, yudum), حُسُودٌ ([et suyu] yudum), عُرْفَةٌ ([su vb.] bir avuç), قُبْصَةٌ (avuç dolusu), قُبْصَةٌ (bir tutam), دُفْعَةٌ ([yağmur için de geçerli olmak üzere] bir kaptan bir seferde akan miktar).

4. Bir şeyin ortasında olması ve o şeye aracılık etmesi kastedilirken kullanılır. Örneğin وُصْلَةٌ (bağlantı), رُفْعَةٌ ([cilt ve elbise] yama), كَلْبِيَّةٌ (erzak çantası ve mataradaki yuvarlak yama), حُفْرَةٌ (çukur), بُورَةٌ (odak, merkez), نُفْرَةٌ (oyuk), ثَلْمَةٌ (yarık), فُرْصَةٌ (liman), نُرْعَةٌ (kanal), حُطُورَةٌ (iki ayak arasındaki mesafe, adım), كُنْبَةٌ (dikişte iki iğnenin batma arası), مَدَّةٌ (iki zaman arasındaki süre, zaman aralığı).³¹⁸

• فَعِيلَةٌ

1. Bir etki ve işleme maruz kalan varlıklar için kullanılır. Örneğin ذَبِيحَةٌ (kurban), نَطِيحَةٌ (tos vurulmuş), فَرِيَسَةٌ (av), حَصِيدَةٌ (ürün), سَبِيَّةٌ ([kadın] tutsak).

2. Bazı yiyecek isimlerinde kullanılır. Örneğin عَصِيدَةٌ (bulamaç), تَرِيدَةٌ (tirit yemeği), نَقِيْعَةٌ (yolculuktan dönen için yapılan yemek).

³¹⁷ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 67.

³¹⁸ a.g.e., s. 68-70.

3. Tekstil ürünlerinde kullanılır. Örneğin نَسِيَجَةٌ ([keten] kumaş parçası), سَفِيْفَةٌ (hurma yaprağından örme), سَبِيْبَةٌ³¹⁹ (ketenden yapılan ince kumaş parçası).

4. Masterların ismi olarak kullanılmaktadır. Örneğin عَزِيْمَةٌ (kesin karar), نَصِيْحَةٌ (öğüt), حَدِيْعَةٌ (hile), حَمِيَّةٌ (gayret), شَتِيْمَةٌ (küfür), فَطِيْعَةٌ (tam ihtilaf).³²⁰

• فُعَالَةٌ

1. Kalıntı ve artıklar için kullanılır. Örneğin شُقَاقَةٌ (arta kalan içecek), صُبَابَةٌ (su ve süt artığı), خُلَالَةٌ (dişlerin arasında kalan yemek), خُنَامَةٌ (sofradaki artık yemek), جُدَامَةٌ (hasattan arta kalan ürün, anız), فُضَالَةٌ (her şeyin artığı, çöp).

2. Bazı şeylerden atılanı ifade için kullanılır. Örneğin حُنَالَةٌ (delice otu gibi yemekten çıkarılıp atılan, çer çöp), حُسَالَةٌ (arpa ve buğday benzerlerinin kabuğundan kırılan), لُفَاطَةٌ (ağızdan atılan), نُفَاطَةٌ (tükürük), نُفَايَةٌ (atık).

3. Bazı şeylerden döküleni ifade için kullanılır. Örneğin نُسَارَةٌ (testere talaşı), نُحَاتَةٌ (talaş), بُرَايَةٌ (yonga), خُرَاطَةٌ (kıymık), بُرَادَةٌ (metal talaşı), فُورَةٌ (elbise ya da derinin kenarından kesilen), فُلَامَةٌ (kesilmiş tırnaklar), سُقَاطَةٌ ([her şey için] bir şeyden düşen).

4. Bazı şeylerin özü için kullanılır. Örneğin عُصَارَةٌ (sıkılınca çıkan su, özsu), مَكَكَةٌ ve مَخَاحَةٌ (emilmiş ilik), صُهَارَةٌ (eritilmiş yağ vb.), سَلَافَةٌ (üzümü ezmeden damlatılarak yapılan şarap).

5. Yüzeyde kalan şeyler için kullanılır. Örneğin طُفَاوَةٌ ve طُفَاحَةٌ (tencerenin yüzeyinde kalan köpük), رُغَاوَةٌ (köpük).³²¹

Çoğu zaman فُعَالَةٌ veznindeki ة harfi hafzedilerek فُعَالٌ şeklinde kullanılır. Bu şekilde türetilmiş kelimelere şunları örnek olarak verebiliriz: فُنَاتٌ (kırıntı), حُطَامٌ (moloz), كُنَسَارٌ (kırıntı), دُقَاقٌ (toz halinde, kırıntı), جُفَاءٌ (tortu), عُنَاءٌ (çer çöp), فُمَاشٌ (çöp), مُجَاجٌ (tükürük), بُصَاقٌ (salya). Bu vezinde, saçılan ve yayılan şeyler anlamı da bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse عُبَارٌ (toz), بُخَارٌ (buhar), دُخَانٌ ve عُدَانٌ (duman), عُكَابٌ (toz, duman), نُبَاعٌ (değirmen tozu, kepek), شُعَاعٌ (ışın), شُوَاطٌ (alev), فُنَارٌ (yemek buharı), صُمَاحٌ (kötü ter kokusu), صُنَانٌ (koltuk altı kokusu).

³¹⁹ Parantez içerisindeki tanım, el-Yâzici'nin açıklamasıdır. Kelime günümüz sözlüklerinde *saç tutamı* olarak geçmektedir.

³²⁰ el-Yâzici, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 70-71.

³²¹ a.g.e., s. 71-72.

Bu vezinde ilk harfi fethalı olarak gelen şâz kullanımlar bulunmaktadır. Bunlar قَتَامٌ (toz), عَجَاجٌ (duman), هَبَاءٌ (toz) kelimeleridir.³²²

- فَعَالَةٌ

Ebu'l-Bekâ, Arap kelimelerinde bir şeyi kaplama, sarma anlamı içeren her kelimenin فَعَالَةٌ vezni üzerine bina edildiğini ifade etmiştir. Mesela غَشَاوَةٌ (örtü), عِمَامَةٌ (sarık), قَلَادَةٌ (gerdanlık), عِصَابَةٌ (sargı). Kalıbın sonunda ة harfi olmasa da veznin bu anlamı yine geçerlidir. حِرَامٌ (kemer), رِبَاطٌ (bağ), عِزَانٌ (dizgin), زِمَامٌ (dizgin), لِنَامٌ (peçe), قِنَاعٌ (maske), قِيَادٌ (ayakkabı), نِجَادٌ (kılıç bağı ve kemeri), رِدَاءٌ (elbise), شِرَاءٌ (yelken, çadır tentesi), يُولَارٌ (yular), لَجَامٌ (gem) bu şekilde gelen kelimelere örnek olarak verilebilir.

İbrâhîm el-Yâzicî, sarf bilginlerinin bu konu çerçevesinde ism-i âletleri de zikretmeleri gerektiğini ifade eder. Çünkü ism-i âlet vezinleriyle فَعَالَةٌ vezni arasında anlam benzerliği bulunmaktadır. Bunlara örnek verecek olursak; مِحْيَاطٌ-مِحْمَلٌ-جِمَالَةٌ (askı), مِخْيَاطٌ (iğne), مِقْوَدٌ-قِيَادٌ (yular), مِعْلَاقٌ-عِلَاقَةٌ (boyun-kol askısı), مِئْطَاقٌ (kemer).³²³

- فَعِيلٌ

Bu vezindeki kelimeler ortaklık ifade etmektedirler. Örneğin شَرِيكٌ (ortak), عَدِيْلٌ (eşit), مَثِيْلٌ (benzer), نَظِيْرٌ (eş), شَبِيْهٌ (benzer), عَشِيْرٌ (yoldaş), صَدِيْقٌ (arkadaş), خَلِيْلٌ (dost), نَدِيْمٌ (içki arkadaşı), سَمِيْرٌ (sohbet arkadaşı), خَلِيْسٌ (arkadaş), رَفِيْقٌ (yoldaş), رَصِيْفٌ (meslektaş).

Bu anlamların benzeri فَعْلٌ vezninde de bulunmaktadır. Mesela مَثَلٌ, شَبِيْهٌ, خُلٌّ bunlardandır. Ama bu iki vezin arasındaki anlam ortaklığı her kelime için geçerli değildir. Bu yüzden kıyas yoluyla فَعِيْلٌ veznindeki her kelime فَعْلٌ veznine aktarılamaz. Bahsedilen bu eş anlamlılık ancak semâ' yoluyla bilinebilir. Örneğin شَرِيْكٌ lafzının شَرِيْكٌ kelimesinin عَشِيْرٌ; عَشِيْرٌ lafzının ise صَدِيْقٌ anlamlarında kullanıldığı işitilmemiştir. Aynı şekilde فَعْلٌ veznindeki her kelime فَعِيْلٌ veznine kıyas yoluyla aktarılamaz. Buna örnek olarak فَعِيْلٌ vezninde olmayıp sadece فَعْلٌ vezninde yer alan şu lafızları verebiliriz: صِهْرٌ (damat, enişte), سِلْفٌ (bacanak), صِنُوٌ (ikiz kardeş), نَزْبٌ (yaşıt).³²⁴

³²² el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 72.

³²³ a.yer.

³²⁴ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 73.

- فَعُولٌ

1. Bu vezinde failin sıfatlarını ifade eden kelimeler bulunmaktadır. Bunlar, sıfatların kökü olan fiillerin çokça yapılması ve alışkanlık haline getirilmesiyle ilişkilendirilen lafızlardır. Örnek verecek olursak; صَبُورٌ (çok sabırlı), مَلُوءٌ (bıkmış), سَوُومٌ (sıkılmış), كَذُوبٌ (çok yalancı), شَكُورٌ (çok şükreden), كَنُودٌ (nankör), وَدُودٌ (tutkun), أَلُوفٌ (evcil), نُفُورٌ (ürkek)

2. Mef'ûlün sıfatları da bu kalıpta gelmektedir. Mef'ûle geldiğinde fiilin olabilirliğini yani imkanı belirtmektedir. Örneğin شَرُوبٌ (içilebilir), رَكُوبٌ (binek hayvanı), غَلُوطٌ (hatalı), حَلُوبٌ (sağmal).

3. İlaç isimleri bu vezinle gelir. Örneğin سَفُوفٌ (toz ilaç), لُدُودٌ (dudakların bir tarafına dökülen ilaç), سَعُوطٌ (burundan alınan ilaç), ذَرُورٌ (göze veya yaraya serpilmiş toz ilaç), رَفُوءٌ (kanı durduran), لَسُوقٌ, لَرُوقٌ, أَلُوقٌ (yara bandı).

4. Yiyecek ve içeceklerin alınması da bu vezinle ifade edilir. Mesela سَحُورٌ (sahur yemeği), فَطُورٌ (iftar yemeği), صَبُوحٌ (sabah içilen şey), عَبُوقٌ (akşam içilen şey), لَعُوقٌ (yemek veya ilaç için yalanarak alınan macun) bunlardandır.³²⁵

- مَفْعَالٌ

Bu vezin de فَعُولٌ vezninde olduğu gibi alışkanlık haline gelen sıfatları ifadede kullanılır. Farkları ise فَعُولٌ sülâsî fiillerden türetilirken, مَفْعَالٌ vezninin sülâsî mezid fiillerden türetiliyor olmasıdır. Bu kalıba örnek olarak مَفْدَامٌ (atılğan), مَكْتَارٌ (geveze), مَحْسَنٌ (iyiliksever), مَغْطَاءٌ (cömert), مَضْيَافٌ (misafirperver), مِتْلَافٌ (tahrip eden), مَخْلَافٌ (sözünde sıklıkla durmayan adam) kelimeleri verilebilir.³²⁶

- فَعْلَةٌ

Bu vezinde sakatlık ve hastalık anlamlarına karşılık gelen lafızlar yer almaktadır. Örneğin فَطْعَةٌ (kesilmiş elden kalan), حَرَمَةٌ (burun delikleri arasındaki perdenin yarılması), جَدْعَةٌ (kesilen uzuvdan kalan), فَالْجَةٌ (alt dudaktaki yarık), عِلْمَةٌ (üst dudaktaki yarık), صَلْعَةٌ (kellik), جَلْحَةٌ (başın yanlarında kelleşen kısımlar).³²⁷

³²⁵ a.g.e., s. 74-75.

³²⁶ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 75.

³²⁷ a.g.e., s. 76.

el-Yâzicî'nin iştikak türlerine vurgu yapması, ihmal edildiğini düşündüğü bazı kalıplara yer verip bunlara işlerlik kazandırmak istemesi Arapçanın bugünü ve geleceğine dair duyduğu endişelerle doğrudan ilişkilidir. Çünkü dil, çağın gereksinimlerini tam olarak karşılayamayacak ölçüdedir. Bu durumda ya Arapçanın ölü diller kategorisinde yerini alması beklenilecek ya da gerekli olan destek sağlanıp dilin yeniden diriltilmesi için çalışılacak. Şüphesiz dilin çağa uydurulması ama bunun yanı sıra bozulmadan korunması için yapılması gereken ilk şey Arap toplumlarında sağlıklı bir tarih, kültür ve örf bilinci oluşturmaktır. Bu sebeple Arapların konuştukları dilde bütünlüğü oluşturmaları için önce kendi birliklerini tam olarak sağlamaları gerekir. Daha sonra dikkat edilmesi gereken şey gençler öncelikli olmak üzere halkta milli bilincin uyandırılmasıdır. Bu yapılmadığı takdirde kendi dili ve kültürüne yabancılaşan bir nesil ortaya çıkacaktır. Yurt dışına eğitim için giden öğrencilerin aldıkları yabancı dile ve içinde buldukları ülkeye özenmeleri bunun açık bir örneğidir. Ayrıca sadece dilde değil yaşayış şekillerinde ve inançlarında da farklı yönelimleri olmaktadır. Mesela şu an Tunus ve Cezayir'de Arapça eğitimi ihmal edilmiş bir durumdadır. Kur'ân okumaları dışında neredeyse fasih konuşmayan halk, bozuk bir Arapçayla iletişimini sağlamaktadır. Günlük konuşmanın diğer tarafını da ülkelerinde egemenlik kurmuş olan Fransızların dilleri oluşturmaktadır.³²⁸

4. TA'RÎB

Sözlük anlamı *Araplaştırmak, Arapçalaştırmak* olan ta'rîb kelimesi³²⁹ terim olarak, Arapça olmayan kelimelerin Arap diline uygun olacak şekilde düzenlemeler yapılarak dile katılmasını ifade eder.³³⁰ Bu şekilde Arapçalaştırılmış kelimelere ise muarreb ya da mu'reb denilmektedir.³³¹ Ta'rîb ile eş değer görülen tevlîd ve dahîl terimlerine de kısaca

³²⁸ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 62-63. Tunus ve Cezayir'in Arapçadan uzaklaşması ile ilgili verilen bilgiler İbrâhîm el-Yâzicî'nin kendi içinde bulunduğu zamana dair bir değerlendirmedir. Cezayir, Fransa'nın yadsınamaz etkisine rağmen sıkı bir Arapçalaştırma faaliyetine girmiştir. Bu çabalar neticesinde 1960'tan itibaren eğitimin salt Arapça olmasına ilişkin adımlar atılmıştır. Tunus'un yaklaşımı ise Cezayir kadar katı olmamış, iki dilliliği (Arapça- Fransızca) hayata geçirmişlerdir. Bkz.: Nasuhi Ünal Karaarslan, "Ta'rîb", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2011, C. 40, s. 26.

³²⁹ Karaarslan, "Ta'rîb", s. 26.

³³⁰ Bayam, *Arap Dilinde İştikâk*, s. 36.

³³¹ Nasuhi Ünal Karaarslan, "Ta'rîb", s. 26.

yer vermekte fayda olacaktır. Çünkü Halil b. Ahmed gibi bazı dilciler muarreb ve dahîl terimlerini aynı *Arapçalaştırma* anlamını ifade etmek için kullanmışlardır. Dil bilginleri genel olarak muarreb, muvelled ve dahîl ile yabancı dilden Arapçaya giren kelimeleri kast etmişlerdir. Oysa bunlar arasında farklar bulunmaktadır. Muarreb kelime, aslı yabancı olmakla birlikte Arap diline fonetik ve morfolojik açıdan uyması için üzerinde belli değişiklikler yapılmış olan kelimedir. Dahîlde ise önemli bir değişiklik yapılmaksızın yabancı kelime olduğu gibi Arapçaya alınmıştır.³³² Muvelled kelimedede ise iki ayrı durum söz konusudur. İlki ihticâc döneminden sonra³³³ Arapların kullandıkları kelimeleri ifade ederken; ikincisi zaten Arapça kökenli olan bir kelimenin daha sonra değişikliğe uğrayıp yeni bir kullanım kazanmasını ifade eder.³³⁴

Bu tanımlardan sonra İbrâhîm el-Yâzicî'nin ta'rîb ile ilgili düşüncelerine geçebiliriz. el-Yâzicî yaşadığı yüzyıldan bahsederken, bu çağın Arap yazarlar için en zor dönemlerden biri olduğunu ifade etmiştir. Arapça için de bu asırdan daha kısır ve daha dar bir kullanım alanı olmadığını iddia etmektedir. Kuşkusuz dil dediğimiz şey hiçbir zaman aynı haliyle kalmaz. Bazen eksiklikler bazen fazlalıklar barındıracak şekilde, var olduğu topluma bağlı olarak hep bir değişime maruz kalmaktadır. Teknoloji, bilim ve sanayideki gelişmeler sonucunda Arapçada olmayan yeni pek çok terim yaygın bir şekilde kullanılır olmuştur. Bu durumda Arap bir yazar için yabancı olan bu kelimeleri kullanmak kaçınılmaz bir hal almaktadır.³³⁵

Arapça olmayan kelimelere duyulan bu ihtiyaç kabul edildikten sonra bu konuda neler yapılması gerektiğiyle ilgili çalışmalar başlatılmalıdır. Burada ise yabancı kelimelerin Arapçaya uygun olacak şekilde Arapçalaştırılması ve bu şekilde dilde işlerlik kazanması ameliyesi devreye girmektedir. Bu işlem dile hakimiyeti gerektirdiğinden herkesin yapamayacağı zor ve uzun bir iştir. Bundan dolayı bu konularda çalışmalar yürütecek bir dil akademisine ihtiyaç duyulmaktadır.³³⁶

³³² Mehmet Akıncı, *Ta'rîb Açısından Arap Dilinde İsimler*, 1. b., Adana: Akademisyen Kitabevi, 2018, s. 19-20.

³³³ İhticâc dönemi şehirde yaşayanlar için hicri 2. asrın sonu, çölde yaşayanlar için ise hicri 4. asrın ortalarını ifade eder. Bkz.: Bayam, *Arap Dilinde İştikâk*, s. 36.

³³⁴ Sahip Aktaş, Mustafa Kırkız, "Arap Dilinde Ta'rîb Olgusu", Elazığ, *F.Ü.İ.F.D.*, C. 21, S. 2 (2016), s. 26.

³³⁵ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 199.

³³⁶ a.g.e., s. 199-200.

Ta‘rîb ikiye ayrılmaktadır: Birincisi burada işleyeceğimiz müfret kelimelerin ta‘rîbi, ikincisi ise cümlelerin ta‘rîbidir. Müfret kelimelerin ta‘rîbi meselesinde el-Yâzicî ta‘rîbi şöyle tanımlamaktadır: ‘Yabancı kelimelerin kullanımdaki şekliyle aynen alınması ve Arapça bir kelimeymiş gibi diğer Arapça lafızlar arasında bir düzene konulmasıdır.’ *Es-Sihâh*’ta ta‘rîb için ‘‘Yabancı bir kelimenin Arapçalaştırılması, Arapların kendi usullerine göre o kelimeyi telaffuz etmesidir. Bu Arapçalaştırma şöyle ifade edilir: عَرَبْتَهُ الْعَرَبُ وَ أَعْرَبْتَهُ أَيْضاً.’’ *el-Misbâh*’ta ise ta‘rîb ile ilgili şunlar geçmektedir: ‘‘Muarreb isim, Arapların yabancılardan اِبْرَيْسَمٌ de olduğu gibi- nekra olarak aldıkları isimlerdir. Daha sonra kelime eğer Arapça kalıpların bir benzerine hamlediliyorsa onu Arapçaya taşırlar. Kelimenin bu şekilde hamledilmediği durumlarda ise lafzı yabancı dilden aldıkları şekliyle kullanırlar...Kelimenin muarreb olmadığını bilerek aldıklarında ona, اِبْرَاهِيمٌ ve اِسْحَاقٌ isimlerinde olduğu gibi yabancı (أَعْجَمِيٌّ) denilmektedir.’’ Ebu Hayyân konu ile ilgili *el-İrtișâf*’ta şunları zikretmiştir: ‘‘Yabancı isimler üçe ayrılır: Birincisi Arapların üzerinde değişiklik yaptıkları ve Arapça kalıplara uyumlu hale gelen isimlerdir. İkincisi Arapların üzerinde değişiklik yaptıkları ama Arapça kalıplara uymayan isimlerdir. Üçüncüsü ise üzerinde herhangi bir değişiklik yapmadan bıraktıkları ve Arapça kalıplara da uymayan isimlerdir. خُرْسَانٌ ve خُرْمٌ gibi.’’³³⁷

Arap dili bilginleri yabancı isimleri tanıma yollarını şöyle sıralamışlardır:³³⁸

1. Dil alimlerinin bir kelimenin yabancı olduğuna dair nakilleri.
2. Arapça isim vezinlerine uymaması. Örn. اِبْرَيْسَمٌ
3. Kelimenin ilk harfinin ن ikinci harfinin ر olması. Örn. نُرْجِسٌ
4. Kelimenin sonunda د harfinden sonra ز harfinin gelmesi. Örn. مُهَنْدِزٌ
5. Kelimenin aynı harflerinin aynı kelimedede bulunması. Örn. سَادَجٌ (Hafâcî’nin *Şifâu’l-Galîl* adlı eserinde geçer.)
6. Kelimenin aynı harflerinin aynı kelimedede bulunması. Örn. الصُّوْلَجَانُ, الجِصٌّ
7. Kelimenin aynı harflerinin aynı kelimedede bulunması. Örn. المَنْجَنِيْقُ

³³⁷ a.g.e., s. 200-201. İbn Kemal Paşa Ta‘rîbu Kelimeti’l-A‘cemiyye isimli eserinde muarreb kelimeleri dörde ayırmıştır. خُرْمٌ kelimesine de burada verileden farklı olarak ‘değişim geçirmeyen, ama Arapça kalıplara uyan kelimeler’ kategorisinde yer vermiştir. Bkz.: Gündüzöz, a.g.e., s. 123.

³³⁸ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 201.

8. İçinde zelâka (dil ucu) harfleri olmayan rubâî ve humâsî kelimeler. Bu harfler şunlardır: ب, ر, ف, ل, م, ن

Suyûtî *el-Müzhir*'de Arapçalaştırmada kullanılan bedel harflerini 10'a ayırır. Bunlardan beş tanesi ibdâli zorunlu olan harflerdir: ك, ج, ق, ب, ف. Diğer yarısı ise ibdâli zorunlu olmayan harflerdir: ز, ل, ع, ش, س. (Hafâcî'nin *Şifâu'l-Galil*'inde ibdâli zorunlu olmayan harfler kategorisinde ر harfi de bulunmaktadır.) Zorunlu bedel Arapçada olmayan harfler için söz konusudur. Örneğin Farsçadaki پَرُند (kılıç) kelimesindeki پ harfi Arapçada olmadığı için ف harfine dönüştürülüp, kelime فَرُند olarak Arapçaya alınmıştır. Zorunlu olmayan bedelde ise konu edilen kelimedeki harfler Arapçada mevcuttur. Buna da اِسْمَائِيل ismindeki ش ve ء harflerinin değiştirilip اِسْمَاعِيل olarak dile alınmasını örnek olarak gösterebiliriz. Ebû 'Ubeyd ش harfindeki ibdâle ilgili *el-Garîb* adlı eserinde şöyle söylemiştir: “Araplar ش'ı olacak şekilde Arapçalaştırıyorlar. نَيْسَابُور yerine نَيْسَابُور دَسْتِت diyolarlar.”³³⁹

Ta'rib yoluyla dile kelime alınırken iki yöntem karşımıza çıkmaktadır. Birincisi Arapların kendi dillerinde olmayan harfleri, Arapçadaki mahreç olarak en yakın olan harfle değiştirmeleri. Burada amaç, dilde olmayan bir şeyin Arapçaya sokulmasını engellemektir. Bu görüşü Sîbeveyh ve edebiyat alimlerinin çoğu benimsemektedir. Diğeri de yabancı kelimelerin olduğu gibi alınmasıdır. Burada da amaç halkın dilinde bir değişikliğin meydana gelmesini önlemektir. Bu görüşü benimseyen isim de İbn Haldun'dur. Bu iki görüş birbirine zıt gibi görünse de aslında durum öyle değildir. Çünkü bunlardan her biri, dile alınan lafızların özelliğine göre kendine kullanım alanı bulmaktadır.³⁴⁰

İlk görüşe göre yabancı kelimeler Arapçanın kurallarına uyacak şekilde değişikliğe uğramalıdır. Böylece tesniye, cemi', tasgîr gibi sarf çekimleri uygulanıp, başına ال takısı alabilirler. Bu gruptakilerin çoğunu cins isimler oluşturur. Örneğin الإِبْرِيْق (ibrik), الإِسْتَبْرَق (kalın atlas), الدِّيْبَاچ (ipek brokar), البَنْفَسَج (menekşe), الدِّرْهَم (dirhem), الدِّيْنَار (dinar). İkinci görüşe göre ise lafızlar aynen gelmeli ve Arapça kalıplara sokulmamalıdır. Çünkü bu gruptakileri özel isimler oluşturur ve değiştirildiklerinde tanınmaları açısından

³³⁹ a.g.e., s. 202.

³⁴⁰ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 202-203.

problemler ortaya çıkmaktadır. Ama buna rağmen Arapların yabancıardan alıp değiştirdiği, yabancıların da Araplardan alıp üzerinde değişiklik yaptıkları özel isimler bulunmaktadır. Arapların değiştirdikleri özel isimlere örnek olarak يُوحَنَّا yerine يَحْيَى, ايسوس yerine يَحْيَى, تولادا بختنصرَ yerine نبوخذ نصرَ, عيسى yerine سُفْيَا, طليطلة yerine سفيلا, إشبيلية yerine سُفْيَا gibi kelimeler verilebilir. Yabancıların değiştirdikleri isimlere ise ابن سينا yerine اقيسان, عبد الرحمن yerine اقيسان, الكازار yerine البصرة, القصر yerine الهمبر, الحمراء, أبردram yerine بسُورا kelimeleri örnek olarak verilebilir.³⁴¹

Özel isimlerin aynen alınması gerektiğini savunanlar, kelimelerin yazılışını da buna dahil etmişlerdir. Mesela التورپيل kelimesindeki پ harfi Arapçadaki ب ya da ف harfiyle değiştirildiğinde aynı şey olmayacağı için bunun yanlış bir kullanım olacağını ifade ederler. Bu yüzden kelimedeki geçen پ harfiyle yazılmalıdır. İbn Haldun'un öncülük ettiği bu görüşe göre, kelimeler olduğu gibi dile alınırsa bunlar muarreb değil; *el-Misbâh*'ta geçtiği gibi *yabancı kelime* olurlar.³⁴²

Sîbeveyhi'nin öncülük ettiği ilk görüşe göre ise kelimeler Arapçaya uygun hale geleceği için mahreç değişikliği de söz konusudur. Bu kategorideki isimlerde ta'rîb tam anlamıyla gerçekleşmektedir.³⁴³ Arapça sîga ve kalıplarla sabit bir dil olduğu için yabancı dilden alınacak olan kelimelerin de bu kalıplara uyması ve çekimlenebilmesi gerekmektedir. Mesela الأمبراطور kelimesinin çoğuluyla ilgili, yazarlardan أميراطورين ve أميراطرة önerileri gelmiştir. Ama ikisi de Arap dil kaidelerine göre doğru değildir. Aynı şekilde الكردينال ve ³⁴⁴الأميرال kelimelerini bazen كردينالات ve أميرالات bazen de كردينالية ve أميرالية şeklinde cemî' yapmışlardır. Her iki çoğul yapma işlemi de doğru kabul edilemez. الكردينال kelimesindeki yâ ve nûn harfleri zâid kabul edilerek atılıp, kelime sanki كردال'in çoğulu gibi كرادلة yapıldığında bu, ittifakla kabul edilmiştir.³⁴⁵

Muarreb kelimelerin uğradığı değişikliklere örnek olarak شُبَارِق (küçük küçük kesilip pişirilmiş et) kelimesini verebiliriz. İbn Dureyd bu kelimenin ta'rîb aşamasını şöyle açıklamıştır: “*Bu kelime بيشباره kelimesinden Arapçalaştırılmıştır. Kelimeye bağlı*

³⁴¹ a.g.e. s. 203.

³⁴² a.g.e., s. 204.

³⁴³ a.g.e., s. 206.

³⁴⁴ İbrâhîm el-Yâzicî dipnotta *Amiral* kelimesinin aslının Arapça olduğunu ve امير البحر ya da امير الأسطول olarak geçtiğini söyler. Batılılar bu ‘*Emir*’ kelimesini alıp sonuna ‘*al*’ ekleyerek kullanmışlardır.

³⁴⁵ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 207.

olan پ ve beraberindeki ي harfleri düşürülmüş; sondaki harf de ق ile -bahsi daha önce geçen kendi kullanımları üzerine- değiştirilmiştir. Daha sonra -es-Sihâh'ta açıklandığı gibi- عُدَّافِر kelimesi örnek alınarak bu kalıba sokulmuştur.’’ Mesela القَرْقَس (sokan bir haşerat türü) kelimesi de جَرْجَشْت kelimesinden alınmıştır. Sonundaki ت harfi düşürülmüştür.³⁴⁶

Vezinlere uygunluktan sonra ta‘rîb işlemindeki bir diğer konu yabancı kelimelerin çoğunun, öncesinde damme bulunan vâv harfiyle bitiyor oluşudur. Örneğin كَنْتَرَاتُو (kontrat), قَنَصَلَاتُو (konsolosluk) gibi. Arapçada bu şekilde biten kelimeler bulunmamaktadır. Bu yüzden bu kelimeler ikil ya da çoğul yapılmak istendiğinde bir zorluk ve şekilsel çirkinlik söz konusu olmaktadır. Çözüm olarak kelime sonlarındaki vâv düşürülerek lafızların çoğulu yapılmıştır. كَنْتَرَاتَات ve قَنَصَلَاتَات örneklerinde olduğu gibi. Kelimelerin çoğulundan yola çıkılarak ikil yapıldığı için lafızların aslı sanki كَنْتَرَاتَة ve قَنَصَلَاتَة imiş gibi tesniyeleri كَنْتَرَاتَاتَان ve قَنَصَلَاتَاتَان şeklinde yapılmıştır. Ama tüm bu değişikliklere rağmen bu tarz muarreb kelimelerin tesniye ve cemî’si kulağa kötü gelmekte ve genel dil zevkine uymamaktadır. Bundan dolayı bu ikil ve çoğulların kullanımına pek rastlanmamaktadır.³⁴⁷

Ta‘rîbin genellikle cins isimler üzerinde yapıldığından bahsetmiştik. Çünkü diğer dillerle Arapça arasındaki farklılık genellikle cins isimlerde kendini göstermektedir. Yeni keşfedilen ve icat olunan her şey de bu kategoriye girmektedir. Hal böyle olunca Arapçaya alınması gereken kelime dizileri sürekliliğini korumaktadır. Bunun yanı sıra sıfat anlamı içeren kelimelerde benzer sıkıntılar yaşanmamaktadır. Çünkü tavsif edilen şeyden yola çıkılarak kelime türetmek daha kolaydır. Ayrıca mecaz yoluyla yeni anlamlar ortaya koymak da mümkündür.³⁴⁸

Ta‘rîbe konu olan cins isimler iki grupta incelenebilir: Birincisi الفسفور (fosfor), الأوكسجين (oksijen), الكربون (karbon) gibi elementler; الزمرد، الزاج (sülfürik asit)، البترول (petrol) gibi bileşikler; النارج (turunç)، النيلوفر (nilüfer)، الباشق (atmaca) gibi bitki ve hayvan isimleridir. Bu isimlerin Arapçada eş anlamlıları olmadığı için kelimelerdeki sesler genellikle taklit yoluyla aynen alınır. İkincisi ise araç, mobilya, alet gibi ürünler ve

³⁴⁶ a.yer.

³⁴⁷ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 207-208.

³⁴⁸ a.yer.

medeniyetin getirdiği bilim ve sanayi aletleridir. Bu kelimelerin tam karşılığı Arapçada olmasa da işaret ettiği noktaların bilinmesiyle ya da örfün kullanılması yoluyla lafızlar Arapçalaştırılmaktadır.³⁴⁹

Lafızların taklidine dayalı olan ta'rib türü sadece isimlerde yapılabilmektedir. Çünkü Arapça fiillerin başka dillerle örtüşmeyen özel yapıları bulunmaktadır. Arapça fiillerin kendine özgü bu kalıp ve vezinlerinden dolayı yabancı bir fiil Arapçalaştırılmak istendiğinde tüm bu hükümlerle uyumlu olması için değişikliğe uğraması gerekmektedir. Bu bazen hecelerdeki yer değiştirme olarak kendini göstermektedir. Buna bağlı olarak lafzın yabancı oluşu unutulup, irticâl yoluyla türetildiği zannedilebilir. Bu da dile yabancı bir şeyin karışmasına ve dildeki bozulmaya sebep olacaktır. Elbette bu sadece tek bir fiilin dile karışması demek değildir. Arapça iştikâka dayalı bir dil olduğu için fiillerden türetilen mastar, ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, mübalağa sîgaları, ism-i mekan, ism-i zaman, ism-i alet gibi kelimeler de dile girecektir. Bir fiilden meydana gelen bu kelime dizileri şüphesiz Arapçada bozulmaya yol açacaktır. Bu yüzden isimlerin Arapçalaştırılmasında gösterilen müsamaha fiillerde gösterilmemelidir. Cahiliye dönemindeki muarreb fiillere bakıldığında Habeşçe ve İbraniceden alınan kelimeler hariç neredeyse yabancı fiiller Arapçaya hiç alınmamıştır. Bu fiiller de Kur'ân-ı Kerîm'de geçmektedir. Mesela “...يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ...”³⁵⁰ ayetindeki بَلَع (yutmak) fiili Habeşçeden alınmıştır. “...أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ...”³⁵¹ ayetindeki أَخْلَدَ (sürdürmek) fiili İbranicedir. Ama asıl olarak Süryaniceye (حلد) dayanmaktadır. Bu örnekleri vermekle birlikte, Kur'ân'da geçmeden önce Arapların bu fiilleri kullanmadığını belirtmek gerekir.³⁵²

Fiillerin muarreb olarak tercih edilmediğinden bahsettik ama muarreb isimlerden türetilen fiilleri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü bu yolla türetilmiş pek çok fiil bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak şu fiilleri verebiliriz:³⁵³

- زَوَّقَ الشَّيْءَ: Bir şeyi süslemek demektir. الزَّوْوُقُ، الزَّوْوُقُ (cıva) kelimesinden alınmıştır. *el-Kâmus*'ta açıklandığına göre cıva, altın ile kaplanır ve ateşe girdiğinde

³⁴⁹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 208-209.

³⁵⁰ Hûd, 11/44.

³⁵¹ A'râf, 7/176.

³⁵² el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 210.

³⁵³ a.g.e., s. 210-211.

cıva buharlaşır, geriye altın kalır. Bu yüzden süslü, nakışlı olmayı ifade eden her anlam için bu fiil kullanılmaktadır.

- سَمَسَرَ: Komisyonculuk yapmak anlamına gelir. السِّمَسَارُ (komisyoncu) kelimesinden türetilmiştir.
- جَزَفَ-جَزَافَ: Ölçüp tartmadan bir şeyi almak anlamına gelir. كُرَافٌ lafzından muarreb olan جُرَافٌ (alışverişte ölçüp tartmadan tahminle satış) kelimesinden türetilmiştir.
- تَرَنَّدَقَ الرَّجُلُ (adam inkarcı oldu), تَمَجَّسَ (Mecusi olmak), تَهَوَّدَ (Yahudi olmak), طَرَزَ الثَّوْبَ (birinin öğrencisi olmak), جَوَّرَبَ-تَجَوَّرَبَ (çorap giymek), طَرَزَ الثَّوْبَ (elbiseyi nakışla süsledi). Bunlar da muarreb isimlerden türetilmiş fiillerdir.

İbrâhîm el-Yâzicî'nin ta'rib yoluyla Arapçaya kattığı kelimeler tablodaki gibidir.³⁵⁴

Paratoner	الشَّارِي	Kravat	الأُرْبِيَّة
Şempanze	الشَّبْنَرِي	Sözleşme	الإِسْتِعْهَاد
Polis	الشِّخْنَة	Kurşun	الْأَسْرُب
Slogan	الشِّعَار	Boru şeklinde	الْأَنْبُوبِيَّات
Fırça	الشِّعْرِيَّة	Nokta	النَّبَائِئَة
Kaburga kemiği	الضِّلْع	Çevre	الْبَيْئَة
İzolasyonda kullanılan	الطَّبْرَحِي	Parlaklık	التَّالِق
İskelet	الْكَفَاف	İklima alıştırma	التَّبْلِيد
Valf	الْأَهَاء	Balkon	الْجَنَاح
Vida	الْوُؤْب	Gramofon	الْحَاكِي
Trajedi	الْمَاسَاءَة	Çorba	الْحَسَاء
Vibriyo ³⁵⁵	الْمَتَمَعَجَات	At arabacısı	الْحُوذِي
Dergi	الْمَجَلَة	Bisiklet	الدَّرَاجَة
Granit	المحِب	Ekran	الدَّرِيئَة
Geçirmez	المُصَدِّد	Mikrokoklar ³⁵⁶	الذَّرِيرَات
Büfe	المُقْصَف	Bakteriler	الرَّاجِيَّات

³⁵⁴ a.g.e., s. 211-212.

³⁵⁵ Eğilmiş-çubuk şekilli gram-negatif bakterilerinden oluşan bir bakteri cinsidir.

³⁵⁶ Nokta biçimindeki mikroplara verilen genel ad.

Giyotin	المِصْلَة	Romatizma	الرَّثِيَّة
Duş	المِضْحَة	Gemilerden atılan torpil	الرَّعَاد
Zemberek	النَّابِض	Güneş yanığı	السَّعَع

Diğer yazarların Arapçalaştırdığı kelimeler de aşağıdaki tabloda verilmiştir:³⁵⁷

Koloni	الطَّارِئَة	Kutuplaşma	الاسْتِقْطَاب
Vernik	الطِّلاء	Süreklilik	الاسْتِمْرَار
Spektrum	الطِّيف	Ortaklık	الاشْتِرَاك
Mercek	العَدْسِيَّة	Buharlı gemi	البَاخِرَة
³⁵⁸ Üğrüm	الْكُور	Pil	البَطَّارِيَّة
Mikroskop	المِجْهَر	Kart	البِطَاقَة
Yanııcı	المُحْتَرِق	Salon	البَهْو
Top	المِدْفَع	Odak	البُورَة
Teleskop	المِرْقَب	Kibrit	التَّقَاب
Tabanca	المُسَدَّس	Gazete	الجَرِيْدَة
Askı	المِشْجَب	Miyop	الحَسْر
Pompa	المِضْحَة	Salon	الرَّذْمَة
Balon	المُنْتَاد	Sarkaç	الرَّقَاص
Dinamit	النَّسَاف	Nebula	السَّدِيم

5. NAHT

İbrahim el-Yâzicî kendisini yenilikçi ve reformist addetmektedir. Yûsuf Kazmâ Hûrî de bununla alakalı olarak İbrahim el-Yâzicî'nin nahtın sülâsî fiillerde olacağını ortaya koyan ilk kişi olduğundan bahseder.³⁵⁹ el-Yâzicî'ye göre sülâsî fiiller incelendiğinde birbiriyle çakışan iki farklı asıl olduğu görülecektir. Bu görüş daha önce ortaya atılmadığı için tuhaf karşılanabileceğini düşünse de yazar iddiasının arkasında

³⁵⁷ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 211-212.

³⁵⁸ Ay'ın çekim etkisiyle Yer'in dönme ekseninin, yaptığı koni devinimi boyunca dalgalanması.

³⁵⁹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, s. 5.

durarak, bunu örneklerle desteklemiştir. Mesela نَبَضَ (akmak) fiili نَضَّ ve بَضَّ fiillerinin birleşmesiyle oluşmuştur. İki fiilde de ortak olan ض harfinin biri düşürülerek naht gerçekleşmiştir. Menhût olanla olmayanı ayırt etmenin yolu ise lafızdan çıkarılabilecek bir fazlalığın olup olmadığını tespit etmekten geçer. Örnektekiler gibi bir zâid varsa menhûttur, yoksa değildir. Diğer örnekleri de şöyle sıralayabiliriz:³⁶⁰

Kucaklamak	بَعَطَ	بَطَّ+عَطَ
Kesmek	بَتَّكَ	بَتَّ+بَكَ / بَتَّ+تَكَ
(çöp) Toplamak	قَمَشَ	قَمَّ+قَشَّ
İnlemek	أَنَحَ	أَنَّ+أَخَ / أَخَ+نَحَ
(suya) Batırmak	غَطَسَ	غَطَّ+غَسَّ / غَطَّ+طَسَّ
(içine) Batırmak	غَمَسَ	غَمَّ+غَسَّ

Bu şekilde sülâsî mezidler de gelebilir. Örneğin بَعَقَ (yarmak) fiili بَقَّى ve عَقَّى ikili fiillerinden elde edilmiş; bundan da اِنْبَعَقَ (yağmak) fiili çıkarılmıştır. Başka bir örnek ise اِنْبَعَجَ (bol yağmur barındırmak) fiili بَعَّ ve بَجَّ fiillerinden türetilmiştir.³⁶¹

³⁶⁰ a.g.e., s. 28-29.

³⁶¹ a.yer.

SONUÇ

İbrâhîm el-Yâzicî, edebiyatçılardan oluşan bir ailede yetiştiği için dil ve edebiyata olan ilgisi küçük yaşta başlamıştır. Şiir ve düz yazı olmak üzere farklı yazın türlerinde eserler vermiş, dil ve edebiyat haricinde de farklı işlerle kendisini göstermiştir. Örneğin oymacılık becerisiyle matbaa için Arap harflerini hazırlamış, aynı şekilde ilk duvar takvimini yapmıştır. Matematikle ilgili çözülmesi zor bir problem üzerinde çalışmıştır. Astronomi alanında da araştırmalar yapan el-Yâzicî, bir yıldız keşfetmiş ve kâşif astrologlardan sayılmıştır. Bu vesileyle İsveç ve Norveç kralından bir nişan ile taltif edilmiştir.

Gazetecilik alanında öne çıkan el-Yâzicî Cinân, Necâh, Tekaddum, Misbâh dergilerinde makaleler kaleme almıştır. Beyân ve Tabîb dergilerinde ortaklığı olmak üzere yazmaya devam etmiş, nihaî olarak kendi dergisi Diyâ'da 9 yıl (vefatına kadar) yazılarını yayınlamıştır. Sözlük türünde olan el-Ferâidu'l-Hisân min Kalâidi'l-Lisân (halen basılmamış) ile Nüc'atu'r-Râid ve Şir'atu'l-Vârid fi'l-Müterâdif ve'l-Mütevârid kitaplarını kaleme alan İbrâhîm el-Yâzicî'nin bir de 'İkd isimli divanı bulunmaktadır. Ama daha çok gençliğinde şiir yazmış, sonrasında kendisini dil ve edebiyat araştırmalarına vermek istediği için şiire devam etmemiştir. Eserlerini ağırlıklı olarak şerh, ihtisar ve tenkîh türleri oluşturmaktadır. Bundan dolayı az eser verdiği yönünde eleştiriler almıştır.

İbrâhîm el-Yâzicî edebiyattan ziyade dil üzerine çalışmıştır. Dil çalışmalarının temelinde ise Arapçayı muhafaza isteği yatmaktadır. Bu yüzden Arapçada yaşanan bozuklukları düzeltmek için çalışmıştır. Yaptığı araştırma ve çalışmalarını makaleleri aracılığıyla okuyucuya iletmiş, daha sonra bu makaleler Ebhâs Lugaviyye kitabıyla bir araya getirilmiştir. Dil ile ilgili pek çok konuya değinmiş olmasıyla birlikte bu çalışmada daha önemli görülen başlıklar üzerinde durulmuştur. Bu konuları şöyle özetleyebiliriz:

Sâmî dillerin kökeni ile ilgili okumalar yapmıştır. Sâmîlerin anayurtlarından bahseden el-Yâzicî Yahudiler, Ermeniler, Süryaniler ve Arapların Sâmî dillerin aslının kendi dilleri olduğuna dair iddialarını ele alıp değerlendirmiştir. İddialarını destekledikleri delilleri karşı delillerle cevaplandırmıştır. Yaptığı bu araştırmalara göre ulaştığı sonuç, bahsi geçen dillerden herhangi birinin diğerlerinin aslı olmadığı, hepsinin ortak bir kökene dayandığı şeklindedir. Sâmî dillerin kökeni ile ilgili olan makalesinde Arapça ve İbranice arasındaki benzerlik ve farklılıklara da değinmiştir.

Fushâ ve âmmîce ikiliğinden ve konuyla ilgili mevcut sıkıntılardan bahsetmiştir. Âmmîcenin fushânın yerini alacak kadar yaygınlık kazanması ve bu sebeple fasih Arapçanın korunamaması tehlikesine dikkat çekmiştir. Dili yeni öğrenenlerin fasih Arapçayı zor bulmaları ve bu yüzden âmmîcenin tercih edilmesi, alfabesi zor olduğu gerekçesiyle Arapçanın Latin harfleriyle yazılmasının teklif edilmesi, okullarda âmmîcenin öğretilmesi talepleri gibi konuları ele almıştır. Ayrıca âmmîce, fushâ gibi kurallı bir dil olmadığı için yabancı kelimeleri bünyesine alma konusunda zorluk yaşamadığı ve bu yüzden bilim dili olmaya daha elverişli olduğu iddialarına yer vermiştir. Konu ile ilgili sorun ve önerileri değerlendiren el-Yâzicî çözüme yönelik öneri ve tavsiyelerde bulunmuştur.

Teknoloji, sanayi, bilim vb. alanlarındaki gelişmelerle doğru orantılı olarak yeni pek çok kelime kullanılmaya başlanmıştır. Yeni türetilen bu kelimeler o zaman Arapçada bulunmayan kelimelerdir ve bundan dolayı yabancı kelimeler Arapçaya girmeye başlamıştır. İbrâhîm el-Yâzicî bu sebeple Arapçanın bulunduğu çağı yakalaması ve bunu da tahrifata uğramadan gerçekleştirmesi için iştikak, ta'rib ve naht meselelerine dikkat çekmiştir. Ona göre Arapçada karşılığı olmayan bir kelime için öncelikli olarak yapılması gereken iştikak yoluyla kelime türetmektir. Yani bu şekilde Arapçanın içerisinden yeni kelimeler çıkarmak mümkün olacaktır. Bunun işlerlik kazanması için sarf kitaplarında ihmal edildiğini düşündüğü bazı vezinleri öne çıkarmak istemiştir.

el-Yâzicî'ye göre iştikakın uygulanamadığı durumlarda ise ta'rib devreye girmelidir. Ta'rib yöntemleri ile ilgili farklı görüşlere yer veren el-Yâzicî, yabancı kelimelerin Arapçanın kurallarıyla uyumlu olacak şekilde dile alınmasını önemsemiştir. Çünkü bu sayede modern dünyanın kelimeleri Arapçada kullanım alanı bulacaktır. Ayrıca

dilin kendi içerisinde türetilmesi bile Arapçaya uygunluğu gözetileceği için dil korunmuş olacaktır. Arapçalaştırmanın gerekliliğine dikkat çeken İbrâhîm el-Yâzicî'nin bu alandaki bir diğer katkısı ise 38 yabancı kelimeyi Arapçalaştırmasıdır. Naht konusunda da bilinenin aksine nahtın sülâsî fiil köklerinde olabileceğini söyleyen ilk kişidir.

KAYNAKÇA

- 'ABBÛD Mârûn, *Edebu'l-'Arab*, Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1960.
- AHMED İbrahim, *Mevsû'atu A'lâm*, Riyad: Dâru's-Şerîf, 1998.
- AKBAŞ Rifat, "İrticâl ve Mecâz Yöntemleriyle Arapçada Kavram Oluşturma", *Ekev Akademi Dergisi* C. XXI, S. 71, (Yaz 2017), ss. 257-270.
- AKINCI Mehmet, *Ta'rîb Açısından Arap Dilinde İsimler*, Adana: Akademisyen Kitabevi, 2018.
- AKTAŞ Sahip, Mustafa KIRKIZ, "Arap Dilinde Ta'rîb Olgusu", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C. XXI, S. 2, (2016), ss. 17-38.
- BAYAM Abdulkadir, *Arap Dilinde İştikâk*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2002.
- EL-BEÎNÎ Necîb, Esdaraha's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî ve'd-Duktûr Beşâre Zelzel. Mecelle'te'l-Beyân Tehaddeset 'ani'l-Luga ve'l-Edeb ve'l-'Asr...ve Dâfe'at 'an Gadâya'l-Vatan 2001, <http://daharchives.alhayat.com>, (12.06.2018).
- BELÂSÎ Muhammed es-Seyyid 'Ali, "Arap Dilinde Naht", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C. II, S. 7, 2003, ss. 407-416.
- CİVELEK Yakup, "Arap Dilinde Naht ve Kelime Türetmede Naht Yönteminin Kullanımı", *Nüsha Dergisi*, C. X, S. 3, 2003, ss. 97-118.
- EL-CÜNDÎ Edhem, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn*, Şam: Matbaatu'l-İttihâd, 1958.
- EL-CÜNDÎ Muhammed Selîm, *Islâhu'l-Fâsid min Lugati'l-Cerâid*, Lübnan: Dâru'l-Muktebes, 2014.
- ÇETİNER Bedreddin, "Arap Aleminde Fasîh Dil-Âmmi Dil Mücadelesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1995, ss. 345-361.
- ÇIKAR M. Şirin, Nahiv İlmi, *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*, ed. İsmail GÜLER, İstanbul: İSAM Yayınları, 2015, ss. 79-111.
- DÂĞİR Yûsuf Es'ad, *Mesâsiru'd-Dirâseti'l-'Arabiyye*, Lübnan, 1961.
- DEKRÛB, Muhammed, *Mieviyyetu İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.aljaml.com>, (29.11.2018).

- DEMİRCAN Adnan, "Sâmîler" *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) C. 36, 2009.
- ED-DUSUKÎ Ömer, *Neş'etu Nesri'l-Hadîs ve Tetavvuruhû*, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 2007.
- ED-DUSUKÎ Vâil İbrahim. "*Mecelletu'd-Diyâ li-Sâhibihâ eş-Şeyh İbrahim el-Yâzicî.*", <http://hadarat.ahram.org.eg>, (27.05.2017).
- ER Rahmi, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Ankara: Vadi Yayınları, 2012.
- EL-FÂHÛRÎ Hannâ, *el-Mûcez fi'l-Edebi'l-'Arabî ve Târîhihî*, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 2003.
- EL-FÂHÛRÎ Hannâ, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Lübnan: Dâru'l-Yûsuf, 2012.
- FAZLIOĞLU Şükran, "Yâzicî, İbrâhim b. Nâsîf", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 43, 2013.
- FERRÛH Ömer, *el-Minhâc*, Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye, 1960.
- GILFÂN Mustafa, *el-Lisâniyyât fi's-Sekâfeti'l-'Arabiyyeti'l-Hadîse*, Mağrib: ed-Dâru'l-Beydâ, 2006.
- GÜNDAY Hüseyin, *Cubrân Halîl Cubrân*, (Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- GÜNDÜZÖZ Soner, *Arapçanın Söz Varlığı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2015
- EL-HÂZİMÎ İbrahim b. Abdullah, *Mevsû'atu 'A'lâmi'l-Karn Râbi'a 'Aşara ve'l-Hâmise 'Aşara el-hicrî fi'l-'Âlemi'l-'Arabî ve'l-İslâmî*, 1. b., C. 1, Riyad: Dâru's-Şerîf, 1998.
- EL-HUKEYRÎ Vefâ, Fursânu't-Tecdîd el-Lugaviyyi: İbrâhîm el-Yâzicî, 05.12.2107, <https://meemmagazine.net>, (10.10.2018).
- HOURANI Albert, *Çağdaş Arap Düşüncesi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- JEHA Michel, *İbrahim el-Yâzicî*, Londra: Riad el-Rayyes, 1992.
- JEHA Michel, *Tenebbehû ve'stefikû Eyyuhe'l-'Arab, İbrâhîm el-Yâzicî Nahdaviyyen ba'de Karnin 'alâ Rahîlihî*, 2006, <http://elaph.com/Web/NewsPapers/2006/4/142126.htm> (02.05.2018).
- KARAARSLAN Nasuhi Ünal, "Ta'rib", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2011.

- EL-KÎLÂNÎ Fâlih Nasîf el-Haciyye, "Şair İbrâhîm el-Yâzicî", *Mevsû'atu Şu'arâi'l-'Arabiyye*. C. 8, Irak, 2010, <http://majles.alukah.net/t125546/>, (12.07.2018).
- EL-KEYÂLÎ 'Abdu'l-Vahhâb, *Mevsû'atu's-Siyâse*, C. 1, Beyrut: Dâru'l-Hudâ, 1999.
- KÛRD ALÎ Muhammed, *el-Mu'âsirûn*, nşr. Muhammed el-Mısırî, Matbaatu Dâru Ebû Bekr, 1980.
- EL-MÛDEVVER Cemîl Nahle, *Târîhu Bâbil ve Âşûr*, nşr. eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, Mısır: Hindâvî, 2012.
- MÛRUVVE Edîb, *es-Sihâfetu'l-'Arabiyye*, Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât, 1961.
- Odeh B. J., *Lübnan'da İç Savaş*, nşr. Yavuz Algan, İstanbul: Belge Yayınları, 1986.
- OĞUZ Orhan, "Arapçada Naht Yöntemi ve Kelime Türetilmesi". *Marife Dergisi*, C. 16, S. 1, 2016, ss. 9-17.
- ÖZDEMİR Yılmaz, *19. Yüzyıl'da Lübnan'da Arap Dili Grameri Çalışmaları*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- SABÂ İsâ Mîhâil, *eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1955.
- SEHER Beşîr Sa'îd, "en-Nakdu'l-Lugavî 'inde İbrâhîm el-Yâzicî", *Mecelletu Ehbâs el-Basra* C. 37, S. 2, 2012.
- SERKÎS Yûsuf İlyân, *Mu'cemu'l-Matbû'âti'l-'Arabiyye ve'l-Mu'arrabe*, Kahire: Serkîs, 1928.
- ŞEYHO Luvîs, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî fi'l-karni't-tâsi' 'aşer*, Beyrut, 1908-1910.
- TARRÂZÎ Filib di, *Târîhu's-Sihâfetu'l-'Arabiyye*, Beyrut: el-Matbaatu'l-Edebiyye, 1913.
- TUR Salih, "Samî Diller Üzerine Bir İnceleme", *Şarkiyat Mecmuası*, C.1, S. 14, 2009, ss. 130-163.
- VÂZİN 'Abduh, *İbrâhîm el-Yâzicî el-Mu'allim*, 2007, http://www.diwanalarab.com/spip.php?page=article&id_article=7274 (27.11. 2018).
- EL-YÂZICÎ eş-Şeyh İbrâhîm b. Nâsîf, *Metâli'u's-Sa'd li Mutâli'i'l-Cevheri'l-Ferd*, Beyrut: Matbaatu'l-Mürselîn el-Yesû'iyîyîn, 1881.
- _____, *Nâru'l-Kirâ fi Şerhi Cevfi'l-Ferâ*, Beyrut: el-Matbaatu'l-Edebiyye, 1889.

- _____, *Cerîdetu'l-Beyân*, Mısır, 1897-1898.
- _____, "Lugatu'l-Cerâid", *Diyâ Dergisi*, C. 3, S. 22, 1901.
- _____, *Cerîdetu'd-Diyâ*, Kahire: Matba'atu Ma'ârif, 1898-1906.
- _____, *Lugatu'l-Cerâid*, 1. b., Mısır: Matbaatu Matar, 1916.
- _____, *Resâilu'l-Yâzicî*, nşr. Yûsuf Tûmâ el-Bustânî, Mısır: Yûsufiyye Matbaası, 1920.
- _____, *Tenbîhâtu'l-Yâzicî 'alâ Muhîti'l-Muhît li'l-Bustânî*, der. Cubran en-Nehhâs Selîm Şem'ûn, İskenderiye, 1933.
- _____, *Nüc'atu'r-Râid ve Şir'atu'l-Vârid fi'l-Müterâdif ve'l-Mütevârid*, nşr. Emîr Nedîm Âl Nâsiru'd-Dîn, Lübnan: Mektebetu Lübnân, 1970.
- _____, *el-'İkd, Dîvânu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, Beyrut: Dâru Mârûn 'Abbûd, 1983.
- _____, *Ebhâs Lugaviyye*, nşr. Yûsuf Kazmâ Hûrî, Beyrut: ed-Dâru'l-Hamrâ, 1993.
- _____, *Es'ile ilâ Mecelleti'l-Beyân ve'd-Diyâ ve Ecvibetu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî 'aleyhâ*, nşr. Yûsuf Kazma Hûrî, Beyrut: Dâru'l-Hamrâ, 1993.
- EL-YÂZİCÎ eş-Şeyh Nâsîf, *el-'Arfu't-Tayyib fi Şerhi Dîvân Ebi't-Tayyib*, nşr. eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî, Beyrut: Dâru'l-Erkam, 1995.
- EL-YESÛÎ el-Eb Kûmeyyil Huşeyme, *Resâil Mütebâdele beyne's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî ve Kustâkî el-Hımsî*, Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1988.
- ZEYDÂN Corcî, *Târîhu 'Âdâbi'l-Lugati'l-'Arabiyye*, Beyrut: Dâru'l-Mektebe li'l-Hayât, 1967.
- _____, *Terâcimu Meşâhîri's-Şark*, Lübnan: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât, t.y.
- ZEYYÂT Ahmet Hasan, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Kahire: Dâru Nahdatı Mısır, 1917.
- ZİYÂDE Nikola, *A'lâm 'Arab Muhdesûn*, Beyrut: el-Ehliyye, 1994.
- Müellefâtu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî*, <http://www.ndu.edu.lb>, (12.01.2018).
- <https://www.almaany.com>, (11.01.2019).

EKLER

EK 1: eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî'nin Aile Fotoğrafı (1864)



Üst, soldan sağa: Abdullah (ö. 1894), Fâris (ö. 1865), İbrâhîm (ö. 1906), Sârâ, Verde.

Orta, soldan sağa: Nisâr (ö. 1876), Habîb (ö. 1870), (baba) eş-Şeyh Nâsîf (ö. 1871), (anne) Sâbât (ö. 1881), Hannâ, Meryem (ö. 1900).

Alt, soldan sağa: Halîl (ö. 1889), Râhîl (ö. 1879), Esîm.³⁶²

³⁶² Vefâ el-Hukeyrî, *Fursânû't-Teçdîd el-Lugavî: İbrâhîm el-Yâzicî*, 05.12.2017, <https://meemmagazine.net>, (10.10.2018).

EK 2: İbrâhîm el-Yâzicî'nin Kustâkî el-Hımsî'ye yeni yılını kutlamak için gönderdiği bir mektup.

رسائل متبادلة بين اليازجي والحمصي

١٠

يا جيبى وعزيزى

اقبلت ثلثا حامدا لله على سلامتك وسألكم عروجه ان لا يسمنى
 فيك ولا من احد من آله الا ما تبطله صدور الخلق وتعتبط به نفوس
 الاوياء والاخوان بكرمه تعالى وفضله - وقد بلغتني بطاقتك اللطيفة
 تهنتني بالعام اجد يد وحى التهنة التي يشغرك من ثر سلامتك
 ما تحقق به الهناء وسعادة الآمال والله أسأل ان يجعل هذا العام عليك
 عام مسرة واجبال وان يكفينا وسائر عبادنا عادية البلاء وشر الوباء
 برحمته جل جلاله وما ذلك على الله بعزيز

الحمد المحمدي
 ابراهيم
 ١

بروت في ٩ ربيع

لكنه من برنا بجزيرة ان وقد تاف
 عندي ما يزيد على نصف شهر بسبب
 اتصال الاسطر وانتقل الى
 بيروت في ١٠ من جمادى
 ١٢٠٧

نموذج من رسائل اليازجي إلى الحمصي

C. HOMSY

قسطان الحمصى حلب ١٩٤٧

يا حبیبی وغزیرتی
 لم یؤخّرني عن سرهة الجراب علی رسالتکم الا بینهة المجهولة الا بره قاصر شديد وجليد
 حديد وما الإجاب جدید وما حببکم كما تعلمون لمارك ولا مريد فلا حول ولا ولا مرد لما يريد .
 انا لا اشك في اسرار الجازبية . وان كنت احب عن البرهان هليبا بقواعد وارمول علمية
 ولا فكيف استر وان ابي قوة اذهب في الدليل على ذلك الا بان اري في يدي كتابا من
 كمال الاسكندرية يحدثنى بمثل ما كنت احدث به نفسي ولعلمه كتب في نفسى هذه التي كنت ازل
 شبيها من قلمه واقول باليست لي كل يوم بمثل هذه المناكبات والا استفننا من قراءة البراند
 وما فيرا من الشور والسفحات ، وكلها مرة مرة نكتة في كتب قومنا كالافغانى والامالي
 اجلد التهمي لو كنتم مع لتبادل هذه الكوروس وتكرار القول لاعطى بعد حروس .
 وزمت ما ذكرتموه من حبیب فانما اناسف لحاله بل لنقص شعوره بنقصه .
 اما ما ذكرتموه من اتعاب شيخ احبيب طاب ذكره وان اكثرها ذهب حيا منشورا . فاني
 احقيقة بعينها . واني اذكر يوم زيارتي الدكتور معروف منذ ٤٠ سنة بل اكثر قليلا اذ
 كان ذلك في حياة الشيخ وانما كنت اتجنب ذكره مع مروف ولكن الدكتور كان يعلم شدة
 صداقتي له فهو الذي تطرق الي ذكره فقال وهذا - وكان حديثنا عن فوائد الترميز ايضا
 اذكر - ما كنا نقوله ونزوده لصاحبكم الشيخ ابراهيم ولكن كان يعادينا بسببه ونحن
 لم نكن نريد غير تواسلکم بحقكم ابي نفع له وللعلم من جمعة الرائد او مثله . اذ انتم كتاب
 لا يلتمه به من اصل العلم انفسهم حصة في الالف وانما لو سمع تعبهم فيما نحن في صدره
 ما هو مدارسى لاستغنى ونفع الطلاب وهو حقا كلام في غاية الصواب .
 وفي احقيقة ابي دائما اناسف لما ضاع منا على بدء من النوائد فقد كان سرمد النظر جليد
 القحة ولا اشعر عن تلمه سررا او نشرها ، ولكنه تعالى بهذا التحقير والتفقد المحبون

رسالة بعث بها الحمصى إلى أحد أصدقائه
 - وفي النص ذكر للبازجى -

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Nesrin DURSUN
Tez Adı	eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî'nin Hayatı, Eserleri ve Arap Diline Olan Katkıları
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Arap Dili ve Belagatı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışmanı	Hüseyin GÜNDAY
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	<input type="checkbox"/> Patent Kısıt (2 yıl) <input type="checkbox"/> Genel Kısıt (6 ay) <input checked="" type="checkbox"/> Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 21.06.2019

İmza: 